

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

FATİH SULTAN MEHMET BİR RÖNESANS
HÜKÜMDARI MIDIR?

**FRANZ BABİNGER'İN *FATİH SULTAN MEHMET
VE ZAMANI* ADLI KİTABINDAKİ TEZLERİNE
YAKLAŞIMLAR**

Saadet Dinç

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

**FATİH SULTAN MEHMET BİR RÖNESANS HÜKÜMDARI MIDIR?
FRANZ BABİNGER'İN *FATİH SULTAN MEHMET VE ZAMANI* ADLI
KİTABINDAKİ TEZİNE YAKLAŞIMLAR**

Saadet Dinç

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Tarih Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2010

KABUL VE ONAY

Saadet DİNÇ tarafından hazırlanan “Fatih Sultan Mehmet Bir Rönesans Hükümdarı mıdır? Franz Babinger’in *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı* Adlı Kitabındaki Tezlerine Yaklaşımlar” başlıklı bu çalışma, 03.05.2010 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Fatma ACUN (Başkan)

Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK

Doç. Dr. Yunus KOÇ (Danışman)

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. İrfan ÇAKIN
Enstitü Müdürü

BİLDİRİM

Hazırladığım tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezimin/raporumun kağıt ve elektronik kopyalarının Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım:

- Tezimin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- Tezim/Raporum sadece Hacettepe Üniversitesi yerleşkelerinden erişime açılabilir.
- Tezimin/Raporumun 3... yıl süreyle erişime açılmasını istemiyorum. Bu sürenin sonunda uzatma için başvuruda bulunmadığım takdirde, tezimin/raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.

03.05.2010

Saadet DİNC

ÖZET

Dinç, Saadet. Fatih Sultan Mehmet Bir Rönesans Hükümdarı mıdır? Franz Babinger'in *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı* Adlı Kitabındaki Tezine Yaklaşımlar, Yüksek Lisans, Ankara, 2010

Franz Babinger'in Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı adlı eseri Fatih üzerine yapılan çalışmaların en geniş, en fazla ses getireni olmuştur. Bizim bu çalışmamız, Babinger'in bahsedilen eserinde dillendirilen Fatih'in rönesans hükümdarlığı ile ilgili düşüncelerden yola çıkarak hükümdar Fatih'in nasıl bir portre çizdiğini tespit etmeye çalışmıştır. Avrupa'nın siyasi ve sosyal koşulları düşüncede, resimde, edebiyatta, "yeniden doğuş" fikrine zemin hazırladı. Artık Avrupa'ya rönesans felsefesi ve hümanizm yön vermeye başladı. Avrupa rönesans sürecine girdiği sırada Osmanlı devletinin içinde bulunduğu siyasi durum dikkat çekmektedir. Fatih'in İstanbul'u fethetmesi geniş yankı uyandırırken, Osmanlı devleti Fatih'le birlikte büyük gelişim göstermiştir. Fatih'in bütün cihana nizam vermek gayesiyle Roma İmparatorluğu'nun mirası üzerinde hak iddia etmesi, sarayında İtalyan sanatçıların bulunması, Antik Yunan ve Roma tarihine merakı bazı araştırmacıları onu bir rönesans hükümdarı olarak nitelemelerine sebep olmuştur. Babinger, Fatih'i İtalyan sanatçıların etkisinde kalan, Büyük İskender gibi şöhret elde etmek isteyen, yetenekli zeki birisi olarak görmektedir. Makyavel'in çizdiği hükümdar portresine uymakla birlikte, rönesans ideallerini benimsesinin söz konusu olamayacağını belirtir. Babinger'in tezini destekleyenlerin ve karşı olanların görüşleri Osmanlı tarihi ile ilgili başka sorunları da barındırmaktadır. Fatih'in hükümdarlık tarzı, kişilik gelişimi, dini konulara bakış açısı, ilim ve sanat alanındaki faaliyetleri incelendiğinde onun Osmanlı padişahları içindeki mümtaz bir yere sahip olduğu görülür. Ortaya koyduğu fikirleri, düşünce yapısı, hoşgörüsü ile Avrupa bağlamında rönesans ideallerini de aşan bir hükümdar tipi sergilemektedir.

Anahtar Sözcükler Hükümdar , Rönesans , Makyavel,

ABSTRACT

Dinç, Saadet. Was Mehmed the Conqueror an emperor during the renaissance? About In his book the thesis, according to researches done by Franz Babinger as it is illustrated his book Mehmed the Conqueror and his time, Master Degree, Ankara, 2010

Sultan Mehmed II, the architect of maybe the most brilliant era of the Turkish History, is the sovereign attracting the highest attention among historical faces with his action, intellectuality, skills, courage, and world conquest etc. among Ottoman sultans. The life of sultan Mehmed, which makes one curious, has been the subject of historian's studies for centuries.

The famous orientalist Franz Babinger, is the historian with the most comprehensive work on Fatih. His bulky book named Sultan Mehmed II and his Time, examines the Conqueror in detail with the aspects of his life, character, activities and way of thinking. Babinger, touching upon the Conqueror's way of thinking in his book, criticizes those viewing him as a sovereign of renaissance, and advocates the thesis that humanist artists among his staff gave him the spirit of world conquest and directed his politics.

In this study, we touched upon the personality, way of thinking and nature of activities of the Conqueror starting from the thesis of Babinger, and after giving the opinions of the supporters and opponents of the thesis of Babinger, we investigated the dimensions of relations of the Conqueror with renaissance going back to the resources of the era. Big leaps realized by the Conqueror in the Turkish history were witnessed. As to the Western civilization perspective, his attitude with respect to the freedom of belief and opinions now claimed by the west was indicate. In this context, we tried to understand the place of sovereign Sultan Mehmed II in Turkish and European history by examining him also regarding his human aspects and putting forward his way of thinking and ideals.

Keywords Ruler , Renaissance, Machiavelli,

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
KABUL ONAY	İ
BİLDİRİM	İİ
ÖZET	İİİ
ABSTRACT	İV
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR	Vİİ
ÖNSÖZ	Vİİİ
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM: TARİHSEL ARKA PLAN VE RÖNESANS	6
1.1. AVRUPA’NIN YENİDEN DOĞUŞU: RÖNESANS	6
1.1.1. Avrupa’nın Siyasi ve Sosyal Durumu	6
1.1.2. İtalya’da Rönesans’ın Başlaması	9
1.1.3. Hümanizm ve Rönesans Felsefesi	12
1.2. RÖNESANS DÖNEMİNE GİRERKEN OSMANLI DEVLETİ	14
1.2.1. 15. Yüzyılda Osmanlı Devletinin İçinde Bulunduğu Durum	14
1.2.2. İstanbul’un Fethi	16
1.2.3. Osmanlı ile Avrupa Devletleri Arasındaki İlişkiler	18
2. II. BÖLÜM: II. MEHMET	21
2.1. FRANZ BABİNGER’İN TEZİ	21
2.1.1. Babinger’in Tezinin Ana Hatları.....	21
2.1.2. Babinger’in Tezini Destekleyenler.....	41
2.1.3. Babinger’in Tezine Karşı Olanlar ve Görüşleri	57
3. III. BÖLÜM : II MEHMET, RÖNESANS VE HÜMANİZM	
3.1. II. MEHMET, RÖNESANS VE HÜMANİZM	60
3.1.1. İktidar tarzı: Machiavelli’ye Referans.....	60
3.1.2. Kişisel gelişimi.....	69
3.1.3. Dini Konulara Bakış Açısı.....	84
3.1.4. Dönemindeki Bilim ve Sanat Alanındaki Gelişmeler	89
3.1.5. Kendinden Önceki ve Sonraki Osmanlı Padişahlarıyla Karşılaştırma	92
3.1.6. Avrupa Bağlamında II. Mehmet Nereye Konabilir?	93

SONUÇ.....	97
KAYNAKÇA.....	99
ÖZGEÇMİŞ	103

KISALTMALAR

a.g.e. : Adı Geçen Eser
s. : Sayfa

ÖNSÖZ

Türk tarihinin belki de en parlak devrinin mimarı Fatih Sultan Mehmed, Osmanlı padişahları içinde aksiyonu, entelektüel yapısı, yeteneği, şecaati, cihangirliği vb. vasıfları ile tarihi simalar içinde en fazla alakaya mazhar olan hükümdardır. Fatih'in insanda merak uyandıran yaşamı yüzyıllardır tarihçilerin çalışmalarına konu olmuştur.

Ünlü şarkiyatçı Franz Babinger, Fatih üzerine en kapsamlı çalışmayı yapan tarihçidir. Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı adlı oldukça hacimli eseri, Fatih'in hayatını kişiliğine, faaliyetlerine ve düşünce yapısına varıncaya kadar incelemektedir. Babinger kitabında, Fatih'in düşünce yapısına temas ederken onu bir rönesans hükümdarı olarak görenleri eleştirmekte; Fatih'in maiyetinde bulunan hümanist sanatçıların ona cihangirlik ruhu aşılıp siyasetine yön verdikleri tezini savunmaktadır.

Bu çalışmada, Babinger'in tezinden yola çıkılarak Fatih'in kişiliği, düşünce yapısı, faaliyetlerinin niteliği üzerinde durulmuş, Babinger'in tezini destekleyenler ve karşı gelenlerin görüşüne yer verildikten sonra, devrin kaynaklarına kadar inilip Fatih'in rönesansla münasebetinin boyutları ele alınmıştır. Fatih'in Türk tarihinde gerçekleştirdiği büyük atılımlar müşahede edilmiştir. Batı medeniyeti perspektifinden ise bugün batının sahiplendiği inanç ve fikir hürriyetinde nasıl bir tutum sergilediği belirtilmiştir. Bu doğrultuda çalışmamızla hükümdar Fatih'i insani yönlerine de temas ederek incelemek suretiyle düşünce yapısını ve ideallerini ortaya koyarak Türk tarihi ve Avrupa bağlamında yerini tespit etmeye çalıştık.

GİRİŞ

İlk insandan modern toplumlara kadar cemiyet içinde öne çıkan, toplumu yönlendiren şahsiyetler hep ola gelmiştir. Yeryüzünün ender rastladığı bu şahsiyetler, beşeriyet tarihi boyunca mensup oldukları cemiyeti taşımanın yanı sıra dünya medeniyetinin gelişiminde de başat rolü üstlenmişlerdir. Kimi zaman kahraman, kimi zaman lider olarak cemiyetin önünde yer alan bu kişilere cemiyet penceresinden bakılırsa sadece birkaç yüz kişilik bir listeden söz edilebilir; keyfiyet bakımından muhasebe edilirse kütüphaneler dolusu eserlere bakmak yeterlidir. Yazının icadından itibaren kaleme alınan eserlerin önemli bir yekûnunun onlara hasredilmiş olması bu kanaati doğrular niteliktedir. Bir milletin varlığını devam ettirmesinde, kültürünü muhafaza edip geleceğini inşa etmesinde kahramanlarının, liderlerinin, devlet adamlarının... hasılı mümtaz şahsiyetlerin hisselerine düşen pay azımsanmayacak kadar büyük ve kıymetlidir. Tarih boyunca kıymetleri çoğu kez takdir edilmiş, saygıyla tazim edilmişlerdir. Yeri gelmiş milletin kültürünün, edebiyatının en önemli imgeleri arasında yaşatılmışlar, yeri gelmiş nesillerin şuuruna nakşedilerek örnek insan modeli olmuşlardır.

Toplumların organizasyon şemasında vatan ve millet ancak devlet şemsiyesi altında bir bütünlük arz eder; devleti olmayan milletler yok olmakla karşı karşıyadırlar. Toplumlar devletleri güçlü olduğu sürece geleceklerinden emin bir şekilde varlıklarını devam ettirirler. Güçlü devletlerin dirayetli becerikli, ufku açık, hükümdarları vardır. Bu hükümdarlar sadece devletini zaferden zafere taşımakla kalmaz; ülkesini mamur halkını müreffeh ederek milletine de faydası dokunur. Tarih sahnesindeki sembol isimlerden hükümdarlar kadar beşeriyetin gidişatına yön verenlerin nispeti çok düşüktür. Keza insanlığa rehber olarak müstesna bir yere sahip olan peygamberlerin birçoğu da hükümdarlık mevkiinde toplum lideri olarak tebliğde buldukları için onları da aynı kefedede değerlendirebiliriz. Hazreti Muhammed (SAV), Hazreti Davud(AS), Hazreti Süleyman(AS), İskender, Mete Han, Attila, Sezar, Harun Reşid vd. tarihe yön veren büyük hükümdarlar olarak dünya tarihine damgalarını vurmuşlardır.

Türk tarihinde bu çapta yer tutan hükümdarlara çok fazla örnek verilebilir. Bunlar arasında dünya tarihine mâl olmuş sembol isimlerden Fatih, çok ayrı bir şahsiyet ortaya koymaktadır. Ukdesinde mezcettiği kendine has nitelikleriyle çevresindeki kütleye şekil vermekte pek maharetli olan Fatih, sadece kendi devrine şekil vermekle kalmamış; sonraki dönemlerin fikri, siyasi, idari her türlü gelişimine referans olmuştur. Devrini şahsında temerküz eden, yapıcı ve yaratıcı kudretteki büyük ve merkezi bir şahsiyete sahip olan Fatih, muhiti tarafından hazırlanan birisi olmayıp, bizzat muhitini meydana getiren ve hazırlayan bir kimse olmuştur.¹ Bu düşünceler ışığında cihan fatihi II. Mehmed'in, kendi devrinden bugüne ilgi odağı olmayı başaran ender şahsiyetler arasında yerini koruduğu söylenebilir. Bizim bu çalışmamızın odağında da Fatih bulunmaktadır. Tezimize ilham kaynağı olan çalışma Franz Babinger'in *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı* adlı eseridir. Çok kapsamlı bir çalışmaya imza atan Babinger, II. Mehmed'in askeri, idari, fikri vb. yönlerine neşter vurarak derinlemesine incelemiştir. Babinger'in çalışmasında, "hükümdar Fatih" üzerine söyledikleri ilgimizi çekmiş ve tezimizin çıkış noktasını oluşturmuştur. II. Mehmed'in mutlak otoritesini daimi kılmak amacıyla Makyavelyen yönetim tarzını benimsemesi, farklı diller öğrenerek eski Yunan ve Roma'ya ait birçok kaynağı kendisinin okumaya çalışması, kendisinden önceki ve sonraki padişahlardan farklı olarak geliştirdiği dini hoşgörüsü, dönemin birçok sanatçı ve bilim adamına hamilik etmesinden yola çıkarak Babinger, ona uygun bir hükümdar profili çizmiştir. Buna göre, devrin siyasi panaromasında yer alan bütün krallar arasında Fatih vasıfları itibariyle öne çıkan bir karakter sergilemiştir. Devrin rönesans hükümdarlarıyla bir karşılaştırma bile söz konusudur. Karşılaştırmaları yaparken takip edilen yöntem, kullanılan kaynaklar ve elde edilen sonuç muğlâk bir görüntü arz etmektedir. Bu yönüyle çalışmamız öncelikle tezi destekleyen unsurları ortaya çıkarıp, aralarındaki anlam ilişkisini tespit edip Babinger'in savını en doğru biçimde netleştirmek olacaktır. Diğer taraftan Babinger'in tezi gerek "bir rönesans hükümdarının kimliği", gerekse "dönem hükümdarlarının karakterleri" açısından değerlendirilsin her ikisinde de farklı sonuçlara bürünmektedir. Bu noktada çalışmamızın hedefi Babinger'in eserinde ortaya konulan fikirleri ayrıştırıp ortaya konulan tezi tam olarak tespit etmek, ardından kendi mecrasında- Babinger'in eserinin çekim kuvvetinden

---

¹ Samiha Ayverdi, Edebi ve Manevi Dünyası içinde Fatih, İstanbul 2005, s. 18.

çıkarak- Fatih'i dönemi içerisinde hangi mevki ittihaz ediyorsa, ortaya çıkarmak olacaktır.

Çalışmamızı inşa ederken bir Fatih biyografisi vermek niyetinde değiliz; daha ziyade hükümdar Fatih üzerinde duracağız. Fatih'in hükümdarlığına tesir eden menfi ya da müspet her türlü unsuru değerlendirmeye alacağız. Bu değerlendirmeyi belirli bir kıstas dâhilinde yapacağız. Elimizdeki yegane kıstas "rönesans kriterleri" olacak. Anahtar kelimeimiz rönesans olduğuna göre, çalışmamızı rönesans kavramının zaman yolculuğuna paralel bir süreçte inşa edeceğiz. Böylelikle ilk ele almamız gereken husus, tarihsel arka planı vermek olacaktır. Tarihsel arka planı hazırlarken mümkün olduğunca rönesans üzerinde yoğunlaşılacaktır. Rönesans düşüncesini hazırlayan etmenleri, rönesansın ortaya çıktığı coğrafyanın özellikleri, rönesans kavramının hangi anlamları yüklediği, ortaya çıktığı dönemi düşünce biçiminden yaşam biçimine hangi raddelerde etki altına aldığı... vb. açılardan rönesans felsefesinin gelişimini, dönemin siyasi ve sosyal olayları ile bağlantılı bir şekilde verilecektir. Amacımız Fatih'e devrinin telakkileri açısından yaklaşmak olduğundan rönesans ideallerini ana hatlarıyla gösterip teferruata kaçılmamaya azami gayret gösterilecektir. Rönesans dönemi tasvir edilirken tarihsel arka planın bütün parçalarına temas edilecektir. Tasviri tamamlayan en önemli parçalardan birisi dönemin siyasi panoramasıdır. Burada hem Avrupa tarihi hem de Osmanlı tarihi çok fazla ayrıntıya girmeden işlenecektir.

Çalışmamızın esas bölümüne geçmeden önce bu çalışmanın tezahürüne vesile olan Babinger'in tezi ve karşı tezler üzerinde durulacaktır. Yukarıda belirtildiği üzere şarkiyatçı Alman yazar Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı* adlı eserinde Fatih'in hükümdarlığını rönesans dönemi telakkileri açısından bir değerlendirmeye tabi tutmuş, geniş hacimli eserinin sayfalarında bazen birbiriyle örtüşen bazen de çelişen ifadeler kullanırken yer yer de kesinlik ifade eden savlarını söylemekten de kaçınmamıştır. Fatih'in rönesans hükümdarlığı hususunda Babinger'in düşüncesini tespit etmek için bahsedilen eseri dikkatli bir şekilde tetkik etmek icab etmektedir. Bu bakımdan çalışmanın bu bölümünde öncelikli olarak bahsedilen eseri dikkatli bir şekilde tarayıp Babinger'in gözünden karakterize edilen Fatih portresi ortaya konacaktır. Böylece Babinger'in tezine netlik kazandırılıp ardından Babinger'in tezi ile direkt olarak bağlantısı olan bir meseleye geçilecektir. Öteden beri şarkiyatçıların doğu

medeniyetinin kaynakları ve gelişimi üzerine ilgileri doğu milletlerinin tarihinin edebiyatının hasılı kültürünün ortaya çıkarılması yönünde çok olumlu sonuçlara vasıta olmakla birlikte, aynı alaka kronikleşen meseleler yumağına da çanak tutmuştur. Bu kronik sarmalın bizi ilgilendiren kısmı, Babinger’in tezine de payanda teşkil eden, “Bizans müesseselerinin Osmanlı müesseselerine tesiri” meselesidir. İstanbul’un fethi ile birlikte Osmanlıların teşkilat açısından büyük bir devinim içine soktukları devletlerini emperyal bir düzeye ulaştırmaları asırlar boyunca sürecek bir fikri mücadeleye me haz teşkil etmiştir. Fatih devrinde Osmanlı devlet teşkilatının sağlam bir temel üzerine oturtulduğu fikri ilmi bir hakikat olarak nazar-ı itibar alınıp bu noktadan hareket edilecek olunursa; kurucu ve geliştirici vasıflarıyla büyük bir devlet adamı olan Fatih’in devlet kurumlarının teşekkülündeki büyük katkısı tebarüz etmekle beraber esas cedelleşme; Fatih’in Bizans mirası üzerine mi konuştuğu yoksa kendi mecrasında seyreden Türk-İslam ananesinden mi beslendiği hususlarında kendini göstermektedir. Babinger de bir oryantalist olarak, Fatih devrindeki hızlı büyümeyi ve teşkilatlanmayı Bizans tesiri ile açıklama yolunu tercih etmiştir. Babinger, Fatih devri faaliyetlerini Bizans tesiri ile damgalarken, bir hükümdar olarak Fatih’in hangi etki çemberi içinde kaldığını da dikte etmeye çalışmıştır. Bu çalışmada Babinger’in tezine değinilirken, Bizans tesiri üzerine görüşlerine de paraf açılacaktır. Osmanlı devleti üzerinde Bizans tesirinin bulunduğunu iddia edenler, kronolojik açıdan ele alınıp işlenilecektir. Burada II. Mehmed’in Bizans’ın basit bir taklitçisi olduğu yönünde fikir serdedenlerin görüşleri üzerinde önemle durulacaktır. Babinger’in tezini doğrulayanlar olduğu gibi, karşı çıkanlar da bulunmaktadır. Osmanlı imparatorluğu müesseselerinin mülki yapılanma bakımından Bizans’ın devamı olduğu düşüncesine karşı, Fuat Köprülü’nün başını çektiği, Osmanlı müesseselerinin kendi medeniyet dairesi içerisinde, kendine has bir çerçevede teşekkül ettiği savı, karşıt tezi meydana getirmektedir. Karşıt tezler bölümünde de Köprülü’nün görüşlerinin rehberliğinde Bizans tesirini kabul etmeyenlerin görüşlerine yer verilecektir.

Böylece II. Mehmed’in siyasi ve kültürel olarak takip ettiği politika, Franz Babinger’in Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı adlı eserindeki “rönesans hükümdarı” üzerine ortaya konan görüşler incelendikten sonra çalışmamızın son bölümüne geçilecektir. Bu bölümde bilhassa dönemin kaynaklarına gidilerek Fatih dönemi hükümdarlığı nezdinde yeniden değerlendirilecektir. Değerlendirme sırasında II. Mehmed’in siyasi ve

entelektüel ortama yaptığı katkıların yanı sıra, “dünya hakimiyeti” fikri de incelenecektir. İstanbul’un fethinin Osmanlı için ne ifade ettiği, bu fikrin gelişmesinde II. Mehmed’in etrafındaki Bizanslı ve Avrupalıların ne derece etkili olduğu sorularının cevabı aranacaktır. Çalışma en sonunda II. Mehmed’in bir ortaçağ erken modernite hükümdarı olarak genel dünya tarih yazımındaki yerini saptama gayreti içinde olacaktır. Bu bağlamda Fatih’in iktidar tarzı, kişisel gelişimi, dini konulara bakış açısı, bilim ve sanata eğilimi değerlendirilip kendisinden önce ve sonra gelen padişahlar arasındaki yeri açısından karşılaştırmaya gidildikten sonra Batı medeniyetindeki yerini konumlandırılmaya çalışılacaktır.

1. BÖLÜM: TARİHSEL ARKA PLAN VE RÖNESANS

1.1. AVRUPA’NIN YENİDEN DOĞUŞU: RÖNESANS

1.1.1. Avrupa’nın Siyasi ve Sosyal Durumu

Fatih’in Bizans’ı tarih sahnesinden indirdiği yıllarda, “Avrupa Ortaçağı” veda turlarını bitirmek üzereydi. Artık, Kutsal Roma-Germen bakiyesi topraklarda -kimilerine göre - modern zamanların muştulayıcısı kabul edilen bir dönemin kaideleri okunmaya başlanmıştı.² Bu kaideler bir dizi yenilenmenin işaretlerini taşıyordu. Yeni bir dönemin oluşumunda en azından ebeveynlik görevini yerine getiren geç Ortaçağ Avrupa’sının manastır kökenli aydınları kendilerini bir dizi değişimin içerisinde bulduklarında bunu anlamaya kurgulamaya başladılar. Artık papazlık titine sahip olmayan aydınların boy gösterdikleri Ortaçağ sonrası dönemde bu yenilenme bir kimliğe bürünmeye başladı.³ Dönem aydınları kendi zamanlarındaki değişimin farkındaydılar. Böyle olmakla beraber bu dönemi isimlendirme hususunda kafalarını yordukları söylenemez. Yine onların değişimi hazırlarken böyle bir uğraş içinde olmaları da düşünülemez. Bu isimlendirme işi ancak; çok sonraki dönemlerin, 19. yüzyıl Avrupa’sında sosyal bilimlerdeki araştırmaların derinlemesine devinim kazandığı günlerin meselesi olacaktır. Modern zamanların tarihçileri, bütün insanlık tarihini kategorize ederken, nâm-ı diğer “modern çağın öncülü” nü de adlandırmayı unutmayacaklar ve ona “Rönesans” ismini vereceklerdir.⁴

Rönesans İtalya’da başladı. Latin Hıristiyanlık sahasına yayıldı. Bu yönleriyle rönesansın doğum sancılarını bizzat çeken dönem Avrupa’sının, hususi olarak İtalya’nın, siyasi durumu; en azından değişimin belirtilerini göstermesi bakımından değerlendirilsin veya değişime çanak tutan bir atmosferi hazırladığı savıyla hareket

² Kültür tarihçisi Michelet; rönesansın doğuşunu çok erken tarihlere 12. ve 13. yüzyıla kadar götürenlerden ve bunu salt İtalya’nın kültürel ortamının bir sonucu olarak kabul edenlerdir. Bk. Jules Michelet, *Rönesans*, (çev. K. Berker), MEB yay., İstanbul, 1996, s. 10.

³ 14 ve 15. yüzyılda eğitim kilisenin kontrolünden çıkarken, Batı Avrupa şehirlerinde birer birer açılmaya başlayan üniversiteler de yenilenmeyi tetikleyen merkezler olarak öne çıkacaktır.

⁴ Rönesansın başladığı İtalya’da dönemin insanları İtalyanca “rinascita” veya benzer anlamları çağrıştıran kelimeleri kullanmalarına rağmen Fransızca karşılığı olan “renaissance” kelimesinin yaygın olarak kullanılması ve bahsedilen dönemin artık bu kelimeyle anılmasında 19 ve 20 yy. kültür tarihçilerinin (Burckhardt, Michelet, Huizunga, ...) aidiyetlerinin çok fazla etkili olduğu düşünülebilir

edilsin, bir dizi yenilenme emarelerini yansıtır. Bu açıdan bakıldığında Alman İmparatoru II. Frederich'in 1250'de ölümüyle Kutsal Roma-Germen İmparatorluğunun Latin Hıristiyanlık dünyasındaki tahakkümünün giderek azalmasıyla birlikte Batı Avrupa'nın siyasi coğrafyasının farklı bir görüntüye bürünmesi; *yenilenme* düşüncesinin tezahürü için gerekli konjonktürü hazırlayan gelişmelerin en önemlisidir. Batı Avrupa coğrafyasındaki bu yeni dönemin siyasi teşekküllerinin kendine has bir siyasi bünye tesis etme çabaları içindeyken; Latin Hıristiyanlık dünyasına hükmedecek tek iktidar organı olmak iddiasıyla Papalık, bir dizi siyasi reform geçirerek kendini otorite olarak ilan etti. Buna karşılık yeni yetme Fransa ve İngiltere monarklarının çekinden cephe almaktaki cesaretleri hem Kiliseyi şaşırttı hem de siyasi konjonktürün krallar lehine işlemlerini sağladı. Bu Papalık'ın bütün Ortaçağ boyunca kazandığı şöhretini yitirdiği anlamına da gelmiyordu. Avrupa'daki devletlerin uluslaşma sürecinin devinim kazandığı bu süreçte; Batı Avrupa kralları siyasi konumlarını yeniden belirleyerek feodal unsurlar üzerinde hâkimiyetlerini etkinleştirirken Papalık'ın mutlak otoritesini feodaller üzerinde kuvvetlendirmekte aynı etkiye sahip olması Kilisenin gücünün yabana atılmayacak bir fenomen olduğunu gösterir. Böyle olmakla beraber hali hazırda bariz bir değişimin olduğu da göz ardı edilmemelidir. O da Kilise'nin artık pastayı paylaşmak zorunda olmasıdır. Bu nedenle her iki taraf sık sık menfaat noktalarında karşı karşıya gelirken bazen de çatışmak yerine çıkarları korumak yolunda birlikte hareket etmeyi kendi gelecekleri için daha uygun bir seçenek olarak görmüşlerdir. Buna göre; Papalık krallara danışmadan piskopos ataması yapmayacak, krallar da Kilisenin ülkelerinde vergi toplamasına ses çıkarmayacaktır. Bu her iki taraf için de karlı bir anlaşma olarak ileride semeresini verecektir.⁵

Batı Avrupa coğrafyası ulus devlet modelleriyle biçimlenirken İtalya, farklı bir siyasi görüntü çiziyordu. Kutsal Roma Germen İmparatoru sıfatıyla Alman İmparatorlarının Kilise üzerindeki kuvvetli tesirlerinin yansıması olan İtalya üzerindeki hâkimiyetleri ancak İmparator II. Frederich'in 1250'de ölümü ile son bulmuştu. Ne var ki, İtalya üzerine planları olanların varlığı yarımada üzerindeki siyasi baskıyı sonlandırmıyordu. Aragon ve Fansız krallarının XIII. yüzyıldan XV. yüzyıla kadar uzunca bir dönem İtalyan topraklarında nüfuz mücadelesine tutuşmaları bu siyasi baskının somut bir

---

⁵ William H. McNeill, *Dünya Tarihi* (çev. Alaaddin Şenel), Ankara, 1989, s.232-233

örneğini teşkil edecektir.⁶ Roma sonrası Ortaçağın İtalyası büyüklü küçüklü şehir devletlerinden oluşmaktaydı. Bu şehir devletlerinden, Napoli, Venedik, Floransa, Milano ve Papalık en azından devlet statüsüne sokulabilecek bir konumdaydılar.⁷ Ancak, lütfedilen bu statü siyasi-coğrafi belirlenimlerden ileriye gitmiyor; prensliklerin sık sık işgale uğramalarını engellemiyordu. Bu siyasi hengâmenin ortasında yarımadanın devletçiklerinin de küçük prenslikler üzerinden nüfuz alanını genişletme çabası içine girmeleri uzun süreli savaflara davetiye çıkarıyordu. Küçük prenslikler üzerindeki nüfuz mücadelesinden alevlenen savaflar, İtalyan şehir devletlerinin güçlenmesine, daha siyasi bir hedefe yönelik bakış açısıyla yaklaşırsa, İtalyan birliğinin sağlanmasına izin vermiyordu. Bir de bunun üzerine Fransa ve İspanya'nın emelleri eklenince İtalyan coğrafyası siyasi bir keşmekeş ortamının emsalsiz bir örneği haline geliyordu. Ülke bu savafların girdabında sürüklenirken şaşılacak bir portre çizerek ülke ekonomisi canlılığını, tüccarları da zenginliğini muhafaza edebiliyordu.⁸ Bu bağlamda Venedik ve Floransa; Batı Avrupa ticarî organizasyonunun önemli bir ayağını oluşturuyordu. Venedikli ve Floransalı denizciler Doğu Akdeniz limanlarından aldıkları yükleri kıta içi suyollarını da kullanarak Lyon, Paris, Brugge, Tours gibi Avrupa'nın önemli ticaret merkezlerine ulaştırıyorlardı. Bu onları ekonomik açıdan Avrupa'nın can damarı pozisyonunda tutuyordu. Buna paralel olarak İtalya halkının yaşam koşulları da Avrupa refah seviyesine nazaran daha iyiydi. Epeyce bir müddet, Akdeniz'in tılsımı bozulana kadar, bu ticari erk onların Batı Avrupa ekonomik yapısında önemli bir konumu işgal etmelerini sağlarken, İtalyan tüccarlar da servetlerine servet kattılar. İtalyanların ticari saltanatı ancak bir yüzyıl daha hüküm sürecek; Ümit burnunun keşfi ile de bu husustaki hâkimiyet Portekizliler başta olmak üzere İspanyollarla Hollandalılar arasında paylaşılacaktır. Sonraki yüzyılların İtalyanları için, Modern Avrupa'nın (günümüzün söylemiyle *Batı Medeniyetinin*) vücuda gelmesindeki katkılarına binaen *uygarlığı inşa eden millet* nişanıyla onurlandırılmaları yeterli olacaktır.

⁶ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi, III*, Kitap yay. İstanbul, 1970, s. 42.

⁷ Bu beş devlet arasında yer almayan Cenevizliler, Venediklilerle Akdeniz özellikle de Karadeniz'de uzunca bir süre ticari bir rekabet yer almış, 1378'de Milano'nun boyunduruğuna girerek denizlerdeki hâkimiyetinin sönmesine paralel İtalya'daki siyasi pozisyonu da irtifa kaybetmiştir. Russell, *a.g.e.*, s. 42.

⁸ Russell, *a.g.e.*, s. 43 ve dv.

1.1.2. İtalya’da Rönesans’ın Başlaması

Rönesans bugünkü modern dünyayı hazırlayan geçiş dönemini ifade etmek için kullanılan bir kavramdır. Lügatte “öğrenmenin canlanması” ifadesi ile karşılık bulan Rönesans bir terim olarak kullanıldığında ise felsefi bir doktrinin sihirli sözcüğü olarak “yeniden doğuş” kavramına bürünmektedir. Rönesans insanları, yaşadıkları dönemin yeni bir devir, Ortaçağ’ın gerisine uzanan yeni bir çağ olduğuna inanmakta ve kendi dönemlerini *yeniden doğuş*, *yenilenme* gibi anlamlara gelen terimlerle ifade etmekteydiler. Rönesanslıların *yeniden doğuş* anlayışı, sahip oldukları bir yenilenme duygusunun eşliğinde geçmişe geri dönme isteklerinin, eski bilgeliğin sonsuz zenginliklerinden faydalanma arzularının ve nihayet insana ve doğaya karşı duydukları coşkularının tezahürü olarak biçimlenmişti.

Kültürel bir değişim olarak Rönesans, İtalya’da doğmuş; güzel sanatlardan felsefe ve doğa bilimlerine doğru genişleme süreci içinde yavaş yavaş Avrupa’nın diğer merkezlerine yayılmıştır. Bu çerçevede Rönesans mimaride, resimde ve heykelde antik anıtların iyileştirilme çabalarından etkilenerek bir devrim etkisi meydana getirmiş, Antik Çağ’a olan tutkudan el yazmalarının keşfine, filoloji ve eleştiride ilerlemelerden klasiklere ilişkin yeni bilgiler toplanmasına, yeni bir düşünce sisteminden vicdan özgürlüğüne kadar pek çok sahada kendini göstermiştir.

Yenilenme sürecini “Klasik modellerin etkisi altında canlandırma” kavramı temelinde tasarlayan ve formüle eden ilk kişi hümanist Petrarca⁹’dır. O klasik metinlere dönülerek Latin dilinin ve gramerinin araştırılması sonucunda siyasi bir canlanmayı (Roma’nın ihyasını) hedeflemişti.¹⁰ Canlandırma fikri ressam Giotto¹¹ ile genişlemeye başlamış, edebiyat ve resimdeki bu kıpırdanmaları yerleşik bir öğreti olarak Boccaccio¹² deklare etmiştir. Lorenzo Valla¹³ ise canlanmayı mimariye taşıyarak “güzel sanatlar” diye anılan üçlüyü tamamlamıştır. Canlanma edebi bilimler ve sanattan sonra doğa

⁹ Francesco Petrarca (1304-1374), İtalyan şair ve bilgini. Grekçeye vakıf olan Petrarca, eski yazmaları toplayıp derler, Latin şiirinin bütün türlerinde ürünler verir.

¹⁰ Erwin Panofsky, “Rönesans: Kendini tanımamak mı, kendini tanımlamak mı?”, *Gergedan*, Mart 1988, s. 22.

¹¹ İtalyan ressam

¹² Giovanni Boccaccio (1313-1365), “Decameron” adlı eseriyle ün kazanmıştır.

¹³ İtalyan mimar

bilimlerinde kendini göstermiştir. Özellikle resimdeki büyük yenilik, doğanın doğrudan doğruya taklit edilmeye başlanmasıdır.

Ortaçağ, bir birlik, bütünlük çağıdır. Büyük ölçüde; ortak inanç, ortak dil bu birliğin en belli başlı göstergelerindedir. Soyluluk, sıradan olmayış; ancak erdemli davranışların onanması ortaçağın tipik yönlerini ortaya koyar; bütünüyle insani olan yapılardan bir kısmı örtbas edilir. Ortaçağın zihinsel koşulları kilisenin idolleri olan dogma, otorite ve skolâstik düşünce karşısında iyice zayıflamıştı. Avrupa ulusları yine maddi imkânsızlıkların acımasız ağırlığı altında ezilmişti. Fizik bilimleri ve faydalı sanatlarla iletişime giremediği için dış dünyadan güç alamayan, uygar bir geçmişten gelenek devralmadığı için tamamen ham kalmış bir ortamda ortaya çıkan bu uluslar, kazanmak ve varlığını sürdürmeye çalışmaktan daha fazlasını yapamıyorlardı. Roma İmparatorluğu'ndan arta kalan feodal topluluklar kilisenin tahakkümünde geçirilen uzun ortaçağların sonuna doğru artık belirli bir biçim alarak uluslaşmaya başlamışlardı. Uluslar şekillenince, bu ulusların monarşileri ve hanedanları da kuruldu. Geriye sadece siyasî bir teşekkül olarak Avrupa haritasındaki yerlerini sağlamlaştırmak için dil ve tarih gibi kültürel altyapıların devreye sokulması kalıyordu. Bunu sağlamaya yönelik hamlelerin iksiri de Rönesans olacaktır.

Rönesansın İtalya'da ortaya çıkışında yarımada'nın siyasî, kültürel ve sosyo- ekonomik yapısı belirleyici faktör oluşturmuştur. Floransa, Venedik ve Roma'yı canlandıran para akışı, şehrin genişleyen damarlarında tarihin akışına damgasını vurmak isteyen bir seçkinler tabakası yaratmıştı ve Kilise ile tâcin yanı başında üçüncü toplumsal güç olarak büyüyen bu yeni sınıfın kültürle ilişkisi daha önce benzeri görülmemiş nitelikler taşıyordu.¹⁴ Para akışı, XI. ve XII. yüzyıllarda Haçlı seferleri ve Sicilya'nın Müslümanlardan geri alınmasıyla İtalya'da tüccar sermayenin ortaya çıkması ve kentlerin canlanması sonucu ortaya çıkmıştır.¹⁵ Olaya bu açıdan bakınca, İtalya'da kentlerin ve ticaretin Batının diğer alanlarına nazaran Ortaçağlar boyunca hep canlı kaldıklarını söylemek mümkündür. Özellikle XI. yüzyıldan itibaren İtalya'nın daha parlak hale gelmesine yol açan, bizzat Batı Avrupa'da ticaret ve kentlerin canlanmaya başlamasıdır. Yani başka bir ifade ile Doğuya dayalı olarak ticaretini sürdürmekte olan

¹⁴ Enis Batur, "Yeniden Doğu: Eskiden Doğu", *Gergedan*, Mart 1988, s. 21.

¹⁵ Mehmet Ali Kılıçbay, "Bir İtalyan İcadı: Rönesans ve Doğunun Olanaksız/Olanaklı Rönesansı", *Gergedan*, Mart 1988, s. 174.

İtalya, XI. yüzyıldan itibaren Batıyı da kendi ekseninde salınır olarak görmeye başlamıştır. İtalyan kentlerinin bu çifte kanatlı zenginliği, onların baronlarına karşı bağımsızlık savaşına girişmelerine olanak vermiştir. Bu kentler önce yargı hakkını kazanmışlar, arkasından beledi yönetim birimlerini kurmuşlardır. Bu şehir devletlerinin çoğu cumhuriyetle yönetilmektedirler. Halk önemli durumlarda toplanıp kentin sorunlarını konuşmaktadır. Bu toplantılara parlamento adı verilmektedir. Bugünkü çağdaş demokrasilerin sahip olduğu mekanizmaya yakın bir mahiyet arz etmektedir. Bu açıdan bakıldığında Rönesansın matrisi Ortaçağ İtalyası'ndaki kasabaların özgürlüğü ve zenginliği idi. Fransa hala sefalet içinde yaşarken İtalya'nın büyük ticaret kentlerindeki durum bundan çok farklıydı; bu kentlerin insanları refah içindeydiler, bolluk içinde yaşıyor, yaşamın tadını çıkarıyorlardı. Sonunda bu zenginlik ve özgürlük milletin yeteneklerini ve cesaretini meydana çıkardı.¹⁶ Kentlerin gelişmesi, ticaret merkezleri haline gelmeleri insanlar arası ilişkilerin farklı, yeni boyutlar kazanmasına yol açmıştır. Servet birikimi, kimi insanlarda en yetkin biçimiyle ortaya çıkan gezginci yaşam ve büyük bir bulma, keşfetme dürtüsü, yaşamı kolaylaştırmaya ilişkin derin istek, Avrupa'nın sınırlarını genişletmiştir. Özellikle Kuzey İtalya'da kentlerin gelişmesi ve zenginleşmesiyle birlikte, entelektüel üstünlük kiliseden, hemen soylulaşma emarelerini gösteren ticaret burjuvazisine geçmiştir.¹⁷ Rönesans döneminde soylulaşan burjuvazinin bu işe sahip çıkması olaya başka bir boyut ve renk getirerek, ulusal dillerin yeşermesine yol açmıştır. Ekonomik olarak ulusal pazara ihtiyaç duyan burjuvazi, soylu refleksleriyle donanmış olarak ulusal dilleri oluşturmuş ve yerel özellikleri tasfiye etmiştir. Akdeniz kültürünün sınırları zorlanmaya başlamıştır artık. Dünya tasarımı değişmiştir artık: edebiyatta, felsefede kendini konu edinen insan, bir bakıma yaşadığı dünyayı da büyük bir merakla konu edinmeye başlamıştır. Hiç kuşkusuz düşünürlerin bütün bu düşünceleri, salt kitap sayfaları arasında ya da onların kişisel kitaplıklarında kalmayacaktı. Matbaanın bulunması ile birlikte büyük bir güç kazanan yazma etkinliği, bütün bunların yanında coğrafi keşifler, Avrupalıların düşünce ufuklarını somut olarak açtı.

¹⁶ Johan Huizinga, "Rönesans Sorunu", *Gergedan*, Mart 1988, s. 30

¹⁷ Kılıçbay, *a.g.m.*, s. 176.

1.1.3. Hümanizm ve Rönesans Felsefesi

Rönesansa düşünce penceresinden bakılırsa yenilenmenin felsefi boyutu dönemin fikri arka planını gözler önüne serer. Gücün yaygınlaşması, genişlemesi devletin doğasının, özünün gereğidir. Tarihi gelişimde, devletin ilk kaynağından vardığı son noktaya kadar iç düzen ve barış ikinci olarak da diğer devletlere karşı korunma bu güç arayışını zorunlu kılmıştır.¹⁸ Dönemin siyasi kuramcılarında Machiavelli siyasi tezlerinde insanı çıkış noktası olarak alır. Ve insanı bencil, kin güden, kıskanç, çıkarıcı bir varlık olarak nitelerken, felsefi bir bakışla bunun nedenleri üzerinde durmaz. Sadece bunu değişmeyen evrensel bir gerçek olarak kabul eder. Yine “yeniden doğuş” nitelendirmesi erdem, adalet gibi temel kavramlarda belirgin bir ölçüte dayanmaz. Rönesansın önemli düşünürlerinden Marsilio Ficino¹⁹, felsefe geleneğinin, Antik Yunan’dan başlayarak; Roma, Arap dünyası ve Ortaçağ Avrupasını izleyerek kendi dönemine kadar süreklilik taşıdığını yazmaktadır. Kültür tarihçisi Burckhardt²⁰’a göre İtalyan Rönesansı Hıristiyan inancına ve Hıristiyan etiğine akılcılık ve doğalcılıkla şekillenen bir karşı çıkıştır.²¹

Rönesans düşüncesinde, Hıristiyanlığın temel kavramları belli değişikliklere uğramakla beraber, bu kavramlara ve kavramların siyasi ve felsefi düşüncü belirleyen etkilerine karşı derinlikli ve köktenci bir tavır alıştan genel olarak söz edilmez. Petrarca, zaman zaman Antikiteye duyduğu hayranlığı, dini öğelerle desteklemeye, ikisi arasında bağlantılar kurmaya çalışır. Petrarca’nın hümanizmi yalnızca antik kültüre dönüşle sınırlı değildi; aynı zamanda onun niteliği ve yönü Hıristiyanlıkla da bağdaşmalıydı. Petrarca’yı izleyen Ficino ve çağdaşı Giovanni Pico Mirandola’nın düşünsel yoğunlukla, Hıristiyanlıkla Platon düşüncesini uzlaştırmaya yönelmiştir. Hümanizmin söz konusu temsilcilerinde bir yandan Stoacı, Aristolesci ve hepsinin üzerinde Plâtoncu düşünüşle uzlaştırılan Hıristiyanlığın ve Hıristiyan ahlakının belirleyici etkisi vardır. Dünyevi ve pratik bir tasarım geliştirerek “iyi yaşam”ın aktif eyleme dönük bir yurttaş sorumluluğu gerektirdiğini düşünürler.²² Bu antikitenin akılcı kültürünü ahlaki erdemle,

¹⁸ Selahattin Akkuş, “Rönesans Düşüncesinin Belirleyici Temaları Üzerine Notlar”, *Prof. Dr. İlhan Akan’a Armağan*, İstanbul, 1999, s. 58.

¹⁹ Marsilio Ficino (1433-1499), Floransa’daki Platon Akademisi’nden yetişen en önemli filozoflardan birisidir.

²⁰ Jacop Burckhardt (1818-1838), İsviçreli kültür tarihçisi. Rönesans üzerine yazdığı *İtalya’da Rönesans Uygarlığı* adlı eseri ile büyük yankı uyandırmıştır.

²¹ Akkuş, *a.g.m.*, s.58

²² Akkuş, *a.g.m.*, s. 61-62

Hristiyanlık etkilerini taşıyan bir hümanizmle ve sadeleştirilmiş bir Katoliklikle bağlantılandırma çabasıdır. Erasmus, Hristiyan erdemine ve doğru bilgiye dayanan evrensel kardeşliği, barışı aramaktadır. Burckhardt; Rönesansın getirdiği birçok yeniliğin ve birçok yeni düşünce biçiminin, Antik uygarlığın etkisi olmadan da gerçekleştirilebilmesinin mümkün olduğunu ispat ettiğini düşünür. Bu yeni durumların tarihsel olarak Antik uygarlığın idealleriyle birlikte ifade edilmiş olmasının tek nedeni, Rönesans insanının onları, ortaçağın tam karşısında yer alan yeni yaşamın özünü ifade etme aracı olarak kullanmış olmasıdır.²³

Dante, Petrarca ve Boccaccio ile İtalya, entelektüel bağımsızlık bilincine yeniden kavuştu. Avrupa nadasa bırakılmış bir topraktı; bu toprakların altında eski dünya uygarlığı yatıyordu. Günah, ölüm ve kıyamet korkularına yoğunlaşmış, yaşamın bahşedilen güzelliklerini fark edememiş, düşmüş ve kayıp bir varlık olarak insan cenneti kazanmak için azap ve çile dolu bir yaşamı peşinen kabullenmesi gerekiyordu. Ortaçağ kilisesinin bu sabit görüşleri rönesansla birlikte derinden sarsılarak, insan ile dış dünya arasına gerilen kara perdenin yırtılmasını sağladı. Rönesansın en büyük başarısı dünyanın keşfi ve insanın keşfidir.²⁴ İnsan akli nihayet kendisinin de bir parçası olduğu evrenin şemasını incelemeye ve evreni yöneten gerçek kuralları belirlemeye başlamıştı. İnsanlar, insan bedeninin kendisinin de asalet taşıdığını ve sabırla incelenmeye değer olduğunu anlamışlardı. Kısacası XVI. Yüzyılda insan, dünyayla kurmuş olduğu gerçek ve doğal ilişkinin bilincine varmıştır; dünyanın nimetlerini ve bunların önemini anlamayı öğrenmiş, kişiliğinin değerini ve yeteneklerini kavramaya başlamıştır.

Ortaçağın ardından, Rönesansta meydana gelen gelen köklü değişimler, insanın doğa hakkındaki dinsel ve büyüsel tasarımlarından arınmasına onun gerçek yapısını kavramasına ve bilimsel alanda önemli ilerlemeler kaydetmesine neden olmuştur. Doğa bilgisinde meydana gelen bu ilerleme, insanın kendisini kavrayış biçimini de dönüşüme uğratmış ve insan kendi varlığına ilişkin olan değerinin bilincine varmıştır²⁵

²³ H. Çörekçioğlu, *Rönesansın Doğası: 16. yy. Büyüsel Bilimin Felsefi Temelleri*, İstanbul, 2005, s. 23.

²⁴ Symonds, *a.g.m.*, s. 232.

²⁵ Çörekçioğlu, *a.g.e.*, s. 22-23.

Rönesans insanının doğaya karşı takındığı olumlu tavrın, çağın en önemli ayırt edici niteliği olduğu kabul edilir. Görülür ve dünyevi olanın tekrar önem kazanmasıyla birlikte sanat alanında bir doğaya yönelik gerçekliğin tıpatıp taklit edilmesi süreci kendini gösterecektir. Doğa üzerinden örtülerinin kaldırılmasını bekleyen mucizevî bir görünüme bürünecek; onu keşfetmeye, bu örtüleri kaldırmaya ilişkin sınırsız bir istek, Rönesans insanının başlıca özelliği olacaktır. Bu coğrafi keşifler natüralistlerin doğa araştırmaları şeklinde kendini gösterecek somut sonuçları hazırlayacaktır. Bunu bitkiler, taşlar ve hayvanlar üzerine yazılan yazılar takip edecektir.²⁶ Rebelais²⁷'de görülen, birçok bilgilerle donatılmış, bir bakıma da doldurulmuş kafaların yerini Montaigne²⁸'de yargılama gücünü edinmiş, hiçbir şeye körü körüne bağlanmayan, hep araştıran, özgürce yaşamasını bilen, bir yandan da çağın kavramı olmaya çabalayan hoşgörüyü elden bırakmayan kafalar alır.²⁹

Rönesans bireyciliğin doğuşudur, güzellik dürtüsünün uyanışı, dünyeviliğin zaferi, dünya gerçekliğinin akıl tarafından fethedilmesi, pagan yaşam zevkinin yeniden canlanması, dünyayla olan doğal ilişkisi içinde kişilik bilincinin gelişmesidir.³⁰ Rönesans entelektüel enerji ve zekânın kendiliğinden patlak vererek insanlığın kullanımına geçmesidir.³¹

1.2. RÖNESANS DÖNEMİNE GİRERKEN OSMANLI DEVLETİ

1.2.1. 15. Yüzyılda Osmanlı Devletinin İçinde Bulunduğu Durum

Anadolu Selçuklularının gücünü yitirmesinin bir neticesinde meydana gelen siyasi boşluktan filizlenen Türkmen beyliklerinden en dikkate değer sıçramayı yapan Osmanoğulları, teşekkül ettikleri coğrafyanın ikramı olan siyasi sosyal ve ekonomik fırsatları değerlendirme hususunda çok başarılı oldular. Dönemin parlayan yıldızı

²⁶ Çörekçioğlu, *a.g.e.*, s. 32-33.

²⁷ Fransız düşünür; kilise ve skolastik eğitim anlayışına yönelik eleştirileri onu Rönesansın önemli simalarından birisi konumuna yükseltmiştir..

²⁸ Michel de Montaigne (1533-1592), ünlü eseri “Denemeler”inde “Her şeyden önce ben kendimi araştırıyorum; benim fiziğim de, metafiziğim de bu” diyerek Rönesans hayat duygusu düşüncesinin temelini oluşturur.

²⁹ Betül Çötüksöken, “Ortaçağ ve Rönesans Üzerine Kimi Temel Bilgiler”, *Gergedan*, Mart 1988, s. 41.

³⁰ Huizinga, *a.g.m.*, s. 28.

³¹ J. Addington Symonds, “İtalya’da Rönesans”, *Rönesansın Serüveni*, (ed. Nurettin Pirim), İstanbul, 2005, s. 227.

Osmanlılar gerçekten çok hızlı bir gelişme süreci içerisine girdiler. XIV. yüzyılda Osmanlılar, Bizans uç bölgesinde bulunmanın tabiatı gereği agresif bir tutum takınarak; önce Bizans'a karşı yürüttükleri gaza ideoloji ile Anadolu beylikleri nezdinde itibar kazandılar, ardından konumlarını tahkim etmek maksadıyla daha çok Rumeli merkezli olmak üzere genişleme faaliyetlerinin yürütülmesine odaklandılar.

XV. yüzyıla beylikten devlete doğru gelişme sürecinin son rötuşlarını yapmak üzereyken giren Osmanlılar, beklenmedik bir felaketle karşı karşıya kaldılar. Timur darbesinin getirdikleri, Osmanlılar için bir dağılma izlenimi doğursa da; henüz Osmanlı siyasi organizasyonuna entegre sürecinin tamamlanmadığı bölgelerde aşiret yapısını muhafaza eden eski beylik aristokrasilerinin siyasi boşluktan istifade etmelerinden ileriye gitmedi. Osmanlılar güçlü uç beyleri vasıtasıyla bütünlüğünü koruyabilen ve kolonizasyonu kuvvetli bir şekilde gelişen Rumeli'de ayakta durabildikleri için toparlanmayı gerçekleştirebildiler.³² Yalnız bu sıkıntılı dönemin -Fetret devrinin- taht mücadelelerinin doğurduğu keşmekeş ortamının faturasının altından kalkmak da hiç kolay olmadı. Rumeli'deki Türk ilerleyişinin durması, Anadolu'daki Türk birliğinin gecikmesi bir anlamda Osmanlıları varlık sahasında tutacak unsurların dağılması anlamına geliyordu. İç savaşa son veren Çelebi Mehmed, denge siyaseti izleyerek Ankara Savaşı öncesi duruma dönebilmek, siyasetinin ana merkezini teşkil etti. Çelebi Mehmed'in ömrü ancak fetret devrinde uçurumun eşiğine gelen devleti korku ortamından alıp sükûnete kavuşturmaya yetti. Timur'un tepe taklak ettiği Osmanlı düzeni ancak Sultan II. Murad döneminin uzun çetrefilli mücadelelerinin sonunda yeniden tesis edilebildi. Özellikle Düzme Mustafa ve kardeşi Mustafa Çelebi (Küçük Mustafa) gailelerinin bertarafı esnasında Batı Anadolu beylikleri üzerindeki Osmanlı nüfuzu oldukça zedelendi. Sultan Murad öncelikle Rumeli'de istikrarı sağlayacak birkaç hamlede bulundu.³³ Rumeli tarafından gelebilecek tecavüzlere karşı önlemlerini aldıktan sonra yönünü Anadolu'ya çevirdi. Önce Menteşe ve Aydınöğlü beyliklerini ilhak etti.³⁴ Ardından Karamanoğullarının taht kavgasına müdahil olarak Timur darbesi

³² Feridun M. Emecen, "Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, İstanbul 1994, s. 19.

³³ Bu meyanda sınır ihlalinde bulunan Eflak voyvodası dize getirilmiş, Çelebi isyanlarında parmağı olan Bizans haraca bağlanıp Karadeniz sahilinde bazı mıntıklar ele geçirilmiştir. Yeni Alman İmparatoru Olan Sigismund'la anlaşma yapılarak hudut güvenliği sağlanmıştır. Geniş bilgi için bk. İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, Ankara 1982, s. 398-399.

³⁴ Feridun M. Emecen, *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*, İstanbul 2005, s. 50-51.

ile kaybettiği Hamidilini geri aldı. Yine Timur'la birlikte beyliğine sahip olan Yakup Bey'in vasiyeti ile Germiyanoğlu toprakları da tekrar ele geçirildi.³⁵ Böylece özellikle Batı Anadolu'da Timur öncesi düzen tekrar sağlanarak Rumeli'deki fetihler için elverişli ortam sağlanmış oldu. Önce Selanik ve Yanya zapt edildi. Sultan Murad, Balkanlardaki nüfuzunu özellikle Eflak ve Sırbistan üzerinde olmak üzere hep gündemde tutan Macarları devre dışı bırakmak için Eflak ve Sırp Krallarının arasını savaşları açmak istedi. Bunda da oldukça başarılı oldu. Varna ve Kosava Osmanlıların Balkanlardaki konumunu güçlendirdiği gibi Bizans'ı kurtarmaya yönelik Haçlı seferlerine son noktayı koydu. Varna Muharebesi Haçlıların Konstantınıyyeyi kurtarmak için yaptıkları son sefer olarak tarihe geçti.³⁶

1.2.2. İstanbul'un Fethi

II. Mehmed ile Osmanlı devleti cihanşümül bir siyaset izlemeye başladı. Bu siyasetin ilk adımını İstanbul'un fethi oluşturacaktı. Böylece genç hükümdar öncelikle İslam dünyasında müstesna bir makamı elde ederken iç siyasette de önemli bir mevki sağlayıp otoritesini kuvvetlendireceği gibi güçlü merkezîyetçi bir idarenin tesisi yönünde yeniden yapılanmaya gidecek dirayeti de gösterebilecekti.³⁷ Genç Padişah dedelerinin alamadığı İstanbul'un fethi için sabrını liderliğini askerliğini tescillendiren bir kuşatma süreci takip etti. Öncelikle Karadeniz yoluyla Avrupa'dan gelebilecek tehditleri bertaraf etmek amacıyla boğazın kontrolünü sağlamak üzere Rumelihisarı'nı (Boğazkesen Kalesi) yaptırdı. Edirne harekâtın karargâhı konumundaydı. Genç padişah, bizzat kendisinin çizmiş olduğu haritalar üzerinde planlar yapıyor, hemen her gün planlarının tatbikatına giderek en işe yarar plana ulaşmak istiyordu.³⁸ Harp hazırlıkları arasında dikkat çeken önemli bir husus olarak II Mehmed'in toplar üzerine özel alaka gösterdiği zikrediliyor. II Mehmed'in, topun tahrip gücüne inancının bir göstergesi olarak vaktinin önemli bir bölümünü top dökümü, çapı vs. teknik konularda mühendisleriyle fikir alış-verişinde bulunarak geçiriyordu. Fetih hazırlıklarını endişe ile takip eden Bizans da yoğun bir şekilde sürdürdükleri savunma hazırlıklarına çoktan başlamıştı. Çok

³⁵ Germiyanoğlu Yakup Bey, erkek evladı olmadığı için beyliğini Osmanlılara bırakmıştır.

³⁶ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, I, s. 438

³⁷ Halil İnalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1954, s. 107 vd.

³⁸ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, İstanbul 1999, s. 51.

güvendikleri surlarının onarımını da ihmal etmiyorlardı. II. Mehmed, önce ağır topçu gurubunu surlara nişanladı. Kendisi de Nisan'ın başında ordusuyla İstanbul önlerine geldi. Kalabalık maiyetinde devrin ileri gelen âlimleri de yer almaktaydı.³⁹ Topçu birlikleri surları döğerken bir taraftan da siper kazılıyordu. Bizanslılar açılan gedikleri tamir için yoğun bir çaba harcıyorlardı. İlerleyen günlerde topçu atışları ile birlikte yürüyen kuleler de devreye girdi. Kuşatma başlarda daha çok kara surları etrafında cereyan ediyordu. Zira zincirle kapatılmış Haliç'teki Bizans donanmasının varlığı Haliç üzerinden muhasarayı geniş bir alana yaymayı engelliyordu. Galata'dan atılan havan topu Haliç tarafındaki surları zorlamaktan uzak kalınca genç padişah dâhiyane bir planı yürürlüğe koydu. Dolmabahçe-Kasımpaşa arasında düzenlenen yoldan gemileri kızaklarla yürütülerek bir gecede Haliç'e indirildi. Dehşete kapılan Bizanslılar bir gece baskını ile Osmanlı donanmasını yakmak istese de başarılı olamadılar. Osmanlı donanmasının Haliç'e inmesi hem muhasaranın alanını genişletti, hem de Bizanslıların şehri savunmak için her yere adam yetiştirme telaşına kapılmalarına neden oldu. Haliç'in kontrol altına alınmasıyla birlikte Haliç surları boyunca kuşatma faaliyetlerini hem kolaylaştırdı hem de ivedilik kazandırdı. Dubalarla yapılan köprüler asker sevkini hızlandırırken, kuşatmanın etkinliğine önemli oranda fayda sağladı. Muhasara sırasında kara surları tarafından belirli aralıklarla hücum ediliyordu. Çarpışmalar şiddetli geçiyor. Önemli oranda asker kaybı da söz konusu oluyordu. Ancak ısrarla yılmadan muhasaraya devam ediliyordu. Osmanlı güçlerinin cesareti ve sabrı karşısında artık güçten takatten düşen şehir halkı bir de İstanbul'da baş gösteren kıtlık üzerine metanetlerini kaybetme noktasına geldiler. İmparatorun adamlarına, kilise ve zenginlerden para toplatıp yiyecek alıp fakirlere dağıtmalarını emretmesi de nafi bir çaba olmaktan ileri gitmiyordu. Muhasaranın bir ayna girilirken sürekli top atışına tutulan Eğrikapı ve Edirnekapı arasındaki surlarda gedikler açıldı. İmparator, Sultana haber gönderip çekilip barış yapması için yalvardı.⁴⁰ “Ya ben bu şehri alacağım yahut da bu şehir beni alacak” cevabını veren II. Mehmed, şehri teslim etme çağrısında bulundu. İmparatorun Venedik'ten vaat edilen filonun zamanında gelmesinin umudu ile şehri boşaltmaktansa ölmeyi yeğlemesi; Tanrı'nın Türkleri üzerlerine göndererek

³⁹ Ahmet Şimşirgil, “1453 İstanbul Muhasarası Kronolojisi”, *İstanbul Armağanı 1: Fetih ve Fatih*, İstanbul 1995, s. 47-52.

⁴⁰ Işın Demirkent, “Fetih Öncesinde Bizansın Siyasi Durumu”, *1. Uluslararası İstanbul'un Fethi Konferansı (Bildiriler 24-25 Mayıs 1996)*, s. 37

kendilerini cezalandırdığı, inancına iyiden iyiye bağlanan Bizans halkını etkilemeye yetmiyordu. Hakikat şu ki, ne Venedik ne de diğer Avrupalılardan ses seda yoktu. Bütün ümitler boşunaydı. Bizans ömrünü tamamlamıştı. Yüzyıllarca İstanbul'un en önemli savunma aracı olan sağlam surları, hatta İstanbul muhasaralarının sembolü olmuş Grejuva ateşi bile Osmanlı ordusunun teknik üstünlüğü karşısında bütün önemini yitirmişti. 29 Mayıs'ta Türk taarruzu bütün sur hatları boyunca top atışlarıyla başladı. Nihayet Osmanlı birlikleri Topkapı ile Edirnekapı arasındaki dış surlara tırmanmayı başardılar. İmparatorun da öldüğü şiddetli çatışmalardan sonra kesin darbe indirilerek Osmanlı birlikleri Topkapı'dan İstanbul'a girdiler. İstanbul'un fethi ile Osmanlı devleti yeni bir döneme adım atmıştır.

1.2.3. Osmanlı ile Avrupa Devletleri Arasındaki İlişkiler

İstanbul'un fethinden sonra mutlak hükümdar sıfatıyla iktidarı tek elinde toplayan Fatih, cihad bayrağını yeniden açıp topraklarını genişletmeye başladı. Fatih, Anadolu'daki Türk birliğini sağlayabilmek için beylikler bağlamında da ince bir siyaseti devreye soktu. Devletin bütünlüğü için bir taraftan Avrupa'ya bir taraftan Anadolu'ya birçok seferler düzenlendi. Osmanlı devleti 1451 hareketiyle Karaman oğullarının tecavüzünü durdurup onu tekrar vergiye bağladı. Karakoyunlular arasındaki hasmane mücadele devam etmekte olup bu sırada Karakoyunlular hâkim durumda bulunuyorlardı. Osmanlı-Memluk münasebetleri de iyi bir seyir içindeydi. Osmanlı Venedik ve Ceneviz'i gücendirmeyerek onlarla ticari muahedeler akdediyor ve bu sırada Akdeniz'de ve Balkanlarda hâkimiyet tesis etmek isteyen Napoli Krallığı ile Venedikliler arasındaki rekabetten istifade ediyordu. İstanbul'un Türkler tarafından fethedilmesi Avrupa'yı ve bilhassa Papa ile Napoli Krallığını ve diğer Güney Avrupa memleketlerini hayret ve dehşete düşürmüştür.⁴¹ Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarından önce Karadeniz'e giren iki İtalyan devleti, Avrupa-Asya ticaretinde önem taşıyan bu üçüncü yolu da denetimleri altına alırken Kırım'dan sonra kuzey Anadolu sahillerine de yerleşmişlerdi.

---

⁴¹ Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi, II*, s. 4.

Osmanlı devletinin kuruluş ve gelişme döneminde Levante⁴²'ye yayılmış olan İtalyan devletinden Ceneviz, Galata ve Ege adaları dışında Foça ve Amasra gibi Anadolu şehirlerini de doğrudan doğruya elinde tutuyordu. Fatih dönemine gelinceye kadar Osmanlı devleti ile yakın ilişkiler kuran İtalyan devletleri Ceneviz ve Venedik'tir.⁴³ Floransa ise ancak İstanbul'un alınmasından sonra Osmanlılarla temasa geçecektir. 1204 İstanbul istilasında Latin kilisesinin başına bir patrik yerleştiren Papalık, Osmanlılar ile bir ilişki içerisine girmeyip daha sonra Osmanlılara karşı Karamanoğullarıyla ittifak tesis edeceklerdi. Venedik ile Ceneviz'in Osmanlılarla ilişkilerinde esas amaçları Bizans'tan başlayarak Selçuklular ve Beylikler dönemlerinde sürdürmeyi başardıkları ekonomik, yargısal hak ve ayrıcalıkları koruyabilmektir. Cenevizliler başından beri Osmanlılarla dostça ilişkiler kurmaya önem vermişlerdi. Buna karşılık Venedik, Osmanlı devletinin yükselişini Levante'deki toprakları ve çıkarları açısından tehlikeli gördüğünde barışı bırakıp savaş durumuna geçmekten kaçınmayacaktır. Kutsal topraklarda kurulan Haçlı Prenslüklerinin Müslümanlar tarafından ortadan kaldırılmasından sonra haçlı ruhunu canlı tutmaya çalışan Papalık'ın gözleri XIV. Yüzyılda Anadolu'ya çevrilmişti. Türk ilerleyişini durdurmak kilise devletinin başlıca amaçlarından biri olmuştur.⁴⁴ Gerçekten de İstanbul'un Türklerin eline geçişinden sonra Papalık ve özellikle Venedik, Osmanlılara karşı bu kez de Karamanoğulları ve Akkoyunlular ile işbirliği yapmaya çalışacaktır. Öyle ki Bizans imparatorluğuna son verip Doğu Romanın varisi olduktan sonra gözlerini doğudan çok batıya çevirecektir. İtalya'daki Venedik-Ceneviz rekabeti yüzünden Cenevizlilerin genelde Türklerle ve özellikle de Osmanlılarla dost kalıp onlarla işbirliği içinde olmalarına benzer bir siyaseti bu sefer Anadolu topraklarında Osmanlıları kendisine rakip gören Karamanoğulları onlara karşı Macaristan ve Venedik ile ittifak yaparak göstermiştir. Floransa, Milano, Napoli gibi İtalyan devletleriyle bu dönemde henüz bir anlaşma yapılmaması onların Osmanlılarla ilişkilerinin yeterli bir canlılık ve süreklilik kazanmamış olmasındandır. Karadeniz ve Akdeniz sahillerindeki ticari faaliyetlerin önemli bir kısmını elinde bulunduran İtalyanlarla ilişkiler sadece ticari boyuta indirgenmemelidir. Siyasi, sosyal ve kültürel tarafları da içeren eden bu ilişkilerin seyri

⁴² Levante, İtalyan denizcilerin Doğu Akdeniz kıyılarında ticari amaçla yerleştikleri bölgelerin genel adıdır. İtalyan denizcilerin Doğu Akdeniz'deki faaliyetleri ile terminolojinin çıkış noktasını teşkil etmekle birlikte İtalyanların Karadeniz kıyılarındaki kolonileri de aynı terimle isimlendirilebilir.

⁴³ Şerafettin Turan, *Türkiye İtalya İlişkileri, I*, İstanbul 1999, s. 278.

⁴⁴ Turan, *a.g.e.*, s. 281.

beylikler döneminden başlamak üzere II. Murad döneminde Edirne’de hatta Manisa’da saray çevresinde toplanan gezgin sanatçı resmi veya özel görevli İtalyanların sayısı dikkati çekecek derecede artmıştır.⁴⁵ Bu durumun hem Fatih’in devletinin cihanşümullüğünde hem de kendisinin imparator kimliğinin oluşmasındaki tesiri üzerinde kesin yargılara varmak henüz mümkün gözükmemektedir.

---

⁴⁵ Turan, *a.g.e.*, s. 506.

2. II. BÖLÜM: II. MEHMET

2.1. FRANZ BABİNGER'İN TEZİ

2.1.1. Babinger'in Tezinin Ana Hatları

İstanbul'un fethi, dünya tarihi bakımından önemli sayılabilecek sonuçlar doğurmuştur. Fethin yüzyıllardır Türk tarihinin baş figürü olarak yer alması pek tabiidir. Kuşkusuz Batı medeniyetinin teşekkülünde 1453 tarihi önemli bir dönüm noktası teşkil eder. Yaşamın merkezine insanı koyan hümanistlerin önderliğinde Avrupa fikriyatının dönüşüme uğradığı, Rönesans umdelerinin düşünceden sanata, edebiyattan doğa bilimlerine sirayet ettiği günlerde Bizans'ın düşüşü, haçlı ruhunun depreşmesinin ötesinde bir anlama bürünmekteydi. Barbar Türkler çok eskiden, Attila'dan beri, Avrupalıları rahatsız etmekteydi. Kan dökücü yıkıcı bu Türkler şimdi başka bir kimliğe daha bürünmüşlerdi. Bu sefer canlarına kast etmekle kalmıyor, dinlerini de yok etmeye çalışıyorlardı. Hıristiyanlığın can düşmanı İslamiyet ve barbarlık Osmanlılarda yekvücut olup karşılıklarına dikilmişti. İstanbul'un düşüşünden çok önce bu istilacılar Balkanlara yerleşmiş, Orta Avrupa'ya doğru ilerleyişlerini sürdürüyorlardı. Avrupa elbette bu ilerleyişe kayıtsız değildi. Yok olma tehdidiyle karşılaşan Balkan devletlerinin fevranıyla ara sıra Haçlı ruhu peyda oluyor, ancak Türklerin inatçı savaşıları karşısında pek varlık gösteremiyordu. Zaten o dönemlerde, Papalığın daha ziyade âli menfaatlerini koruma amacına yönelik, din gayreti kılıfında açtığı haçlı bayrağı olmasa "Hıristiyan birliği" anlamsız bir lakırdıdan öteye gitmeyecekti. Çoğunluğunu feodal prensliklerin oluşturduğu Avrupa siyasi düzeni kumpasların, kargaşanın, sonu gelmez savaşların tam ortasındaydı. Bu siyasi belirsizlikler içinde var olma mücadelesine girişen Avrupa devletleri, sağlam bir yapı vücuda getirerek güçlü bir siyasi mekanizma kurmayı başardılar. Rönesans, Avrupa düşün sahasında bir dizi yenilenme ve canlanmaya yol açarken siyasi yapının gelişimini de etkilemiştir. Skolâstik düşünceden yakasını kurtaran hümanist filozoflar insana belirli bir kişilik benlik yüklerken buna paralel olarak toplumlara da yepyeni bir hüviyet kazandırmışlardır. İnsan kendi tabiatını, kendi öz kanunu, kendi hakkını elde etmeye başladığında kadim Kilise devletinin tebaası da kendi benliklerini bulup dillerini,

düşünce hayatlarını, sanatlarını, siyasi yapılarını geliştirmeye- yani uluslaşma sürecinde- kendi devletlerine vücut vermeye başladılar. Bu yeniden oluşum sürecinde aristokratlar, bunlara soylulaşan yeni burjuvazi takımı da dahil edilebilir, ekonomik güce dayanarak devlet erki oluşturmuştur. Gücün belirli merkezlerde toplanması, mutlak kuvvete dayanan devlet formlarını doğurmuştur. Parçalanmış siyasi yapının pençesinde kıvranan Avrupa’da konjonktürün mutlak monarşik düzenleri hazırlamasıyla birlikte güçlü fatih ruhlu hükümdarlar ortaya çıkmaya başladı.⁴⁶ Rönesansın mutlak monarkları Avrupa siyasi şablonunda yavaş yavaş yerlerini almaya çalışırken Doğu Roma topraklarında büyük bir imparator yükselmeye başladı. Kendine “Kayzer” sıfatını yakıştıran İstanbul fatihi, Doğu Roma tahtıyla yetinecek gibi de gözüküyordu. Eski Roma İmparatorluğunun taht şehri Roma artık onun için yeni “kızıl elma” olmuştu. Fatih, kızıl elma ülküsünü saltanatının sonuna kadar canlı tuttu. Adım adım kızıl elmaya yaklaştı. Hatta askerleri İtalya’ya çıkartma bile yaptı. Ne var ki çok erken denilebilecek bir yaşta ölümü; ukdesinde bulunan cihan hâkimiyetini gerçekleştirme imkânını tanımadı.

***

Fatih, Türk tarihinin, kültürünün, mefkûresinin en önemli simge ismi olmasının yanı sıra dünya tarihine yön vermiş şahsiyetlerden biri olarak da günümüze kadar popülerliğini korumuştur. Hayatı, annesinin kimliği, siyaseti, ülküsü vb. açılardan tarihçilerin, araştırmacıların ilgisine mazhar olmuştur. Onun üzerine biyografiler, monografiler, tezler yazıldı. Sayıları artarak yazılmaya devam ediyor. Hükmetme duygusu insana ait bir değer olmaktan çıkmadığı müddetçe ve beşerin hafızası yerinde kaldığı sürece “Fatih” sıfatı hep onunla anılacak.

Sultan II. Mehmet’i konu alan geniş hacimli eserlerden belki de ilki sayılabilecek olan çalışma Franz Babinger’in “Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı” adlı eseridir.⁴⁷

⁴⁶ Makyavel’in devlet üzerine geliştirdiği kuramlara ilerleyen bölümlerde değineceğiz.

⁴⁷ Franz Babinger’in *Mehmed der Eroberer und seine Zeit* (Münih 1953, F. Bruckman) adlı eseri İstanbul’un fethinin 500. yıldönümünde yayımlandığında geniş yankı uyandırdı. Almanca baskısının ardından ertesi yıl *Mahomet II le Conquérant et son temps* (Paris 1954, Payot) adıyla Fransızca baskısı yayımlandı. 1957’de *Maometto il Conquistatore e il suo tempo* (Torino) adıyla İtalyanca, 1968’de *Mehmed Osvajač i njegov doba* (Novi Sad 1968) adıyla Hırvatça-Sırpça çevirileri yayımlandı. Yazılışından 50 yıl sonra İstanbul’un fethinin 550. yıldönümünde de Türkçe çevirisi yayımlandı. Bkz. Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı*, İstanbul 2008, (Oğlak Bilimsel Kitaplar)

Babinger'in eserine kadar II. Mehmet üzerine akademik çerçevede yüzlerce makale, kitap, derleme vb. çalışmalar yayımlanmış olmasına rağmen hiç birisi bu derecede sansasyonel bir etkiye yol açmamıştır.⁴⁸ Babinger'in eseri ilmi çevrelerde büyük ilgi görmüş, aynı ölçüde de eleştirilmiştir. Alman yazarın eserini meydana getirirken yararlandığı kaynakların varlığı üzerindeki şüpheler eleştirilerin odak noktasını oluşturmaktaydı. Yazar ileride eserinin dipnotlu basımını yaptığında kaynaklarını da açıklayacağına dair söz vererek bu eleştirileri elimine etmeye çalıştı. Ne var ki, kaynakları hususunda ketum tavrını ömrünün sonuna kadar muhafaza ederek eleştirilerin odağında kalan bir isim olmaktan kurtulamadı.⁴⁹ Yayımlandığından bu zamana kadar eseri üzerindeki ciddi eleştirilere karşın Babinger, tarihin çok çetrefilli bir kişiliğini, kendine has bir yöntemle ele alıp çalışmış olması hasebiyle, Fatih üzerine çalışma yapanlar arasındaki seçkin yerini korumayı başarırken, kitabı da daima gündemde kalmayı sürdürdü.

Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı, adlı eserin geniş hacminin satırlarında pek çok teze paraf açılmaktadır. Bu tezlerden birisi, "Fatih'in Rönesans dönemi hükümdarı kimliğine ne kadar uyduğu" konusudur.⁵⁰ Babinger, Fatih'in hayat öyküsünü işlerken şahsiyeti, mizacı, ilişkili bulunduğu kişiler, değer yargıları, sanata ve kültüre olan yaklaşımı üzerinde düşüncelerini belirtirken onun hükümdar kimliğini de gözler önüne seriyor. Bu yorumlarda çalışma hayatının önemli bir bölümünü Türk tarihine ve Türkoloji'ye hasretmiş bir oryantalistin, Türk toplum yapısı ve tarihi hakkında hangi seviyede bir donanıma sahip olduğunu unutmamakla birlikte oryantalizmin ötekileştiren misyonunun neresinde durduğunu da gözden kaçırmamak gerekir.

Babinger, II. Mehmed'i doğu ve batı kültürlerini kendisinde meczeden Rönesans hükümdarı olarak tasavvur edenleri hayal gücü kuvvetli kimseler olarak

⁴⁸ Hatta bu meyanda bizzat Babinger'in Fatih üzerine yaptığı çalışmalar da aynı çerçevede değerlendirilebilir.

⁴⁹ Babinger eserini dipnotsuz yayınlamıştı. Bu kaynak kullanmadığı anlamına gelmiyor. Aslında o çok fazla kaynağa başvurmuştu. Adeta Fatih ile ilgili ne duyduysa ne gördüyse değerlendirmiş, kitabına almıştır. Zaten onun eleştirilere muhatap olmasının sebebi de, kaynaklarını ilmi bir tenkit süzgecinden geçirmeden kullanmasıdır.

⁵⁰ *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı*, adlı eserini Babinger, uzun yılları alan bir çalışmanın hitamında yayımlamıştır. Bu bakımdan Babinger kitabının çeşitli bölümlerini çok önceden çeşitli vasıtalarla yayınlamıştır. Fatih'in Rönesans hükümdarı olup/olmadığı, yönündeki tezi de içeren Fatih'in İtalya ile olan ilişkileri üzerine yazdığı makale 1951 tarihinde *Byzantion* dergisinde yayınlanmıştır. (Byzantion XXI. cilt I. fasikül) Bkz. Franz Babinger, "Fatih Sultan Mehmet ve İtalya", *Belleten*, XVII/ 65, Ocak 1953. s. 41-82.

nitelendirmektedir.⁵¹ Hatta böyle bir şeyi söylemenin bile doğru olmadığını iddia etmektedir.⁵² Babinger, Sultan II. Mehmed'in Rönesans hükümdarı olmadığı hususunda kesin bir yargıyı dile getirmiş olmasına rağmen; eserinin genelinde aksi yönde değerlendirmeleri yapmaktan da kendini alamaz. Eserin bütünü göz önüne alındığında; Fatih'in devrindeki hükümdarlarla karşılaştırılabilecek bir Rönesans hükümdarı portresinin bazı ölçütlerine uyduğu izlenimi de elde edilebilir.

Babinger, henüz eserini neşretmeden önce yayınladığı bir makalesinde, Fatih'in Rönesans hükümdarı olup/olmadığına dair düşüncelerini açıklarken, "... Sultan Mehmet'i batı kültürü ile yoğrulmuş bir Renaissance hükümdarı olarak görmek, Fatih'in mizacını ve siyasi emellerini inkâr etmek demek olur."⁵³ dedikten sonra ilerleyen satırlarda şunları yazmaktadır: "Eğer onun benimsediği bir düstur var idiyse '*divide et impera*'⁵⁴ düsturudur ki bu, belki de haksız olarak çağdaş Fransız hükümdarı XI. Louis'ye mal edilmiştir. Fakat bu söz muhakkak ki o zamanın telakkilerine uygundu. Nitekim sonradan Niccolo Machiavelli, '*II Principe*' adlı eserinde bu düsturu bir hükümdarın portresini çizmek için kullanmıştır. Machiavelli'ye göre hükümdar, siyasi parçalanışı kuvvetle, *virtu* ile bertaraf ederse, her türlü zulüm ve sadakatsizlik göstermek hakkına maliktir. Machiavelli'nin bir hükümdardan istediği bu şartların II. Mehmet gibi iktidar ve kudret sahibi bir hükümdarda ne derecede mevcut bulunduğunu, onun şüphesiz yazılması gereken tarihinin her sahifesi bize öğretecektir."⁵⁵ Zaman gösterecektir ki, Babinger Fatih üzerine yazdığı eserinde onun ne derecede *kudret ve iktidar sahibi bir hükümdar* sıfatını haiz bulunduğunu kitabının değil her sayfasında her satırında dikte edecektir. Yukarıdaki alıntılar Alman Türkolog'un Fatih'in hükümdar profili hakkında en can alıcı noktalara değinmektedir. Buradan hareketle Babinger, II. Mehmed'i sınırları belli bir Rönesans hükümdarı şablonuna oturtmakta ve onu çağının telakkileri ışığında değerlendirme gayreti içinde olduğu izlenimini vermektedir. Fatih'in Rönesans ile olan münasebetinin siyasi emellerinin güdümünden hiçbir zaman çıkmadığını belirtirken, İtalyanlarla (danışmanlarla) ilişkisinin tek bir gayeye hizmet

⁵¹ Fatih'i "Rönesans hükümdarı" olarak nitelendirenlerin başında Adolf Deissman gelir. Topkapı Sarayı'ndaki kitapları inceleyerek böyle bir sonuca varmıştır. İncelediği kitapları, "laik bir adamın mirası ve imgesi" olarak tanımlamıştır.

⁵² Franz Babinger, Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı, s. 420

⁵³ Babinger, a.g.m., s. 58 (Bkz. dipnot 6)

⁵⁴ "Böl ve yönet" Roma imparatorluğundan beri kullanılan slogan.

⁵⁵ Babinger, a.g.m., s. 58; Babinger, a.g.e., s. 422.

ettiğini ifade etmektedir: Batı memleketlerini fethederken işini kolaylaştıracak bilgileri toplamak.⁵⁶ Babinger Fatih'in Batı kültürü ile ilgilenmesinin pratik siyasi bir tarafının olduğu hususunda kendinden çok emindir. Bu hususu destekleyen düşüncelerini eserinin birçok yerinde kaynaklarını göstererek ele almıştır. Babinger kaynaklara inmekte pek zorlanmaz. Fatih ile ilgili yazılmış çizilmiş birçok belgeyi kullanmak suretiyle çok büyük tarihi bir şahsiyeti layıkıyla ortaya koyduğu iddiasındadır. Kaynaklarının bir kısmını açıklamasa da Babinger'in birçok kaynağı kullandığı eserinde apaçık görülmektedir. Fatih devrinde yazılmış Batı kaynaklarının önemli bir bölümünü kullanarak iyi iş çıkardığı ilmî çevrelerce dile getirilmiştir. Hele pek kullanılmayan- belki bilinmeyen- mektupları seyahatnameleri kullanması dikkate şayandır. Gerçi doğu kaynaklarını- bizzat Türk metinlerini- kullanmakta oldukça cimri davranmıştır. Çalışma hayatının önemli bir bölümünü Türk tarihi ve diline teksif etmiş namlı bir Türkolog'un bu yöndeki eksikliği anlayışla karşılanmayıp şiddetli eleştirilere maruz kalmıştır.

Babinger'in eserini kaleme alırken "Fatih'in Rönesansla ilişkisi" üzerine yoğunlaşan müsteşriklerden Adolf Deissman ve Emil Jacobs'un çalışmalarından haberdar olduğunu biliyoruz. Babinger'in aşırı hayalci olarak nitelendirdiği Adolf Deissman'ın çalışmalarından yola çıkarak II. Mehmed'in dünyasındaki Rönesans izlerini araştırmaya yöneldiği ihtimal dâhilindedir.⁵⁷ Emil Jacobs'un, Fatih üzerine kaleme aldığı çalışma ise, Fatih'in hümanist İtalyanlarla olan ilişkilerini araştırırken Babinger'e yol göstermiştir. Eserinde üzerinde en fazla durduğu, ısrarla dile getirdiği "hümanistlerin II. Mehmed üzerindeki tesirleri" hakkındaki yorumlarının en önemli kaynağı Emil Jacobs'tur.⁵⁸ Jacobs, Fatih'in kitaplığı üzerinde yaptığı incelemelerde Rönesans izlerini aramış ve heyecan uyandıracak bilgilere ulaşmıştır. Fatih'in kütüphanesi üzerine sahip olduğumuz bilgilerin günümüzdeki en önemli kaynağı hala Jacobs'un çalışmasıdır. Jacobs, Topkapı Sarayı'ndaki Fatih'e ait eserleri tespit ederek bir liste yayınlamıştır. Listede yer alan kitaplardan yola çıkarak Fatih'in çevresindeki İtalyan hümanistleri, Rönesans edebiyatçılarını tespit edip, onlarla ilişkilerini tahlil etmiştir. Bu meyanda

⁵⁶ Babinger, a.g.m., s.58

⁵⁷ Adolf Deissman, *Forschungen und Finde im Serai*, Berlin 1933

⁵⁸ Emil Jacobs, *Untersuchungen Geschichte der Bibliothek im Serai zu Konstantinopel*, Heidelberg, 1919: Topkapı Sarayı Kütüphanesi üzerine yazılmış incelemelerin başında gelen bu çalışmasına değinen 1921 yılında Leibzig'deki Müsteşrikler Konferansı sırasında verdiği konferansın metni 1949 yılında *Oriens* dergisinde yayımlanmıştır. (*Oriens* Dergisi, cilt II, 1949, s. 6-31) Makale Hüseyin Zamantılı tarafından Türkçeye çevrilmiş ve yayımlanmıştır. Bkz. Emil Jacobs, "Fatih Sultan Mehmed, Rönesansla olan ilişkileri ve kitaplığı", *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1982, sayı: 1

Babinger, Fatih'in görüp okuduğu kanıtlanmış Rumca ve Latince yazmaların önemine dikkat çekerek, bu konuda gelecekte birçok araştırmanın yapılacağı ümidi içinde, II. Mehmed'in Rönesans dünyasındaki yerini tayin etmek için alınması gereken epey bir mesafenin olduğunu işaret etmektedir.⁵⁹ Yalnız, Fatih Sultan Mehmed tarafından kurulduğuna inanılan saray kütüphanesine efsanevi bir hava verip abartılı bir mülahazayla "Fatih'i Batılı bir hümanist ruhuyla şevke gelmiş bir Rönesans Prensi"⁶⁰ olarak görmenin büyük bir yanlgı olduğunu belirtir. Daha önce kütüphanenin teşekkülü ile ilgili söylentilerin çok abartılı beklentilere yol açtığını da hatırlatır. İstanbul'un fethinden sonra Palaiogosların eski kütüphanesinden geriye kalan eserlerin II. Mehmed tarafından koruma altına alındığı varsayımının çok sonraları 18. ve 19. yüzyılın araştırmacılarının iddiaları olmaktan öteye gitmediğini ifade eder. Aynı söylentiler Corvinus'un ünlü kitap koleksiyonu ve Livius⁶¹'un kayıp kitapları için de söz konusudur. Kral Matthias Corvinus⁶² ve Livius'un kayıp kitaplarının Fatih'in kütüphanesinde bulunduğu yönündeki beklentilerin daha sonraki dönemlerde yapılan araştırmalarla boşa çıktığını belirtmektedir.⁶³ Bunun yanında Fatih'in kütüphanesindeki el yazması koleksiyonların onun zevklerini eğilimlerini açıkça ortaya koymakta olduğunu da kabul etmektedir. Onun ilgi alanlarından birisi dildir. Edebiyat ile iştiğal etmesi, bir divana sahip olacak kadar şiirle haşır neşir olması, huzurunda sık sık ulemanın ilmi münazaralarda bulunması; bildiği diller üzerine iddialı rivayetlerin sayısını oldukça arttırmaktadır. Fatih'e atfedilen kitaplıktaki eserlerin birçoğunun Rumca olmasından dolayı Babinger, Fatih'in Rumcayı çok iyi bildiğini söylemektedir.

⁵⁹ Babinger, *a.g.e.*, s. 420

⁶⁰ Babinger, *a.g.e.*, s. 420

⁶¹ Livius, İlk Çağ edibi.

⁶² Macar kralı Matthias Corvinus: Janos Hunyadi'nin oğlu, 1458-1490 yılları arasında Macar tahtında kaldı.

⁶³ Yeni Türk Cumhuriyetinin ilk dönemlerinde Topkapı sarayı bünyesinde bulunan eserlerle ilgili bir dizi faaliyetler(kataloglama vb.) yürütülürken yazmalara da el atılmıştır. Daha çok yabancı araştırmacıların ilgisine mazhar olan yazmalar incelendiğinde(Emil Jacobs ve Adolf Deissman'ın çalışmaları bkz. dipnot 16) Kral Mathias Corvinus ve Livius'a izafe edilen eserlerden ancak birkaç tanesinin aidiyeti noktasında zikredilen şahıslarla bağının bulunduğu ortaya çıkarılıyor. Livius'un bütün eserlerine ulaşma beklentisinin aksine beş eseri tespit ediliyor. Mohaç muharebesi sonrasında Macar kralının hazinesinin yağmalanarak koleksiyonundaki antik eserlerin İstanbul'a getirildiği bilgisi Osmanlı döneminde de(18. yüzyıldan itibaren) güncelliğini koruyan bir mahiyete sahipti. Öyle kanıksanacaktır ki, günü geldiğinde siyasetin bir kesitinde kendine yer bulacaktır. Sultan II. Abdülhamid iyi ilişkiler çerçevesinde Kral Mathias Corvinus'a ait olduğu zannedilen 34 eseri Budapeşte Üniversitesine hediye edecektir. İleriki yıllarda yapılan tetkiklerin neticesinde, bu eserlerden büyük çoğunlunun aidiyeti hususunda kesinlik ifade eden bir hüküm verilemediği gibi Mathias Corvinus'a ait olmadığı yönünde emareler taşıyan eserlerin sayısının hiç de az olmadığı bir hakikat olarak geniş çevrelerce kabul görmüştür. Bkz. Emil Jacobs, *a.g.m.*, s. 61 vd. (dipnot 16'daki makale)

Bir Osmanlı şehzadesinin eğitiminde Arapça ve Farsça önemli bir yere sahiptir. Sırpçayı da annesinin bir Sırp mühtedi olması ihtimalini kuvvetli bulması hasebiyle mümkün görmektedir. Etrafındaki İtalyanların Fatih'i davranışlarına kadar varacak raddede etkilediğini ısrarla dile getirmesine rağmen onun İtalyanca veya Latince bildiği hususunda kuşkuludur. Zaten o dönemdeki İtalyan hümanistlerin hepsinin Antik Yunan eserleri ile ilgilerinin boyutu göz alındığında Rumca'yı, Latinceyi, Eski Yunancayı çok iyi bildiklerini, ayrıca Fatih ile diyalog kurmak için ise Rumcanın yeterli olduğu fikrindedir. Babinger, II. Mehmed'in tarih, coğrafya ve askerlikle ilgili okuduğu veya okuttuğu kitapların dillerinin hemen hepsinin Rumca olmasına dikkat çekmektedir.⁶⁴ Fatih'in bu kitapları okumasının sadece eğilimler ile ilintilendirilmesinin yetersiz kalacağını vurgulayarak tam bu noktada İtalyan öğretmenlerin devreye girdiğini belirtmektedir. Zaten Babinger, söz konusu kütüphanedeki kitapların geçmişlerinin incelendiğinde büyük çoğunluğunun hikâyesinde İtalyanların izlerinin rahatlıkla görülebileceği kanaatindedir. Bu kitapların II. Mehmed'in yalnız fikri plandaki gelişimine tesir ekmekle iktifa etmediğini, ruhunda gizli kalmış hasselerin ortaya çıkarılmasında da etkin bir rol oynadığını ifade etmektedir. Ona göre; tarih boyunca insanoğlunun hedeflerine ulaşmak için büyük bir faktör olarak yer edinmiş şöhret tutkusunun II. Mehmed'in şahsiyetinde baskın bir nitelik haline gelmesinde; okuduğu kitaplardaki antik çağların kahramanlarının göz kamaştırıcı hayatlarının payı büyüktür.⁶⁵ Bu etkilenme sürecinde İtalyan öğretmenlerin baş aktör olduğu da unutulmamalıdır. Başka bir ifadeyle Yunan/Latin dünyasının parlak modellerinin II. Mehmed'in gözünde bu merteye büyümesinde; İtalyan öğretmenlerin belagatle donatılmış mübalağanın en katmerlisine açık anlatımlarının çok büyük payı vardır. "Fatih, dünyayı sarsan zaferler kazanan Büyük İskender, Kserkes, Sezar ve Ptolemaios gibi insanların bunu nasıl başardığını merak ediyordu."⁶⁶ Bütün kaynakların, genç sultanın eski Yunan/Latin dünyasının bahsedilen kahramanlarına ilgi duyduğunda hemfikir olduğunu aktarmaktadır. Babinger, Fatih'in zaferlerinde şöhret elde etme arzusunun büyük bir motivasyon kaynağı olduğunu belirtirken; akıl hocalarının (İtalyan danışmanları) bir şeyi göz ardı ettiğini önemle vurgulamaktadır: Önceki kahramanların (özellikle Fatih'in kendisiyle en çok mukayese ettiği Büyük İskender) askeri zaferlerinin ancak dünya

⁶⁴ Babinger, a.g.e., s. 421.

⁶⁵ Babinger, a.g.e., s. 421.

⁶⁶ Babinger, a.g.e., s. 421.

barışını sağlamaya yönelik hedefleri sayesinde haklı görüldüğü ve bu meşruiyet dairesi içinde değerlendirilmelerinin sonucundadır ki, çağlar boyunca kahramanlık imgesi olarak kuşaktan kuşağa zihinlerde yaşatılarak dünya çapında şöhrete nail olduklarını vurgulamaktadır. Ona göre, Büyük İskender, zaferlerin çağları aşan bir anlama bürünmesinde barışın önemini fark ederken; kimilerine göre İskender'den daha büyük zaferlere imza atmış Fatih, barış faktörünün önemini hiçbir zaman kavrayamamıştır. Bu noktada hümanist öğretmenlerinin tasarruflarının mı etkili olduğu, yoksa Fatih'in yeteneklerinin mi imkân tanımadığı, üzerinde tartışmanın belki yersiz olabileceğini vurgular. Fatih'in zaferlerinin Batı dünyasında hep açtığı yaralarla hatırlandığını belirtir. Yine onun eylemlerinin Rönesans çevreleriyle kurduğu bağlantıların derinliğine rağmen hiçbir zaman Rönesans ruhuyla imtizaç edecek bir mahiyet arz etmediği hususunda iddialıdır. Bu suretle İskender ve diğerleri Batı dünyasında Avrupa medeniyetinin tekâmülünde saygı duyulan, adeta mitleşen bir unsur olarak yükselirken, Fatih korkulan nefret edilen kan dökücü bir imparator olarak Doğu dünyasının kuvvetli bir figürü olarak kalacaktır.⁶⁷

Babinger'e göre, Fatih'in Machiavelli'nin ideal hükümdar ve despot tanımına ne kadar uyduğu, biyografisinin her sayfasında görülmektedir. Bütün eylemlerinin, bütün düşüncelerinin ardında büyük ve kalıcı bir şey yapma arzusu, bastırılmaz bir şan isteği ve hırsı vardı. Bundan dolayıdır ki, İtalyanlara çevresinde yer vermesinin yegâne sebebinin Batılı ülkeler (özellikle de İtalya) ve askeri güçleri hakkında malumat toplamak olduğunu belirtir. II. Mehmed'in siyasi hedefleri doğrultusunda kotardığı Batı ile ilişkilerine bakıldığında en karmaşık ve hassas noktanın sanata yaklaşımı olduğuna dikkat çeker. Fatih'in sarayında zaman zaman İtalyan sanatçıların, özellikle de ressamın ve tunç dökümcülerinin faaliyet gösterdiği uzun süredir bilinen bir gerçek olmasına rağmen buradan sultanın İtalyan sanatına hamilik ettiği gibi hayalci bir düşünceye kapılanları, hatalı bulur. Oysa yakından bakıldığında, Fatih'in sarayına giren bu batılı ustaları nasıl görevlendirdiği incelendiğinde, bu husustaki kanıların değişime uğrayacağı fikrindedir.⁶⁸

---

⁶⁷ Babinger, a.g.e., s.421.

⁶⁸ Babinger, a.g.e., s. 423.

Babinger, II. Mehmed'in kişiliği üzerine çok kesin yargılar içeren yorumları yapmaktan kaçınmaz. II. Mehmed'in çocukluğundan ölümüne kadar hocalarıyla, danışmanlarıyla, komutanlarıyla, askerleriyle, hasımlarıyla vb. kişilerle ilişkilerini anlatırken onun şahsiyetine dokundurmadan edemez. Fatih'in şahsiyetine dair bazen dönemin kaynaklarından(Dukas, Kalkondilas, Frantzes) direkt nakiller yaparken bazen de herhangi bir kaynağa istinaden veya herhangi bir kaynak belirtmeksizin kendi yorumlarını ortaya koyar. Kitabında çok çeşitli kaynaklara yer veren yazar, Fatih'in şahsiyetini geniş bir yelpazede, çok aşırı noktalara varacak tarzda ele alarak, okuyucularının bilgi kirliliği içinde boğulmalarına neden olur. Fatih'in şahsiyetini sağlam bir şekilde vermemesine rağmen belirli bir kalıba oturtulmaya çalışılmış bir II. Mehmed portresi gözden kaçmaz. Babinger'in Fatih'in şahsiyetine dair görüşleri incelenmeden onun tezini anlamak mümkün değildir. Kitabı baştan sona tarayarak Fatih'in şahsiyetini betimleyen aşağıdaki verilere ulaştık:

Babinger, Osmanlı ve Bizans kaynaklarına göre, II. Mehmed'in kişiliğinin babası ve dedesinden çok farklı olduğunu belirtmektedir. Ona göre; bu farklılığın temel sebebi, II. Mehmed'in temel kişilik özelliklerini anne tarafından almasıdır. Ana tarafından ataları hakkında hiçbir şey bilmediğimizi vurgulamasına rağmen (Türk, Slav, Bizans, Frank veya Acem olabilir) oldukça tuhaf ve renkli kalıtımsal özelliklere sahip olduğunu iddia etmektedir.⁶⁹

Babinger, Mehmed Çelebi'nin eğitimi hususunda çarpıcı değerlendirmelerde bulunur. Sinirli, dik kafalı, nasihat dinlemeyen babası II. Murad tarafından seilmeyen bir çocuk olduğu kanaatini serdediyor. Eğitilmesi çok zor bir çocuk olarak nitelendirir. Öğretmenlerinin onun şımarıklığına dayanamadıklarını, bu yüzden sık sık öğretmenlerinin değiştiğine işaret eder. Babası II. Murad'ın ülkenin en yetkin âlimlerini onu eğitmek üzere görevlendirdiğini, ancak bunlardan çok azının başarılı olduğunu belirtir. Mehmed Çelebi, ders çalışmayı, Kur'an okuma derslerini reddetmesi üzerine dönemin meşhur âlimlerinden Molla Gürani'nin lala olarak tayin edildiğini yazar. Molla Gürani'yi, asi şehzadeyle başa çıkacak kadar enerjik ve otoriter bir adam olarak betimler. Hatta Gürani'nin şehzadeye temiz bir dayak attığını da rivayet eder.⁷⁰

⁶⁹ Babinger, a.g.e., s.31.

⁷⁰ Babinger, a.g.e., s.40.

Çocukluğunda hocasından çok çekinen II. Mehmed'in cülûsundan sonra onu yüksek mevkilere çıkarttığına; ancak açık sözlü ve haşin bir tabiata sahip Molla Gürani'nin sık sık hükümdarla münakaşa ederek sıkıntılı günler yaşadığına değinir.⁷¹

Babinger, Mehmed Çelebi'nin on iki yaşlarında iken Anadolu'yu saran Hurufilik cereyanına kapıldığına dikkat çeker. İran menşe'li hareketin misyoneri Acem'in başkent Edirne'de serbestçe dolaşarak fikirlerini yayabilmesini, Mehmed Çelebi'nin onun öğretisine ilgi duyması ve bizatihi onu ve taraftarlarını koruması altına alması ile açıklamaktadır.⁷² Hurufilik cereyanının giderek taraftarlarını arttırması üzerine Edirne halkının galeyana gelip Hurufî şeyh ve taraftarlarını yakacakları bir dizi olayı da aynı kaynaklara istinaden anlatmaktadır. Bu anlatımlardan Hurufî şeyhin yakalanmadan önce sultana sığındığı, sultanın da daha fazla dayanamayıp şeyhülislama teslim ettiği, hususu için yaptığı yorum önemlidir. Buradan, Mehmed'in çocukken bile İranlıları ve özgür düşünenleri sevdiği sonucuna ulaşır. Bu özelliklerinin sonraki yıllarda tutucu din adamları ve yerel halkı öfkeliendirecek boyutlara ulaşacağına vurgu yapar.⁷³

Babinger'in Mehmed Çelebi'nin şehzadeligi evresinde değindiği bir başka mesele, bir süreliğine tahttan çekilen babası II. Murad'ın tekrar tahta geçmesi sırasında yaşananlardır. Buna göre, II. Murad Bursa'dan tahtına tekrar oturmak üzere harekete geçmeden önce bir vasiyet hazırlamıştır. Babinger, Hünkârın oğlu Mehmed Çelebi'nin kendisine güçlük çıkaracağı, hatta canına kast edeceği şüpheleriyle bir vasiyet hazırlattığı kanaatindedir.⁷⁴ Hükümdar değişikliğini Sadrazam Halil Paşa'nın planlayıp gerçekleştirdiğini kesin bir dille ifade eder. Ona göre, Mehmed Çelebi'nin birinci saltanatı Sadrazam Halil Paşa'nın nüfuzunu azaltan bir dönem olmuş, Paşa tekrar nüfuz kazanmak için II. Murad'ı tahta çıkartarak güç kazanmıştır. İleride Halil Paşa'nın idamına mal olacak ikili arasındaki sürtüşmeye bu olayın yol açtığı, Mehmed Çelebi'nin Paşa'ya karşı büyük bir kin beslediği kanaatindedir. Ayrıca, kibar, hoş ve adil II. Murad'ın tam tersine kendini beğenmiş yasakçı tavırlarıyla Mehmed Çelebi'nin ordu

⁷¹ Babinger, a.g.e., s. 41.

⁷² Bu meseleyi ele alırken açık bir kaynak simi telaffuz etmiyor. Sadece “bir İtalyan ve bir Osmanlı kaynağından öğrendiğimize göre” şeklinde örtülü belirsiz ifade kullanıyor. Fikirleriyle bütün Anadolu'yu saran kişiden de İranlılar için kullanılan “Acem” tabirini kullanması rivayetine bir başka boyut katıyor. Bkz. Babinger, a.g.e., s.50

⁷³ Babinger, a.g.e., s.51.

⁷⁴ Vasiyetnamenin orijinal Arapça metni ve Türkçe çevirisi için bkz. Halil İnalçık, Fatih Devri Tetkikleri, s. 209-212.

(yeniçeriler) tarafından hiç sevilmediğini yazmaktadır.⁷⁵ Babinger, Venedik Senatosunun kayıtlarını delil göstererek, Mehmed Çelebi'nin Manisa'da henüz 1449 tarihinde kendi devletini kurarak başına buyruk hareket ettiğine değinmektedir. Ayrıca bu görüşünü, şehzadeye ait H.852(1448/49) tarihli Selçuk'ta basılmış bakır paranın varlığıyla desteklemektedir.⁷⁶

Babinger, II. Mehmed'in, babası II. Murad'ın ölümünün ardından tahta çıktığında, Çandarlı Halil Paşa'yı sadrazamlıkta bırakmasını; Paşaya karşı kinini saklayıp uygun zamanı kollamayı bilmesine yormaktadır. Ona göre bu, ancak doğuştan hükümdarların sergileyeceği bir davranıştı. Osmanlı tahtına çıktığında farklı yankılar uyandırdığını kaydeder. Avrupalılar onu beceriksiz ve tecrübesiz bir çocuk olarak görürken,⁷⁷ Bizanslı tarihçi Frantzes gibi akli başında basiretli birkaç iyi gözlemci, yaklaşan tehlikenin müsebbibi II. Mehmed'i gözü pek delikanlı olarak tanımlar. Frantzes'e göre, II. Mehmed çocukluğundan beri Hıristiyanlıktan nefret etmiş, tahta geçince Bizans İmparatorluğu ile bütün Hıristiyanlığı kökünden yok edeceğini defalarca söylemiş biridir.⁷⁸

Babinger, II. Mehmed'in para politikasını değerlendirirken; saltanatının en başından itibaren atalarının, özellikle tutumlu babasının, basit ataerkil geleneklerini reddedip, tamamen kendine özgü bir ihtişam sergilemeye başladığına dikkat çeker.⁷⁹

Genç hükümdar ona göre, zamanının bütün despotlarının gösterdiği davranışları sergilemekten kaçınmayacaktır. Zira şiddet uygulamak, insanlık dışı yöntemlerle adam öldürmek o devrin ruhuna uygun çok olağan davranışlardı.⁸⁰ Hükümdar otoriteyi sağlamak için şiddete başvuruyorsa; bu hususta meşruiyeti bile sorgulanmayabilir.⁸¹ İstanbul'un fetih hazırlıkları esnasında Boğazkesen hisarı inşa edilmek suretiyle, Bizans'a yardım etmek maksadı güden veya ticarî bir amaca yönelik faaliyet gösteren

⁷⁵ Babinger, a.g.e., s. 59.

⁷⁶ Babinger, a.g.e., s. 68.

⁷⁷ Bu konuda Babinger, dönemin hümanistlerinden Tolenitolo Francesco Filelfo'nun mektubunu mehz almış, Filelfo ile ilgili bol miktarda göndermelerde bulunmuştur. Bkz. Babinger, a.g.e., s.75-76; Filelfo hakkında bilgi ve kaynaklara ilişkin göndermeler için bkz. Robert Schwoebel, *The Sadow of the Crescent: The Renaissance Image of the Turk*, New York, 1969, s. 150-152.

⁷⁸ Babinger, a.g.e., s. 78.

⁷⁹ Babinger, a.g.e., s.80

⁸⁰ Babinger, a.g.e., s.84.

⁸¹ 16. yüzyılda Niccolo Maciavell tarafından doktrine edilmiş hükümdar tipi.

gemilerin boğaz geçişi kontrol altına alınmıştı. Babinger, Dukas'ı kaynak göstererek 1452 sonlarına doğru Karadeniz'den gelen üç Venedik gemisinin hisardan gelen talepleri reddedip yollarına devam ettiklerini, iki geminin kaçmayı başardığını, birisinin ise batırılıp kaptanı ile tayfasının ele geçirildiğini anlatır. Tutsakların Dimetoka'daki II. Mehmed'in yanına götürüldüğü ardından padişahın emriyle denizcilerin kellerinin uçurulup, kaptanın da kazığa oturtulduğunu aktarır.⁸²

II. Mehmed'in sık sık kılık değiştirerek halk arasında dolaşması ile ilgili Dukas'dan aktardığı bir anekdota göre, tebdili kıyafet üzere dolaşırken halktan birisi onu tanıyıp adet olduğu üzere “Çok yaşa” diye selamlarsa II. Mehmed bizzat o kişiyi hançerliyormuş. Ardından Dukas'ın bu konudaki yorumuna; “Mehmed'in pire gibi adam öldürmekten zevk aldığına”, yer verir.⁸³

İstanbul kuşatması sırasında çarpışmayı karadan izleyen Sultan Mehmed'in Mora'dan gelen yük gemilerinin donanmasını yarıp geçmesi üzerine, (söylentilere göre) büyük bir hiddete kapılıp kendini denize atıp, denizcilerine küfürler savurup, tehdit edici emirler yağdırdığını; öfkesini kontrol edemeyip yenilgiden sorumlu tuttuğu Kaptan-ı Derya Baltaoğlu'nun kazığa oturtulması emrini verdiğini anlatır.⁸⁴

İstanbul düştükten sonra şehrin yağmalanması sırasında tarifsiz dehşet sahnelerinin yaşandığını iddia eder. Buna göre, Türkler baltalarla kilise kapılarını kırıp içerideki halkı sürükleyerek dışarı çıkarıp hepsini köleleştirmek üzere bağlamışlar, kilisedeki altın ve gümüşlerin talan edilip ayın masalarının örtülerinin atların eyer altı örtüsü niyetine kullanmışlar, yine aynı ayın masalarını kız ve erkek çocuklara tecavüz ederken yatak niyetine kullanmışlardır. Babinger, Dukas'ın yaptığı bu tasvirlerle ilişkin bir değerlendirme yapmasa da Franztes'in aktardıklarını gerçeğe daha sadık bulur. Buna göre; gözünü hırs bürümüş Türkler, insan avlamak için adeta yarışmışlar, tutsakların elleri ayaklarını bağlayıp sakallarından çekerek sürüklemişler; kiliseleri, evleri, sarayları ve manastırları yağmalamışlardır.⁸⁵

---

⁸² Babinger, a.g.e., s.84.

⁸³ Babinger, a.g.e., s.86.

⁸⁴ Babinger, a.g.e., s.90

⁸⁵ Babinger, a.g.e., s.96.

Fatih'in, son Bizans imparatoru Konstantinos'un kellesini değerli bir mücevher kutusunun içine koydurup, bir zafer nişanesi olarak dönemin Müslüman hükümdarları arasında elden ele gezdirdiğini yazar.⁸⁶

Öfkelenildiği anlarda çok gaddar olan, öfkesini tutması gereken zamanlarda ise muhataplarına karşı büyük bir kin ve nefret besleyen Fatih imgesini, Babinger'in çok sık kullandığı söylenebilir. Babinger'e göre, Fatih'in nefretini celb eden şahıslardan en önemlisi sadrazam Çandarlı Halil Paşa'dır. II. Mehmed, ilk taht serüveninin sona ermesinde parmağı olduğuna inandığı Halil Paşa'yı hiçbir zaman affetmemiş, İstanbul'un fethi sırasında ona olan nefreti daha da artmıştır. Öyle ki, Mehmed'in içinin ancak sadrazamı Çandarlı Halil Paşa'yı astığında rahatladığını ifade eder.⁸⁷

Belgrad kuşatmasında başarısız olan yüksek rütbeli subaylarını ve kumandanlarını kendi elleriyle öldürdüğünü yazar.⁸⁸

Mora seferi sırasında Phlius denilen şehir kuşatılmış, halkı kahramanca direnmiş, güçleri tükendiği için teslim olmak zorunda kalmışlar, öfkeli Türkler şehirdeki herkesi acımasızca kılıçtan geçirmişler. Tarsos şehrinin fethinden sonra serbest bırakılan 20 Arnavut Rupela'ya sığınıp tekrar silaha sarılıp şehri kuşatan Türklere karşı Yunanlıların yanında yer almışlar. Şehir iki günlük kuşatmadan sonra teslim olunca, Fatih şehir halkının hepsini İstanbul'a sürmüş, yirmi Arnavut'u önce öldürtüp, sonra da organlarının demir güllerle ezilmesini emretmiştir.⁸⁹

Kazıklı Voyvoda Vlad'ın, sarayında yeni kazığa oturtulmuş çok sayıda Türk'ün yanında yemek yemesini, kendisine gönderilen elçilerin başlarında sarıklarının sağlam durması için çivi çaktırmasını, ülkesindeki dilencileri toplayıp büyük bir ziyafet verdiği yiyip içtikten sonra hepsini yaktırmasını korkunç zalimlik ve hayvansı kana susamışlık olarak nitelemekte ve o barbarlık çağına göre bile aşırı bulmaktadır. Kendisini sinirlendiren binlerce insanı kazığa oturtmuş, paramparça ettirmiş ya da diri diri yaktırmıştı.⁹⁰ Bu değerlendirmeleri yaptıktan sonra, Tuna boyunda Osmanlı topraklarını yağmalayıp, köyleri yakıp, kadın çocuk dinlemeden katleden Vlad'ın karşısına çıkan Osmanlı elçinin

⁸⁶ Babinger, a.g.e., s. 97.

⁸⁷ Babinger, a.g.e., s. 103.

⁸⁸ Babinger, a.g.e., s.135.

⁸⁹ Babinger, a.g.e., s. 150.

⁹⁰ Babinger, a.g.e., s. 186.

kafasına çivi çakılmasını emretmesi olayını anlatır. Elçisinin kafasına çivi çakılmasına öfkelenen Mehmed'in sadrazamı Mahmud Paşa'yı dövdüğünü, Khalkondilas'ın "toz toprağın arasından çıkarıp en yüksek mertebeye çetirdiği köleleri için, dayak yemek utanılacak bir şey değildir." yorumuyla destekleyerek, Fatih'in bu minvaldeki hareketlerinin kendi zemininde ele alındığında gayet doğal kabul edilebilir, görmektedir. Böylece Fatih'in dönemin despotlarından aşağı kalır tarafının bulunmadığı düşüncesini pekiştirmeye çalışır.⁹¹

Babinger, II. Mehmed'in adam öldürmekten zevk aldığını bizzat kendi ağzıyla açıkladığına dair bir rivayete de yer verir. Midilli adasının fethi sırasında tutsak edilen 300 İtalyan'ın ikiye biçtirerek öldürtür. Herhangi bir kaynak belirtmeyerek yapılan bu rivayete göre; Fatih, en acı verici ölüm biçimi olduğu için ve yeniçerilerin canına ve malına saygı gösterme sözünü tutmanın en iyi yolu bu olduğu için ikiye biçtirerek öldürtüyormuş.⁹²

Khalkokondilas'tan ilginç bir hikaye daha rivayet eder. Venediklilerle yapılan savaş sırasında ele geçirilen 500 tutsak İstanbul'a sultana gönderilmiş. Sultan bu tutsakları en sevdiği yöntemle, yani ikiye biçme yöntemiyle öldürtmüştü. Ansızın bir öküz, bir cesedin birbirinden epey uzakta duran iki parçasını yan yana getirmiş. Bu olayı duyan sultan, batıl inançlarına dayanan bir yorum yapmış. İdam edilmiş adamın ait olduğu ulusun geleceğinin çok parlak olduğuna inanmış. Ancak adamın Venedikli mi, Arnavut mu olduğu anlaşılamamış. Mehmed cesedin gömülmesini, öküzün ise darayın hayvanat bahçesinden alınıp bakımının en iyi biçimde yapılmasını emretmiş.⁹³

Trabzon'un fethinden sonra tutsak edilen Komnenosları, Bosna hududunda bir kalesini kaybettiği için öfkelenip Yedikule zindanlarında idam ettirdiği, zulmetmeye öldürttükten sonra devam ettiğini aktarır. Cesetlerin gömülmemesini, köpekler ve yırtıcı kuşlar tarafından parçalanmaya bırakılmasını emretmiş.⁹⁴

Babinger'in kitabında Bizans tarihçilerinin anlatılarını önemseydiğini hissettirecek ölçüde geniş yer bulan bir diğer rivayetler dizisi, Fatih'in özel hayatına ilişkin

⁹¹ Babinger, a.g.e., s. 187.

⁹² Babinger, a.g.e., s. 192.

⁹³ Babinger, a.g.e., s. 205.

⁹⁴ Babinger, a.g.e., s. 206.

göndermelerdir. Bu rivayetlerde Fatih'e sapıklık isnat edilir. Bu babdaki rivayetlerin birinde; İstanbul'un fethini kutlamak için II. Mehmed'in büyük bir şölen düzenlediği, şarap içip sarhoş olduğu, arşidük Lukas Notaras'ın genç yakışıklı oğlunun getirilmesi için emir verdiği, çocuğun babasının emre karşı gelip, oğlunun şerefine leke sürülmektense kellesini yitirmeyi yeğlediğini söylediği, aktarılır. Devamında, sultanın Notaras, oğlu ve damadının kellelerini uçurttuğu anlatılır. Babinger, burada arşidükün trajik sonu ile ilgili diğer Bizans tarihçilerinden farklı bir görüntü veren Kritovulos versiyonuna da yer verir. Kritovulos'a göre, Notaras hasımlarının kıskançlığının ve nefretinin kurbanı olmuştu.⁹⁵

Fatih'in ilgili bir taciz vakası daha. Mehmed'in tacizine uğrayan bir iç oğlanı, sultanın sarayından kaçıp Midilli'ye gitmiş, orada önce Hıristiyan sonra da Niccolo Gattilusio'nun gözdesi olmuştu. Midilli'nin fethinden sonra, İstanbul'a gönderilen çocuklar arasında görülünce, bu durum sultana bildirilmişti. Bu olay, son Midilli prensinin idamının asıl nedeni olmasa da, idamı çabuklaştırabilir. Asıl nedeni olarak, sultanın yendiği prensleri ortadan kaldırmayı ilke edinmesi olarak görüyordu.⁹⁶

Eflak seferi sırasında tutsak edilen Kazıklı Voyvoda Vlad'ın kardeşi Radu ile ilgili rivayete yer verir: Radu yakışıklılığıyla ün salan biriymiş. Sultanın sarayında yıllarca rehine kalmış, Mehmed'in özel ilgisini çekmiş. Yine Khalkondilas'tan rivayet ederek anlattığı hikayede, Radu'ya olan ilgisi kesinleşmiş olan Mehmed'in, onu elde etmeye kalkınca, Radu'nun kılıcını çekip tacizci aşığını yaraladığını, ancak daha sonra sultanın intikamından korkup onun ilgisine karşılık verdiğini ve tekrar onun gözüne girdiğini, anlatır.⁹⁷

Babinger, II. Mehmed'in babasının Edirne'de Tunca Adası'ndaki yarım kalan saray inşaatını kendi arzusu doğrultusunda devam ettirdiğini belirtir. Bu iş için İtalyanlarla Ragusalıların işe alındığı ihtimali üzerinde şüphe bile duymamaktadır. Zira tahta çıktıktan kısa bir süre zarfında etrafının batılılarla, özellikle de İtalyanlarla çevrildiği yönünde intibaları çok kuvvetlidir. Etrafını saran yabancılardan sadece birisinin adını vermektedir. O da babasının özel hekimi Gaetalı Maestra Jakobo (Hekim Yakup) ki,

⁹⁵ Babinger, a.g.e., s.98-99.

⁹⁶ Babinger, a.g.e., s. 193.

⁹⁷ Babinger, a.g.e., s. 189

kendi özel hekimi olarak ölümüne kadar yanından ayırmayacağına, verdiği kararlara etki eden simalardan birisi olacağına değinmektedir.⁹⁸

Boğazkesen hisarının mimarını kaynak göstermeden Muslihiddin adında Müslüman olmuş bir keşiş olduğunu iddia eder.

İstanbul'un fethi sırasında II. Mehmed'in kuşatma planları üzerine yaptığı çalışmalara değinirken, II. Mehmed'in geceler boyunca kendini surlar ve kuşatma makineleri üstüne yazılmış Batılı kaynakları incelemeye vermiş görüldüğü şeklinde betimler. Vardığı kanıyı destekleyen başka bir görüşü peşi sıra dillendirir. O sıralarda meşhur antik eser koleksiyoncusu Anconalı Ciriaco'nun Mehmed'in maiyetinde bulunduğu, ona mancınık ve batarya taslaklarının çiziminde yardım ettiği (muğlak bir ifadeyle) ihtimali üzerinde durur.⁹⁹

Konstantiniyye'nin ele geçirilişi sürecinde batılıların(Latinlerin) katkısı üzerine düşüncelerini; Mehmed'in çağının bilgilerini şaşırtıcı bir kabiliyetle kavraması ve etrafındaki yabancıların fikirlerinden faydalanması üzerine bina etmiştir. Burada Nicola Iorga'nın Osmanlıların başarısını Urban'a bağlayarak Romen şovenizmi yaptığını iddia etmesine rağmen; II. Mehmed'in faaliyetlerine batılıların(Avrupalı danışmanlarının) katkısı bahsine aslında Iorga ile aynı pencereden bakarlar. Biri Latinleri, diğeri Romenleri öne çıkarır. Babinger, II. Mehmed'in tamamen pragmatik nedenlerle batılı danışmanlarıyla ilişki kurduğunu; bunu sultanın Hümanizma ve Rönesans'a karşı beslediği sözüm ona ilgiye dayandıranları, tarihi gerçekleri tahrif etmekle suçlar.¹⁰⁰

II. Mehmed'in İstanbul'un fethi ile anılan donanmanın karadan yürütülüp Haliç'e indirilmesini, büyük bir strateji olarak yorumlarken, bu stratejinin bir Hıristiyanın tavsiyesi ile uygulandığını eklemeyi ihmal etmez.¹⁰¹

II. Mehmed'in Bizanslıları ve kiliselerini korumasının nedeninin batının düzenleyeceği bir haçlı seferinin gerekçesini ortadan kaldırmak istemesi olarak görmektedir.¹⁰²

⁹⁸ Babinger, a.g.e., s. 80-81.

⁹⁹ Babinger, a.g.e., s. 86.

¹⁰⁰ Babinger, a.g.e., s.86

¹⁰¹ Babinger, a.g.e., s.91.

¹⁰² Babinger, a.g.e., s. 105.

Konstantiniyye'nin düşüşünden sonra, çok sayıda eğitilmiş Bizanslının batıya, özellikle de İtalya'ya kaçmayı başardığını, İtalyan saraylarının bu bilgili mültecilerle dolduğuna değinir. Birçoğunun Latinlerle pek de uyuşamadığı kanaatindedir. Ancak, İtalya'da Yunan kültürünün ve klasiklerinin tanıtılması ve muhafaza edilmesinde büyük rol oynayan Bizanslı alimlerin sayılarının hiç de az olmadığı fikrini savunur. Kardinal Bessarion, İoannes Argiropolis, Theoderos Gaza, Konstantinos Laskaris gibi isimleri örnek olarak verir. Yine pek çok elyazmasının zarar görmeden İtalya'ya götürüldüğünü yazar.¹⁰³

Babinger, İstanbul'un fethinden sonra tutsaklardan bazı devlet adamlarının saraya alınıp Bizans devlet geleneğinden faydalandığı yönünde klişeleşmiş bir anlayışı destekleyen yorumlarda bulunarak, öteden beri süregelen Osmanlı müesseselerinin tekâmülüne dair görüşlere de pencere açar. Tarihçilerin, Türklerin İstanbul'un fethi ile birlikte Bizanslılardan birçok kurum ve geleneği alıp kendi bünyesine uyguladığı fikrini yetersiz ve mesnetsiz bulur. Babinger, Osmanlıların on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllardan itibaren bu kurumları ve gelenekleri almaya başladığını, bu etkilenmenin İstanbul'un fethine hasredilmesini hatalı bulur. Bu hususla ilgili örnekler de verir. II. Mehmed'in fetihden sonra egemenlik sembolü olarak hilal ve yıldızı kuvvetli bir ihtimalle Bizanslılardan aldığını belirtir. Ona göre, II. Mehmed hilal ile yıldızı birlikte kullanarak Türk ve Bizans geleneklerini birleştirmiştir.¹⁰⁴

Dönemin Venedik kroniklerinden birinde yer alan bir mektuptan alıntı yaparak, "Dünyada tek bir imparatorluk, tek bir din ve tek bir hükümdar olmalı", düşüncesiyle II. Mehmed'in ana siyasi hedefinin Batıya hükmetmek olduğunu belirtir.¹⁰⁵ Sinop seferi sırasında şehri teslim etmek zorunda kalan bacanağı İsmail Bey'in geleneğe uyup sultanın elini öpmek istemesine karşın II. Mehmed'in elini öptürmeyip, hatta Bizanslıların saray geleneğine uyup İsmail Bey'e "ağabeyim" dediğini aktarır.¹⁰⁶

Sultanın, Patrik Gennadios'tan İncil'in yirmi bölümünün çevirisini yaptırdıktan sonra İslamiyet'ten şüphe duymaya ve içinde Hıristiyan dinine yönelik bir eğilim belirlediği söylentilerinin yayılmasına dikkat çeker. Buna göre; Mehmed'in Hıristiyan annesinin, o

¹⁰³ Babinger, a.g.e., s. 115.

¹⁰⁴ Babinger, a.g.e., s.107-108.

¹⁰⁵ Babinger, a.g.e., s.111.

¹⁰⁶ Babinger, a.g.e., s. 176.

daha çocukken bu ilginin tohumlarını attığı, sultanın Pater noster’i ezbere okuyabildiği, hatta gizlice İslamı reddedip Hıristiyanlığa geçmiş olduğu söyleniyordu. Babinger, bu iddiaların Venedikli diplomatların raporlarında bile yer almasını dikkate değer bulur.¹⁰⁷

Papa II. Pius’un sultana Hıristiyan olması için yazdığı mektup hakkındaki değerlendirmeleri, Kudüs’ü tekrar ele geçirmeyi aklından geçirecek kadar ciddi görünen II. Pius’un bir yandan da Osmanlıların sultanını Doğu Katolik imparatoruna dönüştürmeye çalışması, Hıristiyanlık’ın İslam’ın giderek artan gücüne karşı tepkisine oldukça iyi bir örnektir.¹⁰⁸

Dönemin tarihçilerinin adetine uyan Kritovulos, Fatih’in yaptığını iddia ettiği bir konuşmayı verir. Fatih bu konuşmada Troyalı kahramanları över ve Yunanlılar’ı muhteşem Ilium’u yok ettikleri için eleştirir. Ama bu insanların torunlarını, atalarının “Asya halklarına” karşı işlediği suçlardan ötürü cezalandırdığını söyler. İtalyan öğretmenlerinin etkisi burada açıkça görülmektedir. Öğretmenleri Mehmed’i, ilk Troya kralı ve Teucri hükümdarı Teucros’un torunu olduğuna ikna edebilmişlerdi, çünkü dönemin Latince bilginleri Türkler’e “Teucriler” diyordu. Mehmed’in çıktığı seferlerde neredeyse bütün seferlerde, yanına aldığı maiyetinde İtalyan Hümanistlerin bulunduğu kesindir. Bu uzmanlar ona bu kez Homeros’un epiklerindeki kahramanları ve Troya’nın ihtişamını anlatmışlardı.¹⁰⁹

Babinger, Fatih’in siyasi faaliyetlerinin doğru bir şekilde takip edildiğinde İtalyan devletleri arasındaki nüfuz mücadelelerinden mümkün olan nispette yararlandığının görüleceğini belirtir. Bu siyasetinin örneklerini yaşamı boyunca İtalyan devletleri ile ilişkilerinin her karesinde rahatlıkla görebileceğimizi ifade etmektedir. İtalyanlarla sanata yönelik bir ilişki izlenimi uyandıran ama dikkatli bakıldığında siyasi bir amaç taşıdığı hemen anlaşılan öykülerden birisi, Fatih’in Rimini lordu Sigismondo Maletesta ile kurduğu temas üzerinedir. Fatih’in Maletesta’dan portresini yapması için bir ressam istemesiyle başlayan ilişkinin boyutu siyasi hesapların gölgesinde her iki tarafın menfaatlerini temin noktasında tam bir mutabakat örneği teşkil etmektedir. Fatih’i İtalya’yı fethetmesi için davet edecek kadar İtalyan devletleriyle mücadele içinde olan

¹⁰⁷ Babinger, a.g.e., s. 181-182.

¹⁰⁸ Babinger, a.g.e., s. 183.

¹⁰⁹ Babinger, a.g.e., s. 191.

Maletesta'nın gönderdiği ressamın yanında götürdüğü iddia edilen Adriyatik'i bütün İtalya'yı içine alan haritanın varlığı strateji uzmanı II. Mehmed'in nasıl bir siyasi hedefi gerçekleştirme pozisyonunda olduğunu apaçık gösterdiğini belirtir. Burada sanatın sadece bir vasıta olarak kullanıldığına dikkat çeker. Maletesta'nın gönderdiği ressam Matteo Pasti İstanbul'a ulaşmasa da onlarca İtalyan sanatçının (özellikle ressamların) saraya girdiğine dair elimizde belgelerin bulunduğu işaret eden Babinger, Fatih'in bunlara portresini yaptırmanın ötesinde İtalya üzerine yapacağı seferler için haritalar hazırlattığının düşünülebileceğini yazar. Angiolollo'yu kaynak göstererek; bu sanatçıların en bilineni Gentile Bellini'den Venedik'in haritasını yapmasını istediğini belirtir.¹¹⁰ Bizanslı alimlerin İtalya'da Yunan kültürünü yaydığı sıralarda yüzünü batıya çeviren II. Mehmed'in İtalyan danışmanlarının yardımıyla batı dünyası, coğrafî ve siyasi durumu, yöneticileri, inançları, çekişmeleri, savaş sanatları ve orduları hakkında bilgi toplamakla meşgul olduğunu ifade eder. Haritalar yaptırmış, hümanist İtalyanlar vasıtasıyla klasik eserleri toplamış, çalışmalarına ivme kazandıracak bir kütüphane kurmuştur. Kütüphanesindeki klasik eserlerin içinde büyük bir yekûna ulaşan Hıristiyanlıktan, Tevrat'tan ve İncil'den bahseden dini kitaplara dikkat çeker.¹¹¹

Kritovulos, Mehmed'in felsefe üstüne çabalarından şevkle bahseder. Sultan tanınmış alimlerle her gün sohbet etmekten büyük haz alıyordu. Anlaşılan özellikle Stoacıları ve Aristotelesçileri yeğliyordu. Ama sultanın Rum methiyecisi sultanın öğretmeninin Trabzonlu Amirutzes olduğunu açıkça söyler. Sultan ihtiyar Amirutzes'in rehberliğinde coğrafi çalışmalara adanmış. Ptolemaius'a ait diyagramların el yazmasına da çalışmış. Amirutzes'in yaptığı dünya haritasından çok memnun kalmış. Amirutzes'in oğlu Mehmed Bey, müstakbel Patrik Maximos'tan efendisine Hıristiyan dinini anlatacak bir kitap yazmasını istemiş, sultanın Hıristiyan olmak istediğini söylemiştir. Anlaşılan sultanın maiyetinde bulunmayı sürdürdü ve onun tarafından *Kitabı Mukaddes'* i Arapçaya çevirmekle görevlendirildi. Sultanın Hıristiyanlık öğretisine büyük ilgi duyduğuna şüphe yoktur ama buna dayanarak onun Hıristiyan olmayı düşündüğünü farz etmek, onu tamamen yanlış anlamaktır. Temelde dinsel bağları olmayan bir insandı. Onu mutlaka çok yakından oğlu Bayezid, babasının dinsiz olduğunu söyleyecek kadar ileri gitmişti. Katolik inancı hakkında bilgi sahibi olmak istediye, bunun nedeni

¹¹⁰ Babinger, a.g.e., s.183-184

¹¹¹ Babinger, a.g.e., s. 116.

Hristiyan zihniyetini anlarsa Batılı düşmanlarıyla daha etkili savaşabileceğini düşünmesiydi kuşkusuz. Gaetalı Iacobo'nun Venedik balyozuna Mehmed'in Hristiyan olduğunu söylemesinin kişisel nedenleri vardı. Sultan batıl inançlı, özellikle de astrolojiye düşkün biriydi. Birbirinden çok farklı kültürlerin, çağların ve milletlerin fikirleri ve bakış açıları zihninde birbirine karışmıştı.¹¹²

Giritli Trapezuntios 1465 sıralarında İstanbul'a gelmiş, sultana Batlamyos'un kozmik sisteme ilişkin eserini tanıtip takdirini kazanmıştır. Trapezuntios, sultana "Romalıların ve dünyanın imparatoru" diye hitap ediyormuş.

Babinger'e göre, hümanist sanatçılarla (bunların çoğu İtalyan) ilişkileri tespit edilen Fatih'in hayatının çeşitli yönlerinde Rönesans izlerine rastlamanın çok doğal olduğunu kabul eder. Lakin bahsedilen izlerin doğru bir okuma ile yorumlanmasını ister. Ancak, bu şekilde hareket edilirse, Fatih'in Rönesans'ın neresinde durduğunu anlayabilmenin mümkün olacağını beyan eder. Ona göre, II. Mehmed büyük bir imparatordu. Dönemin anlayışına uygun bir siyaset takip etti. Çok başarılı bir stratejist olarak tarihe adını yazdırdı. Çok farklı kaynaklardan beslendi. Farklı eğilimleri vardı. Bu eğilimler onun fikri-dini hoşgörüsüne yön veriyordu. Muhteris, şan şöhret peşinde koşan bir hükümdardı. Fatih için, Batılı sanatçılar siyasi projelerini hayata geçirecek birer araç konumundaydılar. Hayatının sonuna kadar hedefine yönelik olarak bu minvalde hareket etmiştir. Ne var ki, yetenekli, muhteris, zeki bir hükümdar olan Fatih'in çevresindeki İtalyanlarla ilişkilerinin boyutu onu etki altında kalmaktan da kurtaramamıştır. Hayatının çeşitli safhalarında kararlarında siyasetinde Batı düşüncesinin izlerini görmenin tamamen geniş bir etki ağıyla çevrili olmasıyla açıklanabileceği düşüncesindedir. II. Mehmed'i kendi devrinin simaları arasında öne çıkaran tüm zamanların büyük hükümdarları içerisinde hatırı sayılır konuma getiren amillerin başında İtalyan hümanistlerin rehberliğinin geldiği kanaatini taşır. İtalyanların gösterdiği yoldan yürüdüğü nispete Batı dünyasının içine girmiş veya Doğu düşüncesinden sıyrılmıştır. Burada benliğindeki şöhret tutkusunun devreye girdiğini devrin telakkilerine uygun en mükemmel hükümdar portresi çizmeyi de başardığını ifade eder. Tüm bunlara rağmen onu Rönesans ruhuyla hareket eden, Rönesans umdelerini kendisine rehber edinen bir hükümdar olarak görmenin çok yanlış hatalı bir

---

¹¹² Babinger, a.g.e., s. 220.

yorum olacağı görüşünde de ısrarlıdır. Fatih'in Rönesansla bağı bu kapsamda değerlendirmenin doğru olacağını belirtir.¹¹³

2.1.2. Babinger'in Tezini Destekleyenler

Fatih'i bütün yönleriyle ele aldığı eserinde F. Babinger, onun şahsiyeti ve hükümdarlık çizgisi üzerine neticelere varırken ona has niteliklerin ortaya çıktığı zemini- Osmanlı medeniyetini –de sorgulamaktadır. Bu açıdan bakıldığında genelde Türk tarihi, özelde Osmanlı tarihi masaya yatırılmakta; Türklerin medeniyet tarihindeki rolleri, Osmanlıların ortaya çıkışında etkin olan amiller, Bizans'ın Osmanlı müesseselerine tesiri vb. mevzularda değerlendirmeler yapılarak bir devlet ve hükümdarı hakkında genel yargılara varılmaktadır.¹¹⁴ Şimdiye kadar Fatih'in kişiliği, davranışları, siyasi ve askeri faaliyetleri ile fikir dünyası üzerinde etkili olan unsurlar inceleyen tarihçiler ve araştırmacılar; Osmanlı devletinin oluşumunda Bizans tesirinin bulunduğu veya bulunmadığı meselesinden gerekli sonuçları çıkarıp oradan Fatih'in dünyasına bakmak itiyadı içinde hareket etmişlerdir. Bu meyanda Lavisse et Rambaud, Ch Diehl, H. A. Gibbons, E. Oberhummer, R. V. Scala, J. H. Kramers, Jean Deny, Sokolov ve N. Iorga vb. araştırmacılar, Osmanlı müesseseleri üzerinde Bizans tesiri arayan ve bu tesiri peşin hükümlerle kabul eden isimler olarak dikkat çekmişlerdir. Osmanlı müesseselerinin Bizans tesirinden müstağni olduğunu ilmi delillerle ispat eden Fuat Köprülü başta olmak üzere M. Tayyib Gökbilgin, İ. H. Uzunçarşılı vb. tarihçiler de Osmanlı müesseselerinin kendi mecrasında şekillendiği görüşünde birleşmişlerdir.

Osmanlı müesseselerinde Bizans tesiri arayanları, F. Babinger'in tezine dayanak sağlayan ve onu destekleyen görüşler arasında sayılmaktadır. Bu bağlamda Osmanlı müesseselerinin-Osmanlı devletinin kuruluşu bahsi dâhil- üzerinde Bizans tesiri olduğu iddiasında bulunanlardan bazılarının görüşleri şunlardır:

II. Mehmed'in, İstanbul fethinden sonra Kanunnamesini neşrederek imparatorluğun müesseselerini yeniden düzenlediğini ve tanzim ettiğini de dikkate alan Rambaud, Bizans müesseselerinin bu hususta bir örnek teşkil ettiğini düşünmüş ve buna dair

¹¹³ Babinger, a.g.e., s. 416 vd.

¹¹⁴ Osmanlı tarihi üzerine meselelerdeki bu yaklaşım tarzı, sadece Babinger'de görülen ona has bir çalışma metodu değildir. Türklerin batıyla karşılaştıkları andan itibaren kendini gösteren bir anlayıştır. Bu anlayış, batının doğuyu anlama ve anlamlandırma faaliyetlerinin ürünüdür.

dikkate değer cazip mukayeseler yapmıştır. Rambaud, Osmanlı İmparatorluğu teşkilatında Türklerin “Bağdad, Karakurum veya Pekin” saraylarından da birçok şeyler almakla birlikte, en çok Bizans İmparatorluğu müesseselerinden ilham aldıkları fikrindedir.¹¹⁵

H. A. Gibbons, Fatih Kanunnamesinde “kuvvetli Bizans ve mutedil Türk tesiri” olduğunu, Osmanlılar üzerinde Arap tesiri başlayıncaya kadar hukuk sahasında Bizans örf kanunlarının hüküm sürdüğünü ve Arap tesirinin de ancak 16. yüzyıl başında Suriye, Mısır, Elcezire, Irak fütuhatıyla başladığını iddia etmiştir.¹¹⁶ Böylece Gibbons, daha İstanbul fethinden önce Bizans tesirinin başladığı kanaatindedir.

René Grousset, Bizans İmparatorluğunun siyasi ve askeri müesseselerinin Osmanlı İmparatorluğu tarafından toptan kabul olunduğu, görüşündedir.¹¹⁷ Oberhummer ise, Bizans’ın Türkler üzerindeki medeni tesirlerinin –mesela tamamıyla olmamakla beraber kısmen sikkelerde ve ölçülerde, sonra mimaride, inşaata ve gemiciliğe ait tabirlerin iktibasında olduğu gibi- ehemmiyetinden bahsetmiş ve ayrıca hukuki ve mali hususlarda ve idari teşkilatında da birtakım iktibasların mevcudiyeti hakkında evvelce ileri sürülen fikirleri hulasa olarak tekrar eylemiştir.¹¹⁸

R. V. Scala Türklerdeki ay ve yıldız alâmetlerinin bütünüyle Sâsâni tesiri ile şekillendiği görüşündedir. Osmanlı timar teşkilatında batı feodalizminin tesirini kabul etmemekle beraber Bizans’taki arazi teşkilatıyla Osmanlı timarları arasında bazı benzerlik noktaları bulunduğunu ileri sürerek Bizans tesirini kabul etmiş gözüküyor. Ona göre, Bizans’ın bir takım teşkilat ve geleneklerini Osmanlılar devam ettirmiştir.¹¹⁹

Osmanlı müesseseleri üzerine eseriyle bilinen Mustafa Nuri Paşa, İstanbul’un fethinden sonra Bizans teşrifat usullerinin Osmanlılara geçtiğini, sorguclar, solaklar, peykler, türlü türlü elbiseler ile alayların Bizans mirası olduğunu, hatta *efendi* kelimesinin bile Rumlardan alındığını yazmıştır.¹²⁰ J. H. Kramers, Osmanlı İmparatorluğundaki ulema

¹¹⁵ M. Fuad Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, Ankara 2004, s. 22.

¹¹⁶ H. A. Gibbons, Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu, s. 56.

¹¹⁷ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 25.

¹¹⁸ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 26.

¹¹⁹ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 27.

¹²⁰ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 28; Mustafa Nuri Paşa, Netayicü’l-Vukuat, I, s.61.

teşkilatında Rum patrikhanesinin bir örnek olduğunu ileri sürmüştür.¹²¹ Deny ise, Osmanlılarda da donanma hizmetine mahsus timarlar olmasını, Osmanlı timarlarının Bizans menşeyinden geldiğine bir delil gibi saymaktadır.¹²²

Sokolov, timarın Bizanslılardan alındığını ve sonra diğer İslam memleketlerine geçtiğini söylüyor ve Osmanlı İmparatorluğu devrindeki toprak ve köylü vaziyetinin Bizans devrinden adeta farksız olduğu neticesine varıyor.¹²³ Nikola İorga'ya göre, II. Mehmed, İstanbul'u Rumlardan alıp kendine hükümet merkezi yaptıktan sonra, kendi zamanına kadar, Asyaî bir devlet mahiyetinde olan Osmanlı devletini bir "monarchie absolue" halinde ve Bizans devletini takliden kurmuştur. Bizans sarayının bütün teşrifatı, bütün memuriyetleri, II. Mehmed'in sarayında da, tabii isimlerini değiştirerek, devam etti; ve padişahın iradeleri bile eski Rumca Canon'dan alınmış olarak "kanun" unvanı altında çıkarıldı.¹²⁴ Buna göre Türkler, Bizans'ın idari kadrolarını muhafaza etmek suretiyle imparatorluklarını kurdular. Gibbons, Rambaud, Diehl, Deny, Grousset, Sokolov ve diğerlerinin görüşleri şu noktada birleşiyor: Osmanlılar, basit çobanlardan ibaret, devlet kuracak ehliyeti haiz bir kabile değilken, yerleştikleri ve zapt ettikleri sahalardaki Müslüman olmayan unsurlar sayesinde bir devlet kurmak için gerekli unsurları elde ediyorlar. Kurdukları devletin teşekkülleri de henüz iptidai ve Asyaî iken, İstanbul fethinden sonra, bütün müesseseleriyle Bizans'ı taklit yoluyla yeniden kuruluyor. İktisat tarihçisi Ömer Lütfi Barkan'a göre; "Bizanslı Rumlar ve diğer Balkan milletleri sadece isim ve din değiştirerek tarih sahnesine yeni ırk ve millet ve üzerine yeni görevler almış olarak çıktılar. İslami bir renk ve cila altında eski Bizans'ı ihya ve devam ettirdiler."¹²⁵ Osmanlı'nın sahip olduğu alanı genişletmesinde Marmara bölgesinin güneyindeki Bizans'ın güçlü toprak ağalarının ve ailelerinin(Mihail, Mihaloğlu, Evrenosoğlu vs.) büyük katkısına değinmektedir.

¹²¹ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 28

¹²² Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 29

¹²³ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 26.

¹²⁴ Köprülü, Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 32.

¹²⁵ Ömer Lütfi Barkan, "Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Sürgünler" *İktisat Fakültesi Mecmuası*, 1949-1950, Ankara, s. 525.

Arnold J. Toynbee, Osmanlı düzeninin oluşmasını ve işlemlerini devşirmelere bağlamaktadır.¹²⁶

Bizantist Speros Vryonis'e göre, bir devletin yok olması onun meydana getirdiği medeniyetin ortadan kalkmasını gerektirmemekte, aksine bir toplum kendine ait olmayan kültürü alarak gelişme kaydediyorsa kültür alışverişini her zaman üst seviyede mümkün kılmaktadır.¹²⁷

Daha Osmanlılar tarih sahnesine çıkmadan Türkmen gurupları, Türkmen babası Baba İlyas ve onun halifesi İshak'ın liderliğinde Selçuklulara karşı ayaklanmışlar, bu isyan 1240 yılında güçlükle bastırılmıştı. Bunlar İslam'ın genel kabul görmüş ilkeleriyle şeriat prensipleriyle fazla uyuşmayan İslam öncesi inanç sistemlerini İslami cila ile örtmüş heterodoks görüşlü Türk savaşçı ve dervişlerdi. Bu savaştan arta kalanların aynı görüşteki çocukları, torunları Osmanlıların en büyük desteği ve savaş gücü olacaktır.

Günün dini ve siyasi eğilimlerini kullanarak başarı elde etmek Osmanlı'nın genel siyaseti olacaktır. Osmanlı devleti kurumlaşmaya, hanedanlaşmaya doğru geliştikçe bu düzende eski gelenek ve göreneklerini koruyan, oldukça basit yaşam şekilleri olan, özgürlüklerini seven Heterodoks olarak adlandırdığımız beş vakit namaz kılmayan, oruç tutmaya fazla ilgi göstermeyen ince bir İslam cilasıyla Müslümanlığı kabul etmiş gurupların siyasi gücü azalacaktır. Elllerinde ok ve yaylarıyla at üzerinde savaşan Türk kökenli süvari birliklerin yerini yeni bir gücün alması ve bu gücün merkezi otoritenin eline geçmesi Heterodoks Türk guruplarının devlete karşı isyan etme noktasına getirecektir.

“Selçuklu devrinde kültür kurumları, hükümet yönetimi gibi eğitim ve bilgiye dayanan alanlarda Müslüman İranlı ulemadan, memleket imarında ve sanatkârlıkta yerli Hristiyan üstatlardan faydalanması sonucu Türklere askerlik ve yaylacılık kalıyordu.”¹²⁸

¹²⁶ Arnold J. Toynbee, “Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Tarihindeki Yeri”, *Osmanlı ve Dünya* (Ed. Kemal Karpat) İstanbul, 2000, s. 48.

¹²⁷ Speros Vryonis, “Byzantine Civilisation: A World Civilisation” s.20-23.

¹²⁸ Hüseyin Arslan, *16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, İskân, Güç ve Sürgün*, İstanbul 2000, s. 97.

Fatih merkezîyetçi bürokratik imparatorluğunu kurarken karizmatik kişiliğiyle uç beylerinin(akıncıların) bağımsız durumunu büyük ölçüde kısıtlayabilmiş, onların I. Mehmet ve II. Murat dönemlerinde devletin genel siyasetinde oynadıkları kesin role son vermiştir.¹²⁹

Osmanlı, Bizans'ta "pronia" denilen, Bizanslılardan kalan tımar sistemindeki Hıristiyan sipahileri aynen yerlerinde tutarak düzeni devam ettirmişti.¹³⁰

15. ve 16. yüzyıllara gelindiğinde yeniçeri ordusunda olduğu gibi sipahiler de çoğunlukla devşirme ve kuldular.¹³¹

"Osmanlı Devleti'nin nüfus, kültür ve devlet geleneklerinin Türk Selçuklu temelinden kaynaklandığını ileri sürdüler. Ancak ilk Osmanlıların temel yapısı konusunda fikir ayrılığına düştüler. İki bilim adamı(Paul Wittek ile Fuat Köprülü) da göçebe Türkmenlerin merkezi rolünü ancak devlet oluşumu aşamasında toplum yapısını ve toplumdaki değişiklikleri araştırmamışlardır. Köprülünün 13. ve 14. yüzyılda Türkmenlerin içinde bulunduğu sosyal ve dinî koşulları açıklayan araştırması birçok önemli konuya değinmesine rağmen, bu toplumun nasıl devlete dönüştüğünü ya da Osman Gazi'nin nasıl asker ve politik bir lider ve de yeni devlet ile hanedan kurucusu olduğu sorularına yanıt vermemektedir."¹³²

Osmanlıların Bizans'tan etkilendiği gibi Selçuklulardan, İran-Sasani İmparatorluğu'ndan da etkilendikleri bir gerçektir. Ancak bu etkileşim hiçbir zaman Bizans kadar etkili olmamıştır. Zaten Osmanlılar herhangi bir devlet modelini alıp uygulayabilecekleri bir altyapı geliştirmemişlerdi. Dolayısıyla tarihi süreç içinde ağırlıklı olarak Selçuklulardan çok Bizans ile olan ilişkileri Osmanlı Devleti'nin kurumları için bir model oluşturdu. Osmanlı, Bizans modelini, kültürünü, devlet kurumlarının işleyiş şeklini, Müslüman olmuş Bizanslılardan öğrendiler.¹³³

¹²⁹ Halil İnalçık, "Otman baba ve Fatih Sultan Mehmet" *Doğu Batı Makaleler I*, Ankara 2005, s. 139.

¹³⁰ Halil İnalçık, "Stefan Dusan'dan Avrupa İmparatorluğu'na" Fuat Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, s. 233-235.

¹³¹ Halil İnalçık, *The Ottoman Empire: The Classical Age, 1300-1600*, London 1994, s. 114.

¹³² Halil İnalçık, "Osmanlı Devleti'nin Doğuşu", *İktisat Dergisi*, Ekim 1999, sayı 394, s. 5.

¹³³ İsmail Tokalak, *Bizans-Osmanlı Sentezi: Bizans Kültür Kurumlarının Osmanlı Üzerinde Etkisi*, İstanbul 2006, s. 195.

Osmanlılar, devamlı güçlenmesini çoğunlukla savaş kazanmakla değil, hâkim olduğu yerlerdeki insanlara iyi davranmasıyla, onları kendi sistemiyle adil bir şekilde uzlaştırmasıyla sağlamıştı. Bu toleranslı yaklaşım Roma İmparatorluğunun da başlıca politikasıydı. İstila ettikleri bölgelerde bir düzen ve uzlaşma sağlamak için oldukça politik ve toleranslı yaklaşırlardı. Osmanlı, Roma/Bizans düzeninin birçok uygulamasını kolayca kendine adapte etti.¹³⁴

“Çift hane sistemi[Bizans’ta oïke/zeugarion], Osmanlı sosyal ekonomik yapısını, onu belirleyen belli başlı kurum ve kanunları, tahrir sistemini [ikta, tımar sistemi, Bizans’ta pronia], mirî arazi rejimini [devlet arazileri], köylü ekonomisini vb. sosyal ekonomik sorunları kucaklayan ve açıklayan bir teoridir. (...) Roma İmparatorluğu dönemine kadar inen bu sosyal, ekonomik malî sistem, Bizans ve Osmanlı imparatorluklarının kuruluşunu ve uzun ömrünü açıklayan temel rejimi ifade eder.”¹³⁵

“Bizans İmparatoru VI. İoannes Kantakuzenos’un kızı Thodora Sultan Orhan ile 1345’te evlendikten sonra bile dinini değiştirmeyecek, Osmanlı sarayındaki Hıristiyanların aktif desteğini alacaktı. Ayrıca yaşamının son günlerinde aynı babası gibi bir manastıra kapanacaktı. I. Murat ve I. Bayezit’in anneleri de Yunanlı ve Ortodoks Hıristiyanlardı. Yıldırım Bayezit Sırp hükümdarı I. Lazar’ın kızı Maria Despina ile evlenecekti. Bu kadınlar Osmanlı sarayına girmekle kalmayacak buraya Ortodoks Hıristiyan danışmanları sokacak ve saray örgütlenmesi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olacaklardı.”¹³⁶

“Osmanlıların Bizanslılaşması I. Bayezit’in 1389’da tahta çıkmasıyla hızlanmakta gecikmedi.(...) I. Bayezit, Kosova Savaşı’nda ölen Sırp hükümdarı I. Lazar’ın kızı olan Maria Despina ile evlenmişti.(1390) daha sonra Anadolu’daki Müslüman Türk beylerine cepheden saldırarak onları yok edecekti. Henüz 1361 yılında İstanbul’un yalnızca 230 km batısında Rumeli’de bulunan Edirne fethedilerek Osmanlı başkenti yapılmıştı.”¹³⁷

¹³⁴ İsmail Tokalak, a.g.e., s. 200

¹³⁵ Halil İnalçık, “Osmanlı Devleti’nin Kuruluşu Problemi” s. 120.

¹³⁶ Dimitri Kitsisis, Türk Yunan İmparatorluğu, s. 73.

¹³⁷ Kitsisis, a.g.e., s. 50

Osmanlı'ya Bizans kültürüyle ilgili birçok âdet, hem halk tabakasından Osmanlılara eş olan hem de Osmanlı sultanlarıyla evlenen ya da onların cariyesi olan Bizanslı kadınlar tarafından sokuldu. Ancak bu yolla Bizans'ın Türkler üzerindeki etkisi çok önceden başlamıştı. “Osmanlı tarihçileri Despina'nın Yıldırım Bayezit'i içkiye, zevk-i safaya alıştırdığını yazarlar.”¹³⁸ Murat'ın da hanımlarından biri olan ve Sultan Yıldırım Bayezit'in annesi olan Gülçiçek Hatun'un da 1389 ve 1399 tarihli vakfiyelerinden Rum olduğu bilinmektedir.¹³⁹ Sultan II. Murat'ın eşi Maria(Sırp kralı Brankoviç'in kızı) da Orhan Bey'in Hıristiyan eşi gibi Müslümanlığı kabul etmemiş, Fatih'in izniyle Serez'de bir manastıra çekilerek yaşamını burada sürdürmüştü. Fatih üzerinde siyasi kararları etkileyecek kadar gücü vardı.¹⁴⁰ “ne Orhan Bey ne de Osman Bey Hıristiyan komşularını İslam'a döndürmeyi çok önemser görünmüyorlardı. En azından 1340 yılına kadar Hıristiyanlar Osmanlı Bythinia'sında[Marmara'nın güneyi ve Bursa Bölgesi] kadı olarak görev yapabiliyorlardı.”¹⁴¹

“Elimizdeki en eski Osmanlı belgelerine göre, Müslüman olmadan önce Bursa subaşı Koskos, Biga subaşı Mavrozoumis, ismi verilmeyen İznik'te kadılık yapan Hıristiyanlar, Müslümanlığı seçmiş Köse Mihal, Saroz, Evrenos gibi Hıristiyanlar, Balabancık gibi Hıristiyanlıktan dönmüş köleler, Hadım Şerafeddin Mukbil gibi Hıristiyan kökenliler Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında çok önemli rol oynadılar.”¹⁴² Bu yöneticiler Ortodoksluğu iyi biliyorlardı. Çünkü her ikisi de Müslüman olmuş Bizanslı köle Hıristiyanlardı. Bunlar, asıl adı Palaparis olan askeri komutan Balaban'la, kölelerin azad edilmiş ve Müslüman olmuş bir Hıristiyan olarak Osmanlı'nın elit yönetici sınıfına yükselmiş Şerafeddin Mukbil'di.¹⁴³

Değerli Osmanlı tarihçisi Ömer Lütfi Barkan, “Bizanslı Rumlar ve diğer Balkan milletleri sadece isim ve din değiştirerek tarih sahnesine yeni ırk ve millet ve üzerine

¹³⁸ M. Çağatay Uluçay, Padişahların Kadınları Kızları, Ankara 1980, s. 8.

¹³⁹ Uluçay, a.g.e., s. 6.

¹⁴⁰ Halil İnalçık, “Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar I”, Belleten, Ankara 1951, s. 8-28. İsmail Tokalak, a.g.e., s. 204.

¹⁴¹ Linder, Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar, s. 23.

¹⁴² Lowry, The Nature of the Early Ottoman State, s. 87-89.

¹⁴³ Lowry, a.g.e., s. 74-77.

yeni görevler almış olarak çıktılar. İslami bir renk ve cila altında eski Bizans'ı ihya ve devam ettirdiler.”¹⁴⁴ demektedir.

Osmanlılar kökenine bakmadan Bizans'tan, Araplardan, İslam uygarlığından, İran'dan ve Türk kültüründen öğrendiği her şeyi sentez yapıp çok iyi değerlendirmeye çalışıyordu.¹⁴⁵

Denizcilikle ilgili tüm bu bilgilere yüzyıllardır kıyı bölgelerinde yaşayan Anadolu'nun Hıristiyan halklarıyla, Ege adalarında koloniler kurmuş, sık sık Anadolu ile ticari ilişkileri olan Osmanlıların Franklar, Cenevizliler, Venedikliler dediği halklar sahipti. Türkler de denizciliği Anadolu'da var olan bu kaynaklardan, en çok da kıyı bölgelerde oturan Bizanslı Rum denizcilerden öğrendiler.¹⁴⁶

Aydınoğlu Mehmed Bey, tıpkı Çaka Bey gibi Rumlarla işbirliği yaparak donanma kurmuştu. Hayatlarını göçebe hayvan yetiştiriciliği ve savaşla kazanan Türkmenlerin Rumların yardımı olmadan bir deniz filosuna sahip olması beklenemezdi.¹⁴⁷

Osmanlı donanmasının denizaşırı fetihlerde önemli rol oynaması Fatih Sultan Mehmed dönemine rastlar. Ancak asıl gelişmesi İstanbul'un fethinden sonra olmuştu. Burada Bizanslılardan kalma, İstanbul'un fethinden sonra aynen koruyarak, Bizans'ta olduğu gibi gemi yapım işlerine devam etmiştir. Burada Bizans'tan kalan gemi yapım ustalarını kullandığı konusunda hiç şüphe yoktur. Haliçteki tersane günümüze kadar varlığını korumuştur.¹⁴⁸

Türkler ve Osmanlılar denizciliği Rumlardan, İtalyan ticaret kolonilerinden kısaca Hıristiyanlardan öğrenmiş, bu da genelde korsanlık yoluyla gelişmişti. Çoğu Hıristiyan dönmesi olan Osmanlı deniz kaptanlarının hepsinin tam olarak etnik kökenlerini tespit etmek oldukça zordur. Ailelerinin ya da kendilerinin din değiştirmiş olma olasılığına rağmen birçoğunun aile kronolojisi hakkında elde kesin belgeler yoktur; ancak bu kaptanların çoğunun birkaç dil konuşabilmeleri, kökenleri konusunda bir fikir verir.¹⁴⁹

¹⁴⁴ Barkan, “Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu Olarak Sürgünler”, s. 525.

¹⁴⁵ Tokalak, a.g.e., s.208.

¹⁴⁶ Tokalak, a.g.e., s. 209.

¹⁴⁷ Tokalak, a.g.e., s. 209.

¹⁴⁸ Tokalak, a.g.e., s.211.

¹⁴⁹ Tokalak, a.g.e., s. 212.

“Bugünkü bilgilerimizin ışığında 15. yüzyılın sonunda ve 16. yüzyılın başında korsanların kuşkusuz Müslüman ve tamamen bir soydan geldiklerini ifade etmek kesinlikle olası değildir.”¹⁵⁰

Ricaud, 17. yüzyıla kadar denizcilikle hâlâ Hıristiyan dönemlerin kullanıldığını, bunun Türklerin ateşli silahları en iyi kullananların Hıristiyanlar olduğu yönünde bir inanca dönüşmüş kanaatin etkili olduğu fikrindedir.¹⁵¹

Görüldüğü gibi Osmanlı devlet oluşumu birçok temel bilgiyi Bizans imparatorluğunun Anadolu’da yaşayan Hıristiyan yerli halkından öğrenmiştir. Bu öğrenme genellikle yerli halkın Müslümanlığı seçerek Osmanlıya hizmet vermesiyle olmuştur. Osmanlı sonra bu oluşumu devşirme sistemi içinde resmileştirip sistematik hale getirmiştir.¹⁵²

“Osmanlı, Bizans ve Latin kaynaklarında Halil Paşa’yı Osmanlı sarayında barıştan yana bir hizbin lideri olarak gösteriliyor. Bu hizip hem Sultan II. Murat’a hem de onun halefi II. Mehmet’e Konstantinopolis’le savaşa girmemesi için sürekli tavsiyelerde bulunuyor.”¹⁵³

Osmanlılar Theodora gibi kadınlardan çok şey öğrendi. Saray düzenini, adabını, büyük olasılıkla saraydaki bazı törenleri, sultanların belli ölçüde halktan soyutlanmaları gerekliliğini büyük olasılıkla bu kadınlar Osmanlı’ya öğretmişti.¹⁵⁴

İlk Osmanlı tarihçileri Bizans Osmanlı işbirliğinden fazla söz etmezler. Tarihlerinde sürekli olarak Osmanlı’nın öncelikle din, iman uğruna savaş verdiğini, kutsal bir gaza yaptığını öne sürüp Osmanlı’yı kutsallaştırmaya çalıştıklarından, yaratmaya çalıştıkları gazi ideolojisine ters düştüğü için Bizans ile Osmanlı’nın ilişkilerini görmek istemezler. Örneğin, V. İoannes ile Orhan Bey’in oğlu Sultan Murat çok yakın iki dostturlar. V. İoannes biraz da Osmanlı vasallığı anlaşmasının gereklerini yerine getirmek için Osmanlı ordularıyla beraber Anadolu’daki diğer Müslüman Türk beylere karşı savaş

¹⁵⁰ Vatin, Rodos Şövalyeleri ve Osmanlılar, s. 78-79.

¹⁵¹ Ricaud, Türklerin Siyasî Düsturları: Batılı Gözüyle Osmanlı’nın Gücü ve Zaafları(Çev: M. Reşat Uzmen) İstanbul 1996, s. 236-237.

¹⁵² Tokalak, a.g.e., s. 215.

¹⁵³ Nevra Necipoğlu, “15. Yüzyılın İlk Yarısında Konstantinopolis’te Osmanlı Tarihçileri”, Cogito, sayı 17, İstanbul 1999, s. 235-246.

¹⁵⁴ Tokalak, a.g.e., s. 218.

yapmıştır.¹⁵⁵ Osmanlı tarihçileri Osmanlı tarihinin bu taraflarını görmek istemezler. Çünkü Bizans’la bu tür yardımlaşmalar, yakın ilişkiler, Bizans’la birlik olup Türk beylerine saldırma ne gazi teorisine ne Allah için savaş etme yani “cihad” ideolojisine uymuyordu.¹⁵⁶

“Fatih merkezîyetçi bürokratik imparatorluğunu kurarken, karizmatik kişiliğiyle uç beylerinin- akıncıların bağımsız durumunu büyük ölçüde kısıtlayabilmiş, onların I. Mehmet (1413-1421) ve II. Murat (1421- 1451) dönemlerinde devletin genel siyasetinde oynadıkları kesin role son vermiştir.”¹⁵⁷

Bu gelişim çoğunlukla Orta Asya’dan gelen Türk nüfusunun Anadolu’daki Hıristiyan halka hâkim gelmesiyle değil, Anadolu Hıristiyanlarının Müslüman olup Türkleşmesiyle gerçekleşmiştir. Bu sentez kendine özgü Anadolu Türk kimliği yaratmış, bu değişimle birlikte Türkler, Orta Asya Türklerinden çok Anadolu yerli halklarının kimliğine yakın olmuştur.¹⁵⁸

Fatih’in Basileus unvanını kendine yakıştırmaması da Fatih’in kendini bilinçaltında Müslüman Roma İmparatoru olarak görmesinin başka bir ifadesidir.

Halil İnalçık, Osmanlı sisteminin oluşumuyla ilgili şöyle bir beyanatta bulunur: “Bu doğudan ve Bizans’tan gelen bir sistem. Osmanlılar fethettikleri zaman vaktiyle Bizans, yani Doğu Roma İmparatorluğu idaresindeki Balkanlarda bu sistemi buldular ve değiştirmeden devam ettirdiler.”¹⁵⁹

“Farklı insanlarla yapılan evlilikler, o dönemin Türk tarihinin neredeyse tamamını belirleyen devşirme sınıfının artırılması gibi faktörler, dolayısıyla Türkler antropolojik açıdan ulusal karakterlerini kaybediyor. Devlet her şeyden önce geliyor, eski Bizans yeniden canlanıyor.”¹⁶⁰

¹⁵⁵ Tokalak, a.g.e., s. 218.

¹⁵⁶ Tokalak, a.g.e., s. 221.

¹⁵⁷ İnalçık, “Otman Baba ve Fatih Sultan Mehmet”, s. 139.

¹⁵⁸ Lowry, *The Nature of the Early Ottoman State*; Umar, *Türkiye Halkının Ortaçağ Tarihi*; Oğuz, *Türkiye Halkının Kültür Kökenleri*; Gibbons, *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*.

¹⁵⁹ Emine Çaykara, *Tarihçilerin Kutbu: Halil İnalçık Kitabı*, İstanbul 2005, s. 355.

¹⁶⁰ Nicola Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, s. 27.

İstanbul'un fethiyle Bizans'ın idari mekanizmasının merkezini, bu mekanizmanın işleyiş şeklini çok yakından görerek öğrenme fırsatı bulmuşlardı. Bizans devlet mekanizmasının önemli kademelerinde yer alan kişilerin hepsi İstanbul'un fethiyle birden ortadan kaybolmamış, bir kısmı yeniçerilere esir düşmüş, bu bürokratların bulunması için Fatih emir çıkartarak, bulunanların özgürlüklerini bin akçeye satın almıştı.¹⁶¹

“II. Mehmet'in vakanüvisi[tarihçisi] Bizanslı Kritovulos sultanın Rum danışmanları Thomasios Katabolenos, Kyritzes, II. Mehmed tarafından atanan patrik Gennadios, Bizans'ın devrik hanedanının üyeleri olan çeşitli Palaiologoslar, Osmanlı devlet üyeliğine katılır. (...) eski Bizans aristokrasisinin en soylu ailelerinden bazı üyeleri İslamı benimsemişti. Bunların arasında Has Murat, Mesih Paşa, Rum Mehmed Paşa gibi vezirler, İstanbul'un bugünkü Beyoğlu semti Pera'daki Ceneviz podestasının oğlu İmperials sayılabilir. Kâtipler arasında İtalya'ya kaçmadan önce Rumi Murat adını alan Harmanios ya da filozof Georgios Amirutzes'in öz oğulları Aleksandros-İskender ve Basil-Mehmet Amirutzes anılabilir.”¹⁶²

İstanbul'da bu kozmopolit vezirler ve yöneticiler içinde hiç Türkçe bilmeyenler de bulunuyor, bu kişiler devlet işlerini tercüman aracılığıyla yapıyorlardı. Osmanlılarda birçok vezirin Türkçesi devlet yönetmek için yetersizdi.¹⁶³

Farsça yazan Şükrullah'ın koruyuculuğunu ve hamiliğini Mahmud Paşa yaparken, Rumca konuşup eserini Rumca yazan Kritovulos'un hamiliğini Fatih yapıyordu. Bizanslı Kritovulos Fatih'e daha yakın olup Şükrullah'a göre Fatih tarafından daha el üstünde tutulmuş gibi görünüyor.¹⁶⁴ Osmanlı devletinin yeniden yapılanmasında Fatih, eline geçen Bizanslı bürokratların bilgi birikiminden, devlet yönetim tecrübelerinden oldukça faydalandı.

“Osmanlı sultanlarının çoğu ayyaştı. II. Murat bu yüzden tahtı bırakmak zorunda kaldı. (...) II. Murat eğlenmeyi çok seviyor, çok içiyor, seferlerinde kumandanlık edemiyor. 1423'te Selanik, Venediklilerin eline geçmiş, Osmanlı yedi sene bir şey yapamıyor.

¹⁶¹ Babinger, Fatih Sultan Mehmet ve Dönemi, s. 98.

¹⁶² Michel Belivet, Ortaçağda Türkler, (çev: Ela Güntekin), İstanbul 2005, s. 181-182.

¹⁶³ İsmail Hami Danişmend, Osmanlı Devleti Erkânı, İstanbul 1971, s. 107.

¹⁶⁴ Tokalak, a.g.e., s. 231.

Anadolu Beylerbeyi Hamza Bey, II. Murat'ı adeta zorla Selanik önüne götürüyor ve Selanik'i fethediyor.”¹⁶⁵

Sultan Mehmet'in hemcinslerine duyduğu eğilimi üzerine Halil İnalcık şunları söylüyor: “Tarih ahlak dersi vermez. Tarihi bizim bugünkü değer yargılarımızla okumayacaksınız. Eşcinsellik o zaman toplumca kabul edilmiş bir âdetti.”¹⁶⁶ Bu konuda Fatih'in şiirlerinde bu yönünü saklamadan ifşa ettiği iddia edilir.¹⁶⁷

Fatih henüz on dokuz yaşındayken, elini yeni doğmuş kardeşinin kanına bulayarak iktidara geliyordu. Bu acımasızlığa halkın tepki göstereceği düşüncesiyle çocuğu boğdurttuğu Evranoszade Ali Bey'i boğdurtarak öldürttü.¹⁶⁸

“Fatih'in despotik idaresinden bıkan yeniçeriler Fatih ölünce [1481] bütün nefretlerini Veziriazam Karamanî Mehmet Paşa üzerinde topluyorlar, katledip ölüsünü atın kuyruğuna bağlayarak sokaklarda sürüklüyorlar.”¹⁶⁹

Tarihçilerin hemfikir oldukları diğer bir konu da Fatih'in oğlu Bayezit tarafından zehirlendiğidir. Bu acımasızlığı doğuran nedenlerden biri devletin işleyiş sistemidir. Bizans devlet sistemiyle Osmanlı devlet sistemi aynı olduğundan iktidarı ele geçiren imparatorlar ve sultanlar iktidarlarını iç çekişmeler sonucu her an kaybetme korkusuyla yaşadıklarından, bu durum birçoğunu çok acımasız bir kişiliğe sürüklemiş olmalıdır.¹⁷⁰

II. Mehmet iktidara gelmeden önce Kostantinopolis'i fethedip bir dünya imparatorluğu kurma fikrine sahipti. Onda saplantı haline gelen evrensel hükümdarlık fikri zaten Roma'nın, Bizans'ın temel anlayışıydı.¹⁷¹

Çevresindeki devşirmeler Fatih'i Bizans'ın evrensel ideolojisiyle, Roma-Bizans, Yunan tarihiyle, ona antik Yunan felsefesini öğreterek yetiştirdi. Fatih'in Batı'ya, resim, heykel sanatına ilgisinin, Hıristiyanlık dinini öğrenmeye karşı hoşgörülü yaklaşımının nedenlerini onun yetiştirilme biçiminde aramak gerekir.

¹⁶⁵ Çaykara, a.g.e. s. 466.

¹⁶⁶ Çaykara, a.g.e., s. 466.

¹⁶⁷ Bu konuda bkz. Muhammed Nur Doğan, Fatih (Avnî) Divanı ve Şerhi, İstanbul 2004, s. 55-57.

¹⁶⁸ Hammer-Konstantius, Albert Gabriel, Fatih Sultan Mehmet: İstanbul'un Alınışı, 1453 Öncesi ve Sonrası, İstanbul 2001, s. 16-17.

¹⁶⁹ Çaykara, a.g.e., s. 439.

¹⁷⁰ Tokalak, a.g.e., s. 235.

¹⁷¹ Tokalak, a.g.e., s. 236.

Halil İnalçık'a göre, Fatih'in annesi cariyeydi ve Hıristiyandı.¹⁷²

Aslında Fatih Hıristiyan devşirmelerden oluşan yönetim ve eğitim çevresinde Rumca ve Slavca konuşulan bir ortamda yetişmişti. Bu yüzden Rumca ve Slavca biliyordu.¹⁷³ Bu ortam onun dünya görüşünü de çok etkilemişti. Mehmet çok küçük yaşta etrafında toplanan, onu eğiten ve yol gösterenlerin başlıcaları devşirmeydi. Eğitimci yani lalası Nişancı İbrahim b. Abdullah (devşirmelere genellikle bin Abdullah ismi verilirdi), Rumeli Beylerbeyi Şihabeddin Şahin ve sonradan kayınpederi olduğu Zağanos paşaların hepsi Hıristiyanlıktan devşirmeydi.¹⁷⁴

Fatih'in siyasi görüşünü Bizanslı devşirmeler ya da yanında ona dini eğitim veren Akşemşeddin gibi hocaların dışında hiç dinini değiştirmeye zorlanmadan Fatih'in yanında bulunan İtalyan hümanist Ciriaco Pizziccolli gibi kişiler de etkilemiş olmalıdır.¹⁷⁵

Fatih'in Veziriazamı Mahmud Paşa ile ilgili rivayetler dikkat çekicidir. Köken itibarıyla yarı Rum yarı Sırp Angeleos ailesinden olan Mahmud Paşa, rivayete göre, annesiyle birlikte Türk süvarileri tarafından kaçırılmış, yeteneği keşfedilerek eğitim almış, sarayda yükselip veziriazamlığa kadar yükselmiştir. Kardeşi Mikhail Angeloviç Sırbistan'da başvovodaydı(başyargıç) ve abisiyle zaman zaman görüşmekteydiler. Babinger'e göre Mahmud Paşa'nın annesi dinini değiştirmemiş, İstanbul'un fethinden sonra da İstanbul'da da yaşamaya devam etmiş, Fatih de kendisine arazi armağan etmiştir. Heath Lowry'ye göre ise, 1460'da İstanbul'da faal olan Prodromos manastırını 1462 yılında Mahmud Paşa'nın dinini değiştirmeyen annesine bağışlamıştır. Babinger ve Lowry Mahmud Paşa'nın Müslüman olmayan annesinin Fatih'in hürmetini kazanmasına dikkat çekmektedir.¹⁷⁶

Din değiştirmiş bir başvezir, Hıristiyan kalmış annesi, ona yapılan ihsanlar, Hıristiyan kalmış kardeşe ilişkiler, Fatih'in etrafında din değiştirmeye bile gerek duymadan ona danışmanlık yapanları öğrendikçe Türk tarihçilerin devamlı üstünü örtmeye çalıştıkları gerçekler ortaya çıkmaktadır. Fatih Sultan Mehmet'in Batı'ya dönük olarak kurduğu,

¹⁷² Çaykara, Tarihçilerin Kutbu: Halil İnalçık Kitabı, s. 459.

¹⁷³ İnalçık, "II. Mehmed" İslam Ansiklopedisi, s. 535.

¹⁷⁴ İnalçık, "II Mehmed", s. 507.

¹⁷⁵ Tokalak, a.g.e., s. 239.

¹⁷⁶ Lowry, a.g.e., s. 124.

sanata ve bilime açık devlet modeli, sonradan delenler tarafından kösteklenecek, bu gibi açılımlar İslami doktrinlerle bağdaşmadığı gerekçesiyle kısıtlanacaktı.¹⁷⁷

“Fatih’in en çok sevdiği oğlu içkiye, eğlenceye düşkün olan Mustafa; Konya Sancakbeyi iken 1474 yılında ölüyor, yanındaki içoğlanları ve şahsi eşyaları Fatih’in sarayına gönderiliyor. Fatih’e ölüm haberini vermekte tereddüd ediyorlar. İtalyan içoğlanı Jean-Maria Angiolello gelenler arasında. Angiolello Fatih ölünceye kadar ona hizmet eder. Fatih ölünceye yeniçeri isyanı çıkar, o da fırsatını bulup İtalya’ya kaçtı, hatıralarını yazdı.”¹⁷⁸

Bizanslı bürokratlar, İtalyan danışmanlar, sanatçılar, İstanbul’un fethinde kullanılan büyük topları döken Macar mühendis Urban ve isimleri tarihte saklı kalmış yüzlerce Hıristiyan kökenli yardımcı, yöneticiyle birlikte, Müslümanlık adına devlet kurup, birçok dini yasağa açık şekilde uymamak, devlet düzenini oluşturmak için şartlar neyi gerektiriyorsa akılcı bir şekilde onu uygulamak, Topkapı Sarayı’nın duvarlarını İtalya’dan getirdiği ressam Bellini’ye yaptırdığı resimlerle döşetmek, elde kesin deliller olmasa da belki heykel bile yaptırmak İslamiyet’in kurallarıyla bağdaşmıyordu.¹⁷⁹

“Fatih, İstanbul’un fethinden sonra kendisini Doğu Roma İmparatorluğu’nun [Bizans] meşru varisi görmüş, Kayser-i Rum [Roma İmparatoru] unvanını benimsemiş, imparatorluğu eski [Bizans] sınırlarında kurmak için seferlerini ve davranışlarını buna göre ayarlamıştır.”¹⁸⁰

İslam’da yeri olmamasına rağmen

Bizans’taki patriklik örneğinden yola çıkarak Kostantinopolis’in fethinden sonra oluşturulan şeyhülislamlık kurumu en yüksek İslamî otoriteydi. “Padişah tarafından çıkarılan yasaların şeyhülislam kapısına gönderilerek fetva alınması gibi geleneksel bir kural ya da yasal uygulama yoktu.”¹⁸¹

¹⁷⁷ Tokalak, a.g.e., s. 241.

¹⁷⁸ Çaykara, a.g.e., s. 439.

¹⁷⁹ Tokalak, a.g.e., s. 246.

¹⁸⁰ Halil İnalçık, “Osmanlı Tarihi Üzerinde Kamuoyunu İlgilendiren Bazı Sorular”, Doğu-Batı Makaleler I, Ankara 2005, s. 182.

¹⁸¹ Ömer Lütfü Barkan, Kanunlar (XLIV-XLV)- 15. ve 16. Asırda Osmanlı İmparatorluğu’nun Zirai, Ekonomik, Hukuki ve Mali Esasları, I. Cilt, İstanbul 1943, s. 44.

Fatih Sultan Mehmet devlet gelirlerini artırmak için İslam şeriatına aykırı olmasına rağmen 1473'te eski Türk ailelerinin ve dini grupların, şeyhlerin elindeki vakıf topraklarını devletleştirmişti. Bunlara özel mülkiyete ait topraklar da dâhildi. Bu uygulama kendisine oldukça büyük bir düşman kitlesi yaratmıştı.¹⁸²

Yine şarap içene verilen ceza iki sopa yerine bir akçe alınmasını öneriyor, şeriat değerli mal çalanın elinin kesilmesi cezası verirken, Fatih kanunlarında sığır çalanın elinin kesilmemesi, bunun yerine malî durumuna göre en çok yüz akçe ceza verilmesi belirtilirken, yalnız at çalanın elinin kesilmesi cezası önerilirken bu cezanın da paraya çevrilme seçeneği açık bırakılıyordu. Fatih'in kanunlarında zina yapana şeriat yasasına aykırı olarak hiçbir fiziki ceza verilmiyor, zina yapana, evli ve zenginse bin akçe, parası azsa iki yüz akçe para cezası veriliyor, bu ceza mali durumuna göre kırk akçeye kadar düşüyordu.¹⁸³

Osmanlılar vergi gelirlerini arttırmak için her olanağı değerlendirmiş, gerektiğinde şeriatın emrettiği açık hukukî cezaları mümkün olduğu kadar para cezasıyla dolaylı vergiye dönüştürmüştür. Bu uygulama, Bizans idari sisteminde de görülür. Devlet mümkün olduğu kadar kapsamlı bir şekilde doğrudan ve dolaylı vergilendirmeye gelirini arttırmaya çalışmış, bu vergilendirmenin büyük kısmını da haksız, aşırı vergiler oluşturmuştur. Osmanlılar ve Bizanslılar sistemlerini, yeni fethettikleri eyaletlerin sömürülmesi üzerine kurmuştu.¹⁸⁴

“Rum dönmelerinde, devlet içindeki etkisi vergi toplama hakkını almak için ihalelere katılan Rumların avantajlı kıldı. (...) Muhtemelen Palaiologos ailesinin (Bizans'ın son imparatorluk ailesi) üyelerinin İstanbul bölgesinin gümrüğünün vergilerini toplama hakkına 1470'li yıllarda sahip olması ve bu dönemin, sultanla birlikte en güçlü kişileri olan vezirler Has Murat Paşa ve Mesih Paşa'nın aynı aileden olmasının bir rastlantı olması lazım.”¹⁸⁵

“Eldeki vesikalar gösteriyor ki, Osmanlılar katiyen yerli [Bizans] kurumlarını tahrip etmeyip [yıkmayıp] tam aksine bu kuruluşların devamını sağlayacak şekilde bu

¹⁸² İnalçık, “How to Read Ashık Pashazade's History”, *Essays on Ottoman Empire*, s. 38.

¹⁸³ Ahmet Akgündüz, *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri*, s. 347.

¹⁸⁴ Tokalak, a.g.e., s. 252.

¹⁸⁵ H.İnalçık, D. Quataert, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi, 1300-1600*, s. 209-211.

kurumlara hizmet bile ettiklerini ispat etmektedir. (...) Osmanlı devletinin aslı karakteri [yabancı] yerli kurumlara ve sınıflara bir uzlaşmayı kösteklemiyor, bilakis teşvik ediyordu.”¹⁸⁶

“iltizam sistemi sayesinde Bizanslı varlıklı sınıflar, İstanbul’un fethinden sonra da güçlerini sürdürdüler; gümrükleri, darphaneleri, salhaneleri [mezbaha], maden ocaklarını, pirinç tarlalarını, dellakları vb. iltizam olarak alanlar bunlardı. (...) Bunlar egemen sınıf olma savaşı veren Bizans şehir aristokrasisinin devamı idiler. Etnik bakımdan karmaşık bir yapıdaydılar. Aralarında Bizans’ı oluşturan etnik unsurlardan başka İtalyanlar ve özellikle Floransalılar vardı. (...) Osmanlı şehir yapısı Bizans’ın şehirlerde gelişen tüm zanaatlarını da miras aldı.”¹⁸⁷

“bu kapitalistler, sermaye sahipleri, devletin, sarayın finans ihtiyacı için ihtiyaç duyulan büyük güç haline gelmişler, bundan dolayı imparatorluğun yalnız finans alanında değil, siyasi konularında ve alanlarında da en önemli rolü oynamışlardır.”¹⁸⁸

1481 yılında büyük olasılıkla şarabına konulan bir zehirle öldürülen, İslam’ın yasakladığı resme, heykele, sanatın bütün dallarına ilgi duyan bir Rönesans insanı olan Fatih Sultan Mehmet’in cenazesi de kendi yaşam felsefesine uygun kaldırılmış görünmektedir.¹⁸⁹ 1936 tarihinde İngiltere’de yayınlanan The Times gazetesinde C. A. J. Armstrong imzalı bir makale yayınlanır. Bu yazı Fatih Sultan Mehmet’in cenaze törenini görüp yazan bir yabancının mektubudur. 12 Eylül 1481’de İstanbul’da Latince olarak yazılan mektup, Fatih’in vasiyetini açıklayarak cenaze töreninin nasıl yapıldığını bildirir. Mektupta verilen bilgiler, Müslüman geleneklerinden çok Hıristiyan geleneklerini çağırır. Bu bilgilere göre, sarayda çalışan ve eğitim gören içoğlanları cenazenin önünde ağlayarak ve ellerinde mum tutarak yürümektedirler. Açıkça belirtilmese de Fatih’i taşıyan sandukanın üzerinde ya Fatih’in resmi ya da ufak bir heykelciği bulunmaktadır. Bunun üzerine de sultanın elbisesine benzer bir örtüyle sultanın sarığı konmuştur.¹⁹⁰ Cenazede mum yakmak, tabutun üzerinde sultanın heykelciğini ya da resmini bulundurmamak Müslüman geleneğiyle uyuşmayan

¹⁸⁶ İnalçık, “Stefan Dusan’dan Avrupa İmparatorluğu’na”, s. 245-247.

¹⁸⁷ Taner Timur, Osmanlı Toplumsal Düzeni, İstanbul 1994, s. 256.

¹⁸⁸ İnalçık, Quataert, a.g.e., s. 209.

¹⁸⁹ Tokalak, a.g.e., s. 255.

¹⁹⁰ A. Süheyl Ünver, İstanbul Risaleleri, İstanbul 1995, s. 24-25.

uygulamalardır. Bu mektubun Türkçesine dipnot yazan Türk tarihçisi Mükrimin Halil Yinanç, Müslüman cenazesinde tabut üzerinde böyle bir tasvir konulmayacağını, mum yakılmayacağını belirterek, Fatih'in cenaze törenini anlatan kişinin töreni uzaktan gördüğünü, cenaze alayının feryatlarını duyarak anlattığını öne sürmüştür. Ancak mektubu yazan kişi cenazeyi ayrıntılı olarak anlatmaktadır. Burada hatırlanması gereken nokta, Fatih döneminin din konusunda tutucu olmayan bir dönem olduğudur. Tutuculuk, Fatih'in oğlu Sultan Bayezit döneminden itibaren başlayacaktır. Aslında cenazesi, Fatih Sultan Mehmet'in yaşamına, düşüncesine uygun bir şekilde kaldırılmıştır. Belki de cenaze töreninin nasıl yapılacağını artık öleceğini anlayan Fatih'in vasiyetiydi. İtalya'dan getirttiği Rönesans ressamlarına yaptırdığı resimlerle Topkapı Sarayı'nın duvarlarını süslemiş, İtalya'dan heykeltıraşlar davet etmiş, Venedikli Fransisken rahibi Francesco Suriano'dan öğrendiğimize göre Fatih aynı zamanda Bizans'tan kalmış Hristiyanların önemli kutsal eşyalarını da topluyor, bunları özel odasında saklıyordu. Bunların içinde en önemlisi Meryem Ana'nın resmi olan ikona ve devamlı ateş yanan altın meşale idi. Fatih Venedikli ressam Gentile Bellini'yi bizzat bu odaya götürerek ona bu kutsal eşyaları göstermiş hatta ondan kucağında yeni doğmuş İsa'yı Meryem Ana resmini yapmasını istemişti.¹⁹¹

2.1.3. Babinger'in Tezine Karşı Olanlar ve Görüşleri

Türkler İslam medeniyeti dairesine girerek İslami Türk devletleri kurulduktan sonra, diğer sosyal müesseseleri de büyük bir değişmeye uğradı. İslamiyet'in o zamana kadar oldukça işlenmiş ve tekemmül etmiş olan hukuki esaslarını ve müesseselerini almağa ve tatbik etmeğe başladılar.¹⁹²

İslam dünyasının hâkimi olan Selçuklu sultanları zamanında, devlet müesseseleri çok sağlam olarak kuruldu. Bunlar arasında Sâsâni ve İslam menşe'inden gelen müesseselerle birlikte, kısmen Karahanlılardan kısmen de Oğuz geleneklerinden kökünü alan Türk müesseseleri de mevcuttu.¹⁹³

¹⁹¹ Tokalak, a.g.e., s. 256.

¹⁹² Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 45.

¹⁹³ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 47.

Türk dünyasının hukuki gelişmesi üzerinde Moğol hâkimiyetinin mühim ve devamlı bir tesiri olmuştur. İlhanlıların İslamiyet’i kabulünden sonra, Moğol müesseseleri, bilhassa İran’da, bir dereceye kadar İslam tesiri altında kalmakla birlikte, ehemmiyetini kaybetmedi; Cezayirler devri, devlet teşkilatı bakımından, İlhanlılar devrinin devamından başka bir şey değildir.¹⁹⁴

Daha sonraları Karakoyunlular ve Akkoyunlularda, Timurlularda ve onların bir şubesi demek olan Hind Moğollarında ve hatta Safevilerde bile Moğol devri müesseselerinin kalıntılarını bulmak çok kolaydır.¹⁹⁵

II. Mehmed devrinde konulan “hükümdarların divan müzakerelerini kafes arkasından dinlemesi adeti”nin Harizmşahlarda mevcuttur.¹⁹⁶

Daha Fatih’ten çok evvel Osmanlılarda veziriazamlığın mevcut olduğu bütün tarihi kaynaklardan anlaşılıyor.¹⁹⁷ Fatih, kanunnamesinde, “bu kanunnamenin atası ve dedesi kanunu olduğunu” söylemek suretiyle kendisinin sanıldığı gibi büsbütün yeni bir şey yapmadığını açıkça anlatmaktadır.¹⁹⁸

Bizans devletinden iktibas edildiği söylenen “beylerbeyilik” kurumuna gelince, ilk Osmanlı kaynaklarına bakıldığında Çelebi Mehmed zamanından itibaren beylerbeyi kurumu tespit edilmekte, II. Murad’dan itibaren ise hem Anadolu beylerbeyiliği hem de Rumeli beylerbeyiliği ihdası söz konusudur. Osmanlıların Selçuklulardan almış oldukları “beylerbeyilik” memuriyeti, belki de Rumeli’deki fütuhattan sonra tabiatıyla ikiye ayrılmış olacaktır; bunu bir taklit saymamak ve devletin genişlemesiyle ahenkli olarak bu müessesenin geçirdiği dâhili bir gelişme safhası gibi telakki eylemek gerekir.¹⁹⁹

¹⁹⁴ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 48.

¹⁹⁵ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 49.

¹⁹⁶ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 49.

¹⁹⁷ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 52; Dönemin kaynakları incelendiğinde(en azından Aşıkpaşazade) Orhan Gazi zamanında veziriazamlık müessesesine rastlanmakta, Çelebi Mehmed ve II. Murad devirlerinde vezirlerin çoğaldığını ve içlerinden birinin “veziriazam” unvanını aldığı çok rahatlıkla tespit edilebilir. Abbasi imparatorluğundan başlayarak, hemen bütün İslam devletlerinde vezirlerin mevcudiyetini görürüz. Abbasi imparatorluğunun diğer birçok devlet müesseselerinde olduğu gibi “vezaret” müesseselerinde de, Sasanileri taklit ettiği, ilim âleminde eskiden beri bilinen bir vakiadır.

¹⁹⁸ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 53

¹⁹⁹ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 58.

Yine Bizans'tan alındığı yönünde iddia edilen kurumlardan birisi de “kadıaskerlik”tir. Köprülü, fetihten önce II. Murad devrinde kadıaskerle ilgili edebi metinlerle vakıfnamelerde kayıtların bulunmasının yanında kadıaskerlerin terfi ederek vezarete yükseltilmelerini delil göstererek “kadıaskerlik”in eski bir Türk müessesesi olarak Osmanlılarda devam ettirildiği fikrindedir.²⁰⁰

Nişancılık, Reisülküttaplık ve Defterdarlık müesseselerinde Bizans tesiri iddiaları üzerinde Köprülü'nün görüşleri şu minvaldedir: Abbasilerden başlayarak bütün İslam devletlerinde “divanü'l-inşa” kurumunun mevcudiyeti bilinen bir hususken, ayrıca Osmanlıların Selçuklularla ırkî ve kültürel olarak aynı medeniyete aidiyetlerinin yanında devletlerini de Anadolu Selçuklu coğrafyasında teşekkül ettikleri mütalaa edildiğinde “nişancılık”ın Bizans'tan alındığı iddiasının oldukça esassız olduğu kanaatindedir.²⁰¹ Fatımîlerdeki “ sahib-i defter”, Moğollardaki “defterdarlık” unvanlarını delil göstererek, Osmanlıların “defterdarlık” kurumu hususunda kısmen Selçuklu ve İlhanlı teşkilatından iktibasta bulduklarına kanidir.²⁰²

Köprülü, “kaptanpaşalık” müessesesi üzerinde Bizans tesirini dolaylı yoldan olduğu görüşündedir. Bizans tesiri meselesi üzerinde söz birliği etmişçesine hareket eden şarkiyatçıların dediği gibi, Osmanlıların denizciliği Bizanslılardan öğrendiği, özellikle İstanbul'un fethinden sonra olmak üzere Bizans tersanesinin Osmanlılara intikali ile de “kaptanpaşalık” kurumunu iktibas ettikleri görüşünü kabul etmemekte; Osmanlıların Anadolu Türk birliğini sağladığı esnada bünyesine kattığı Batı Anadolu beyliklerinin(Menteşe, Aydın ve Saruhanoğluları) bu husustaki geleneklerine varis olduklarını belirtmektedir.²⁰³

Fatih'in ilme olan düşkünlüğü çağının koşulları ve telakkileri açısından bir değerlendirmeye tabi tutulduğunda, onu çağının Müslüman âleminin hiçbir köşesinde rastlanılmayacak bir hükümdarlık çizgisinde görenlerin sayısı hayli kabarıktır. Fatih'in Amirutzes'e, Ptolemeus'un eserini yeniden Yunancadan Arapçaya tercüme ettirmesini; alışlagelmiş ulema hükümdar ilişkilerinin dışında değerlendirenler, onun realist

²⁰⁰ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 64-66.

²⁰¹ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 70-71.

²⁰² Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 74-75.

²⁰³ Köprülü; Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri, s. 77. vd; bu hususta Batı Anadolu Beyliklerinin denizlerdeki faaliyetlerini Anadolu Selçuklu geleneğinin devamı şeklinde telakki etmek tabiidir. Burada Bizans tesirini Anadolu Selçuklularında aramanın daha doğru olduğu görüşündedir.

görüşlere ve liberal fikirlere açık, fakat kat'i surette İslam medeniyetinin mükemmeliyetine inanan bir Müslüman olarak tanımlarlar.²⁰⁴

Fatih'in kendine has bir çerçevede tanımlanan hükümdar kimliğine şekil veren en önemli hasletlerden birisi, ilme ve ilim adamına verdiği kıymettir. Büyük Türk hükümdarının kendi zamanının çok ötesine uzanacak bir itibara ulaşmasında etkili olan faktörlere değinilirken, en az askeri ve siyasi başarıları kadar onun ilmi planda ortaya koyduğu performansı da nazar-ı dikkate alınmaktadır.

Fatih, Karaman seferinden dönerken yeniçerilerin isteklerini reddederek, otorite tesis etmek isteyen bir sultanın takınması gereken kararlılık ve cesareti çekinmeden göstermesi gerektiğinin mümtaz örneklerinden birisini sergilemiştir.²⁰⁵

2.2. II. MEHMED, RÖNESANS VE HÜMANİZM

2.2.1. İktidar tarzı: Machiavelli'ye Referans

Osmanlı devleti, II. Mehmed döneminde siyasi ve kurumsal açıdan birtakım kökten düzenlemelerle cihanşümül bir mahiyete bürünmüştür. Fatih'in otuz yıllık saltanatının büyük bir bölümünü ayırmak zorunda kaldığı askeri zaferlerinin siyasî sonuçlarının devlet düzeninde görülen köklü ve derin yapılanma için uygun bir zemin hazırladığı kabul edilmekle beraber; askeri başarıların hazırladığı elverişli bir ortamda icra edilen yapılanma üzerinde müessir olan çok çeşitli unsurları gözden kaçırmamak gerekmektedir. Bu bağlamda Fatih'in iktidar tarzı üzerinde durulması gereken hususlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Kuşkusuz II. Mehmed'in iktidar tarzı, sadece devlet teşkilatı için sınırlandırılacak bir mahiyet arz etmemekte; onun askeri zaferlerine de yön vermektedir. Böyle olmakla beraber mevzuu, II. Mehmed'in askeri faaliyetleri penceresinden inceleyerek oradan iktidar tarzını belirlemeye çalışmak pek de yanlış bir değerlendirme sayılmamalıdır. İktidarı belirleyen etmenlerden birisi hükümdarın sahip olduğu *güç* ve o gücün dayanağıdır. Bu açıdan Fatih, gücün doruğuna ulaşmış bir hükümdar portresi çizmektedir. Tabii ki II. Mehmed, birden bire kendini zirvede

²⁰⁴ Samiha Ayverdi, *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, s. 89

²⁰⁵ Kenan İnan, "Fatih'in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih-i Ebü'l-Feth Üzerine Bazı Notlar" *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu(XV. Yüzyıl)*, 30-31 Mayıs 2003, İstanbul 2004, s. 147.

bulmamış; çok çetin, çetrefilli şartlarda kendi şahsına münhasır bir kişilik sergileyerek otoritesini tesis etmiştir. Henüz saltanatının ilk yıllarında İstanbul’u fethederek haklı bir şöhret kazanmakla kalmamış; hükümdarlık yolunda arzu ettiği gücü kesp etme fırsatını da bulmuş, uhdesinde hasrettiği bu kuvvetli erk ile askeri zaferlerine yeni halkaları da peşi sıra eklemiştir. Fatih sadece askeri başarılar ile iktifa eden bir hükümdar modeli olarak sahne almamış, Osmanlı devletinin köklü bir dönüşüm geçirmesine etki eden önemli bir isim olarak Türk tarihinde devlet teşkilatı açısından kurucu, düzenleyici ve tamamlayıcı vasıfları ile mümtaz yerini almıştır.

Türk tarihinde önemli bir dönüm noktasında yükselen Fatih’in iktidar tarzı, bütün Türk-İslam hükümdarlarının iktidar kaynaklarından bağımsız bir konumda ele alınamaz. Bilindiği üzere Türk tarihinde hükümdarlık kurumu kurumlaşmış köklü bir geleneğe sahiptir. İktidar sahibinin beslendiği veya dayandığı kaynaklar, Türk devlet anlayışı içinde kendine özgü bir formda şekillenmiştir. Hükümdar, şehzadeliğinde en yetkin hocalardan aldığı eğitimle teoride ve uygulamada iktidara yetkinliği sınanır; tahta oturma fırsatını elde ettikten sonra da okuyup istifade etmesi için çeşitli eserler kendisine sunulur iktidarı tahkim edilir.²⁰⁶ Türk-İslam devletleri geleneğinde hükümdarın ülkesini yönetirken nasıl davranması gerektiği hususunda nasihatleri ihtiva eden “siyasetname” ismi verilen eserler Osmanlı devlet geleneğinde de önemini korumuştur. Fatih döneminde de devrin birçok bilgini siyasetname kategorisine giren eserlerini padişaha sunmuşlardır.²⁰⁷ Siyasetname türünden eserler sadece Osmanlı sarayında okunmuyordu. Benzer nitelikte eserlere Avrupalı krallar da pekâlâ aşınaydılar. Rönesans dönemine damgasını vuran “Hükümdar” isimli eser, bu türün en önemli eserlerinden birisidir. Eseri kaleme alan Floransalı bürokrat Niccolo Machiavelli²⁰⁸, dönemin şartlarına en uygun hükümdar tipini ortaya koyar.

²⁰⁶ İslam dünyasında yönetim sanatı, ilkeleri ve bu konuda iyi-kötü örneklerden oluşan ibretli hikâyeleri içeren eserlere ve oluşan edebiyata ortak ad olarak “Siyasetname” türü eserler denilmiştir. Osmanlı yazarlarına bu sahada kılavuzluk eden en önemli eserler, Selçuklular zamanına aittir: Keykavus bin İskender’in *Kabusnâme*’si, Nizamülmülk’ün *Siyasetnâme*’si ve Ebu Hamid Muhammed Gazali’nin *Nasihatü’l-mülük*’ü siyasetname türünün eşsiz örneklerindedir.

²⁰⁷ Fatih dönemine şahitlik eden Tursun Bey’in eseri “Tarih-i Ebü’l-Feth” içeriği açısından ele alınırsa en azından giriş bölümü bir tarih kitabından çok siyasetname literatürü içerisinde ele alınmalıdır. Bu kısımda Tursun Bey, zamanının padişahına yöneticilik hususunda öğütler vermektedir.

²⁰⁸ Machiavelli (1467-1527), Floransalı yazar, siyaset bilimi üzerine yazdığı eserlerle ün kazanmıştır. Hukukçu bir babanın oğlu olarak Floransa hükümetinde diplomatik görevlerde bulunmuştur. Medici’lere karşı siyasi zıtlamalardan kendini alamadığı için gözden düşmüş, bir dönem tutuklanıp hapse atılmış,

Machiavelli, bir rönesans adamı olarak dönemin telakkilerine uygun siyasi bir sistem inşa etmek amacıyla hareket etmiştir. En büyük gayesi küçük prensliklerden oluşan dönem İtalyası'nın siyasi birliğini sağlamak olmuştur. Machiavelli, amacına yönelik olmak üzere siyasi görüşüne uygun tarihten ya da devrine takaddüm eden hükümdarları ele alarak dönemin İtalyan prenslerine örnek olarak göstermiştir.²⁰⁹ *Hükümdar*, bir prensliğin nasıl elde edileceğini, nasıl elde tutulacağını ve nasıl yitirileceğini tarihten ve çağdaş olaylardan çıkarmağa çalışır. Machiavelli, hükümdara nasıl güç kazanacağını ve zor koşullar altında bu gücü nasıl koruyacağını anlatmaktadır.²¹⁰ XV. yüzyıl İtalya'sı bu konuda küçüklü pek çok örnekle doludur. VI. Alexandros'un oğlu Caesar Borgia eserde çok ögüldür.²¹¹ Machiavelli, Yunan ya da Roma tarihinden almış olduğu örneklerle çağdaş tarihten almış olduğu örnekler arasında en küçük bir ayırım gözetmemektedir. Büyük İskender'le Sezar Borgia'dan, Anibal ile Lodovico Il Moro'dan aynı tonla söz etmektedir.²¹² Machiavelli, güçlü fatih ruhlu hükümdarların yönetimlerini ideal buluyordu. Tarihe mal olmuş isimlerden Roma İmparatorları, Büyük İskender onun ideal hükümdar şablonuna uyan ve örnek alınması gereken hükümdarlardır. Çağdaşlarından ise iki monark; Türk ve Fransız krallarının yönetim tarzı onun yücelttiği iktidar tarzlarıdır.²¹³ Tarihte devlet yönetimi hususunda başarısı tescil edilmiş kimseleri örnek almanın en yerinde ve mantıklı bir tutum olduğuna hükmederken, aslında hükümdarlık tahtını talep edecek kişilerde bulunması gereken meziyetlere temas gayesi içindedir. Bu anlamda Machiavelli'nin yaşadığı çağ -F. Babinger'in belirttiği gibi- bu tür telakkilere çok uygunluk göstermektedir. Bu açıdan Machiavelli'nin siyasi çözümleri, gerek kendi devrinin gerekse sonraki dönemlerin siyasi mekanizmalarına kılavuz olmak bakımından isabetli olmuştur. Rönesans ve sonrasındaki Aydınlanma çağı boyunca mutlak güce dayanan siyasi sistemlerin Avrupa'ya egemen olması, Modern Avrupa'nın oluşumunda kuşkusuz önemli bir paya sahiptir. Machiavelli,

---

beraat ettikten sonraki hayatını siyaset üzerine eserler yazmağa teksif etmiştir. Medici Muhteşem Lorenzo'ya adadığı ünlü eseri *Hükümdar*'ı 1513 yılında yazmıştır.

²⁰⁹ Machiavelli, *Prens*, Bölüm IV, İstanbul 1994, s. 52-55.

²¹⁰ Bkz Machiavelli, *Prens*, Bölüm IV, V, VII, s.52-54; Cassirer, a.g.e., s. 155.

²¹¹ Bertrand Russell, *Batı Felsefesi Tarihi: Modern Çağ, III*, (çev. Muammer Sencer), s. 57.

²¹² Ernst Cassirer, *Devlet Efsanesi* (çev. Necla Arat), İstanbul 1984, s. 131.

²¹³ Machiavelli, eserinde Türk hükümdarı için "El Turco" tabirini kullanmaktadır. Eserini yazdığı tarih göz önüne alınırsa bahsettiği Osmanlı padişahı, II. Bayezid ya da I. Selim'dir. Machiavelli, Fatih öldüğünde 15 yaşındadır. Kültürlü eğitilmiş bir ailenin çocuğudur. Fatih dönemi Osmanlı devletinin Venedik, Floransa ve Ceneviz ile ilişkilerinin boyutu (bu ilişkilere bir de Fatih'in İtalyan prensleri ve sanatçıları olan kültürel bağlantıları) göz önüne alınacak olursa Machiavelli'nin Fatih hakkında söyleyeceği çok şeyin bulunduğu fikri hiç de yadsınmamalıdır.

çağının yönetim biçimlerini çok iyi gözlemlemiş, ait olduğu Batı dünyasının siyasi iktidarsızlığına çare olacak pratik çözümlerini de oldukça etkileyici edici bir üslupla muhataplarına anlatabilmiştir.

*****

Machiavelli'nin, İtalyan prenslere örnek gösterdiği yönetim biçimlerinden birisi Türk monarşisidir. Türk hükümdarını güce dayanan mutlak hükümdara misal olarak göstermektedir. Devletin tek başına bir hükümdarın otoritesi altında yönetildiğinden, kullarının padişahlara mutlak itaatle yükümlü olduklarını, hükümdarın ülkesinin her yerinde her mevkiinde istediği yöneticiyi görevden alıp yerine istediğini atadığından, Türklere karşı mücadelenin zorluklarından vb. konulardan bahsetmekte; kul sisteminin ve bu sistemde yaşayanların hükümdarın hâkimiyet telakkisine bağlılıklarının Osmanlı devlet düzenini imrendirecek bir düzeye yükselttiğinden övgüyle söz etmektedir.²¹⁴

Hükümdarına mutlak itaatle bağlı kullar ve gücüyle göz kamaştırıcı bir karizmaya sahip Osmanlı İmparatoru ile hasım olmaktan mümkün olduğunca kaçınılmasını salık veren Machiavelli'nin idealine yakın bir çerçeveye rahatlıkla oturtulabilecek Türk monarşisinin kurucusu Fatih, iktidar tarzı ile örnek alınması gereken mevki hak etmiştir. Fatih devrinin birçok bakımdan dönüm noktası olması onun iktidar tarzı ile ilintilidir. O devletini köklü bir dönüşüm evresine sokmuştur. Bu köklü dönüşümde Fatih'in güçlü şahsiyeti, sahip olduğu cihangirlik ruhu ve ufku, devraldığı miras ve o sırada Balkanlar ve Anadolu'nun içerisinde bulunduğu şartlar gibi birçok unsurun etkili olduğunu belirtmek gerekir.²¹⁵

Güçlü mutlak bir yönetim tesis etmek için iktidar kaynaklarını belirlemek ve bu kaynakları devlet bünyesinin koruyucu kalkanı haline getirmek gerekmektedir. Osmanlı devlet teşrifatını ve kanunlarını sistemli ve kalıcı bir şekilde düzenleyen Fatih, zihni dönüşümün paralel üretken bir teşkilatçılık vasfı göstermiştir. Güçlü devlet idesine uygun model olarak merkeziyetçi bir idarenin teşkili fikrini şehzadeliğinden, ilk hükümdarlık yıllarındaki faaliyetlerinden, yaptığı kanunlardan çıkarmak mümkündür. Merkeziyetçi idare fikrinin temellerini yetiştirilme tarzında aramak gerektiği gibi bu

²¹⁴ Machiavelli, *a. g. e.*, s. 53-54.

²¹⁵ Mehmet İpşirli, "Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Teşkilatı" 550. Yılında Fetih ve İstanbul: Bildiriler (İstanbul, 14-15 Haziran 2003), Ankara 2007, s. 78.

fikrin oluşumunda onun hemen fark edilebilecek şahsiyeti de etkili olmuştur. Machiavelli'nin diline pelesenk olan "Akıllı bir adam, her zaman eylemleri en çok öykünölmeye değer olan ünlü kişilerin izlerini izlemelidir. Öyle ki onlara eşit olamasa bile hiç olmazsa bir ölçüde onlara benzeyebilsin."²¹⁶ düsturuna uygun bir konumda kendisini yetiştirmiştir. Sadece Büyük İskender'i değil, o çapta tarih sahnesinde ne kadar kahraman addedilebilecek hükümdar varsa hepsini kendisine örnek almıştır. Fatih'in özel kütüphanesindeki kitaplar listesinde yer alan tarih ile ilgili tarihi şahsiyetlerle ilgili eserler, bize bu konuda yeterli ipucu sağlamaktadır. Bu hususta Babinger'in, görüşlerinden bir kısmını mesnetsiz saymanın ilmi gerçeklere daha uygun olduğunu belirtmek gerekir. Fatih'in İtalyan danışmanlarının(öğretmenlerinin) eski Yunan/Latin dünyasının parlak modellerini- Büyük İskender, Sezar, Kserkses, Spartaküs vb.- tanıtmak suretiyle ona cihangirlik ruhu aşılacaklarını, Fatih'te cihan hâkimiyeti fikrinin zihni temellerini attıklarını kabul etmek mümkün değildir. Fatih'in Batı ile olan ilişkilerinin boyutu göz önüne alındığında çevresindeki hümanist İtalyanların bir dereceye kadar Fatih'i Antik Yunan/Latin dünyası hakkında bilgilendirmeleri pek tabii karşılanmakla birlikte, Fatih'in tarih şuurunu ve dünyaya bakışını karakterize edecek bir fonksiyon icra etmeleri olanaksız gözükmektedir. Macar kralı Matyas Korvinus da Fatih gibi milli bir siyaset takip ile ülkesinin birliğini temin etmiştir. Ancak rönesans hükümdarları olarak sayılan İtalyan prensleri de dahil olmak üzere hiçbirisi Fatih'in haiz olduğu bütün meziyetleri bir arada nefsinde toplayabilmiş değildirler.²¹⁷ Bir Osmanlı şehzadesinin yetişme şartları, eğitim süreci, tabii tutulduğu formasyon göz önüne alınırsa Fatih'in öykündüğü kahramanların bir çoğunu kendi medeniyetinin projeksiyonundan tanıdığı ve oradan şahsiyetinin şekillendiği kolaylıkla anlaşılabilir. Macar kralı Matyas Korvinus da Fatih gibi milli bir siyaset takip ile ülkesinin birliğini temin etmiştir. Ancak rönesans hükümdarları olarak sayılan İtalyan prensleri de dahil olmak üzere hiçbirisi Fatih'in haiz olduğu bütün meziyetleri bir arada nefsinde toplayabilmiş değildirler.²¹⁸

Fatih bir monark olarak mutlak otorite kurmak istemiştir. Bu hedefe yönelik olarak önceki Türk-İslam devletlerinde de mevcut olan kul sistemini çok daha etkili olarak

---

²¹⁶ Cassirer, a.g.e., s. 159.

²¹⁷ Gökbilgin, a.g.e., s.35

²¹⁸ Gökbilgin, a.g.e., s.35

uygulamaya koymuştur. Daha önceki devletlerde gulam sistemi olarak uygulanan kul sistemi bir teşkilat olarak Fatih döneminde geliştirilmiş, kendilerine geniş yetkiler tanınarak etkili konuma getirilmiştir. Bu uygulamada eski Türk ailelerinin nüfuzlarının kırılması, buna mukabil kul kökenlilere yetki verilmesi, merkezde, Rumeli ve Anadolu’da sayılarının artırılması gibi uygulamalar Fatih’e aittir. Böyle bir uygulamaya gitmesinde kendi yaşam öyküsünde karşılaştığı bir vakanın etkili olduğu yönünde değerlendirmeler de söz konusu olabilmektedir. Bunlardan birisi; Çandarlı Halil Paşa ve diğer beylerin, kendisini tahttan eden, II. Murad’ın, ikinci defa tahta çıkarılması olayından çok etkilendiği, bu olayı unutmayan Fatih’in saltanat ve veraset usulünü değiştirip bütün yetkileri eline aldığı, görüşüdür.²¹⁹ On iki- on üç yaşındaki bir şehzadenin- babası lehine olsa bile- tahttan indirilmesine; üstün akıl, yüksek özgüven ve yetenek gibi fevkalade nitelikleri kendisinde mezcetmiş, cihangir namzedi olarak yetiştirilmiş bir şehzadenin penceresinden bakacak olursak, orada şöret tutkusu, hırs, aşırı özgüven, sabırsızlık sezilenebilir.²²⁰ Buna karşılık, asırlardır beşeriyetin hafzalasında kahramanlık numunelerinden birisi olarak yer alabilmeyi başaran bir kişinin kabına sığmayan biraz da cüretkâr bir karakter sergilemesi çok doğal karşılanmalıdır. O, kahramanlara yaraşır bir tavırdan öte bir tutum içine girmemiştir.

Fatih mutlak cihan hükümdarlığı anlayışına uygun girişimlerde bulundu. Kendisinden önceki padişahlar aşiret ananelerine belirli ölçülerde değer ve yer verdikleri halde Fatih çıkardığı kanunnamesi ve tesis ettiği saltanat usulü ile bu geleneği kaldırdı.²²¹ Machiavelli’de de görülen, bir devlete yeni kurumlar kazandırmanın ya da eski kurumları tümüyle yeni temel üstünde yeniden kurmanın bir tek kişinin işi olması gerektiği, görüşüne uyumluluk gösteren bir çizgide saray, merkez, taşra, askeriye, ilmiye gibi teşkilatın her alanında yeni usuller ihdas edip, padişah iradesini güçlendiren yasalar koymuştur. Machiavelli’de hukuk devlete bağlı idi ve devletin bittiği yerde hukuk da bitiyordu.²²² Bu açıdan Machiavelli, devletin başında bulunan kimsenin göz

²¹⁹ Mehmet İpşirli, *a. g. e.*, s. 79.

²²⁰ Fatih’in ilk tahta çıkışı ve tahttan indirilişi hakkında Osmanlı kaynaklarında çok daha farklı bir Fatih karakteri karşımıza çıkmaktadır. Bu anlatımlarda “erdem” ile “hakkı teslim” imgeleri Fatih ile bütünleşen birer timsal olarak sunulur.

²²¹ Abdülkadir Özcan, *Kanunname-i Âl-i Osman*, İstanbul 2007, s. 6

²²² Rönesans döneminin öne çıkan siyaset kuramcılarında Fransız Jean Bodin’in görüşleri, Fatih’in iktidar tarzını belirlemek açısından dikkate değerdir. Maciavelli *güçlü milli devlet* idesinin filozofu idi, Bodin ise *hükümdarlık* idesinin filozofudur. Bodin, aristokrasi ile demokrasinin iyi yönlerini bir araya getiren *mutlak monarşinin* en iyi devlet şekli olduğu sonucuna varır. Güçlü sınırsız olan hükümdar, ancak

önünde bulunduracağı biricik amacının, devleti yaşatmak ve gücünü arttırmak olduğunu; devlet adamının bundan üstün ödevi olamayacağını; bu amaca varmak için kullanılacak her aracın da meşru olduğunu; dinin, ahlakın, hukukun devlete bağlı olduğunu; devletin güçlü olması için, gerekirse, devlet adamının bunları birer alet olarak kullanacağını, vurgulamaktadır.²²³ Machiavelli'nin hükümdarın ödevlerine ilişkin bu görüşlerini bütünüyle Fatih'le özdeşleştirmek mümkündür. Fatih'in hayatı bu anlamda Machiavelli'ye ilham vermiş bir görüntü arz etmektedir. Fatih, zihnindeki cihan hükümdarlığına uygun değişiklikleri hayata geçirirken kendisi için meşru bir hareket alanı oluşturmuştur.²²⁴ O, hareket alanını meydana getirirken mutlak itaati sağlayacak kuvveti uygulamaktan kaçınmamıştır. Devletini sağlam temeller üstünde yeniden inşa etmek için başvuracağı şiddet, yaşadığı çağın kullanılması gereken araçlardan birisiydi. Burada F. Babinger'in eserinin her sayfasında, güvenilirliğini test etmeden kullandığı kaynaklardan aldığı bilgilere istinaden, dönemin şartlarının ürünü şiddetten tamamen farklı bir görüntü çizen kan içici despot Fatih tipi, hiçbir şekilde tarihi ve ilmi bir hakikat olarak kabul edilmeyecektir. Böyle olmakla birlikte, Babinger'in de ifade ettiği, Makyavelizm ölçütünde bir hükümdarın şiddet kullanımını Fatih'e de teşmil etmek daha makul bir tutum olarak görülebilir. Hem bu durum en eski çağlardan beri imparatorlar için züill sayılacak bir nitelik değildir. Fatih'in öykündüğü kahramanların hepsi kılıç ile dünyaya hükmetmişlerdir. Roma'nın büyüklük ve görkemini, Roma siyasal yaşamında tüm yarı önlemlerden kaçınılmış olmasına bağlayan Machiavelli; yalnız zayıf olan devletleri, kararlarında her zaman kuşkulu bulur. Geç gelen çözümleri ise, her zaman kötü çözümler olarak kabul eder. Ona göre, gerçek siyaset adamı, büyük devlet adamı işte bu noktada sıradan insanlardan kesinlikle ayrılır. Büyük devlet adamı damgalanmış olan bazı suçlardan, doğasından gelen bir büyüklükle (gözü karalıklı) çekinmeyecektir. Kendisi pek çok iyi eylemde bulunabilir; ama koşullar değişik bir

---

ahlak ve tabii hukukun kanunlarına bağlıdır ve kendini Tanrı'ya karşı sorumlu sayar. Devlet otorite ve akıl ile düzenlenmiş bir aileler birliğidir. Bodin'e göre, devletin başında bulunan ve mutlak olarak egemen olan kimse ya da kimseler, ahlak ve tabii hukuk kanunlarına itaatle yükümlüdürler. Böylece, ahlak ile tabii hukuk devletin egemenliğinin sınırlarını çizmektedirler. (Bkz. Cassirer, *a.g.e.*)

²²³ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, İstanbul 1961, s. 190-192;.

²²⁴ Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth*'in giriş bölümünde; bir toplumun varlığının insanlar arasında kusursuzluk açısından en yüksek seviyeye ulaşmış olan sultanın varlığına bağlı olduğu tezini işlemiştir. Sultanın iktidarının meşruiyeti bahsi üzerinde Machiavelli ile Tursun Bey'in görüşleri örtüşmektedir. Bkz. Kenan İnan, "Fatih'in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih-i Ebü'l-Feth Üzerine Bazı Notlar", *İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslararası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu (XV. Yüzyıl)*, 30-31 Mayıs 2003, İstanbul 2004, s. 147.

tutum gerektirdiğinde, siyaset adamı “aşırı ölçüde kötü” olacaktır.²²⁵ Maciavelli’nin tüm yargıları ahlaksal ve siyasal yargılardır. Onun bir siyaset adamında çirkin ve bağışlanmaz olduğunu düşündüğü şey, işlediği suçlar değil, yaptığı yanlışlardır.²²⁶ Fatih’in kanunnamesinde kardeş katlini meşru addetmesi, icabında paşalarına siyaseten katli uygulaması, vakıf mallarına el koyması gibi acımasız olarak telakki edilebilecek hadiseler bu meyanda kabul edilmelidir.

Kardeş katli meselesinde Fatih’in getirdiği hatta hanedanına tavsiye ettiği usulün o zamanın koşullarına uygunluğunu tasdik makamında Machiavelli’nin görüşleri dikkatle incelenmelidir. Machiavelli’ye göre, yöneticiye kötülükler zorunlu olduklarına göre, çabuk ve acımasızca yapılmalıdır. Acımasız bir önlemi geciktirmenin ya da hafifletmenin hiçbir yararı olmaz. O, bir çırpıda ve tüm insansal duygular bir yana bırakılarak gerçekleştirilmelidir. Tahtı ele geçirmiş olan zorba, kadın ya da erkek başka hiç kimsenin kendisine engel olmasına izin vermemeli, meşru yöneticinin tüm ailesini ortadan kaldırmalıdır. Bütün bunlar, utanılacak şeyler olarak addedilebilir; ama siyasal yaşamda “erdem”le “kötülük” arasına kesin çizgi çizemeyiz. Bu ikisi çok kez yer değiştirirler. Ona göre; eğer her şey dikkatle incelenirse, çok erdemli olarak görünen bazı şeylerin eyleme dönüştürüldükleri zaman hükümdar için yıkıcı; kötü sayılan bazı şeylerin ise yararlı olduklarını görürüz.²²⁷ Gerçekten de Machiavelli’nin vurguladığı yargıyı doğrularcasına; Fatih’in acımasız bir önlem olarak gözüken “kardeş katli” hususundaki tutumu, Osmanlı devletinin büyük bir İmparatorluğa dönüşmesinde çok yararlı olmuştur.

Machiavelli, akıllı bir hükümdarın tarihten, başarılarıyla temeyyüz etmiş hükümdarlara öykünmesini pratik ve doğru bir tercih olduğu görüşündedir. Bu açıdan Fatih’in, Batıya yönelik fetih siyasetinin nihai hedefinin, Bizans’ın en görkemli zamanında batıda ulaştığı sınırlarla örtüştüğü kabul edilmektedir. Bu açıdan Fatih’in doğal sınır olarak gördüğü Tuna’nın güneyinin egemenliğini Bizans’ın varisi sayarak ulaşmak istemesi de akla yatkın gözükmektedir.²²⁸ Diğer taraftan onun tarihi şahsiyetlere öykünürken realiteden kopmadığını müşahade etmek suretiyle daha doğru bir analiz sayılmalıdır.

²²⁵ Cassirer, *a.g.e.*, s. 148.

²²⁶ Cassirer, *a.g.e.*, s. 149

²²⁷ Cassirer, *a.g.e.*, s. 154.

²²⁸ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, İstanbul 1999, s. 17-18.

Fatih, reel-politiğe uygun tertipledeği askeri hareketler neticesinde, Balkanlarda devletin emniyetini Tuna ve Sava nehirlerinde gördüğü ve bu nehirlerin beri tarafında kayıtsız şartsız vasal beylerin bulunmasını istediği içindir ki, bu memleketleri en müsait ve en lüzumlu bir zamanda imparatorluğuna ilhak etmiştir.²²⁹

Bir hükümdar olarak gerek sarayında gerekse savaş meydanında, gerek hazanda gerekse seferde kendisine zarar verebilecek tehlikeleri önlemek için lazım gelen tedbirleri almakta kusur etmezdi.²³⁰ Üstün öngörüye sahip bir hükümdar olduğunu bütün askeri faaliyetlerinde tebarüz ettirmiştir. İstanbul surlarını yıkacak topun dökümü, Rumelihisarı'nı yaptırmak suretiyle Bizans'a Karadeniz'den yardımı engellemek, İsfendiyaroğlu ve Uzun Hasan üzerine yapılan seferlerde yürüttüğü şaşkırtma taktiği ile düşmanını çaresiz bırakmak, stratejist Fatih'in öngörülerinin somut örneklerinden bir kaçıdır.²³¹

Fatih'in iktidar tarzına yön veren unsurları sadece askeri dehası, askeri stratejisi ile sınırlandırmak onun çapındaki bir hükümdarın haşmetini sergilemekten uzak kalacaktır. Onun iktidarının ideale yakın bir mevki işgal etmesinde asıl öne çıkarılması gereken haslet, diplomatik yönü olmalıdır. O nerede, ne zaman, nasıl hareket edeceğini çok iyi bilen; gerekiyorsa kendisini çılgına döndürecek bir olay karşısında eğer gerekiyorsa sabrın, sükûnetin en uç örneklerini sergileyebilen bir mizaca da bürünebilmiştir. Osmanlı tahtına cülusunda Haçlı ruhunun depreşmesi ihtimalini gözden ırak tutmayıp Bizans'a karşı mülayim bir tavır takınmayı yerinde bulurken, Karaman seferi esnasında Bizans'ın şehzade Orhan ile isyan çıkarma tehdidine karşı sükûnetini muhafaza ederek Anadolu emniyeti noktasındaki çabalarının heba olmasına neden olacak bir fiilden sakınmaya özen gösterdi. Ancak Karamanoğlu seferi başarı ile neticelendiğinde Rumelihisarı'nı yaptırmak suretiyle, Bizans'a gerekli karşılığı verdi. Onun başarılı diplomasisine İstanbul kuşatması boyunca Galata gibi önemli bir mevkie konuşlanmış Cenevizlilere karşı toleranslı davranmasını da misal verebiliriz. Fatih, Cenevizlilerin Bizans'a gizliden gizliye yaptıkları yardımları görmezlikten gelip, onların düşmanca hareketlerine İstanbul'un fethine kadar göz yumması onun yerinde zamanında en doğru

²²⁹ Tayyib Gökbilgin, "Kurucu ve Teşkilatçı Büyük Türk Hükümdarı Fatih Sultan Mehmed", *Fethin 511'inci Yıldönümü Konferansları*, İstanbul 1965. s. 32-33.

²³⁰ Tansel, *a.g.e.*, s. 2.

²³¹ Selahattin Tansel, *a.g.e.*, s. 3-4.

tutumu sergilemesine bir örnek teşkil eder.²³² Yine ilk tahtan inişinde önemli rolü olan veziriazam Çandarlı Halil Paşa'yı azletmeyerek, bilge vezirinden İstanbul'un fethi sırasında mümkün olduğunca istifade yoluna gitmesi de çok manidardır.²³³

İstanbul fatihi II. Mehmed, mutlak bir iktidar sahibi olarak kendisini evrensel bir imparatorluğun, Rum kayserlerinin varisi saymıştır. Onun kendisini bu şekilde tanımlamasında öykündüğü değerlere karşı gösterilen kuru hayranlığın ötesinde anlamlar gizlidir. Fatih'in böyle bir sıfatla kendisini tanımlamasında, Osmanlı devlet geleneğinin Fatih'in büyük katkısıyla en gelişmiş halini aldığı evrensel egemenlik fikri, göz önünde tutulmalıdır. O bu sıfatı siyasi bir araç, fetihleri için meşru bir hareket noktası olarak görüyordu. Bütün büyük İmparatorların yaptığı gibi siyasi araçları hangi medeniyete ait olursa olsun alıp kullanmıştır. Oğuz geleneğinden hanlığı, İslami çerçevede gaziliği ve son olarak kayserliği evrensel hakimiyeti tesis eden araçlar olarak görmüş, onları mahirane bir şekilde kendi şahsına atfetmiştir.²³⁴ Fatih kendi şahsında Türk, İslam ve Bizans geleneklerini birleştirerek Osmanlı hükümdarına yepyeni bir hüviyete kazandırmıştır. İktidarını kuvvetlendirecek her türlü fikri benimsemekte bağnazlıktan uzak bir kişilik sergilerken, taklidin fasit dairesinde de sıkışıp da kalmamış, kendi damgasını vurmuştur.

2.2.2. Kişisel gelişimi

Yaşadığı çağa damgasını vuran büyük adam, ait olduğu muhiti tarafından ortaya çıkarılmayan; buna mukabil kendi muhitini hazırlayan, yapan ve bir yöne sevk edendir²³⁵, düsturundan hareketle cihan hükümdarının şahsiyetinin gelişiminde en önemli faktör olarak Fatih'in derunundan neşet eden cevher gösterilir. Hakikaten Fatih kıymetli bir cevhere doğuştan sahip olanlardandır. Şüphesiz bu kıymette bir yeteneğe sahip hükümdar olarak Sultan Mehmed tarihe mal olacak bir aksiyonu da icra edecekti. Fakat saltanatı cihan aynasında görülmemiş bir kudrete ne derece yaklaşabilecekti? Cevher, işlenmez saklı kalırsa değerini kaybetmez, lakin kıymeti de artmaz; çevresini aydınlatmakta yeterli tesiri gösteremez. Ehli tarafından işlendiğinde mücevher olur,

²³² Tansel, a.g.e., s.7.

²³³ Emel Topçu, *Osmanlı İmparatorluğunda Fatih Dönemi Kamu Yönetimi*, Ankara 1993, s. 86.

²³⁴ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliye: Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar*, I, s.

²³⁵ Samiha Ayverdi, *Edebi ve Manevi Dünyası içinde Fatih*, İstanbul 2005, s. 28.

nuru ziyadeleşir, kıymetine baha biçilmez. Fatih gibi bir cevheri zamanının en değerli mücevheri haline getiren amillerin başında muhitine yer verilmelidir. Böyle bir müstesna evladın yetişmesindeki emeği ve yine oğlunun şahsiyetinin teşekkülündeki fonksiyonu bakımından ilk başta Sultan Murad, ardından babasının hazırladığı zeminin besleyici unsurları olarak hocaları Molla Gürani, Molla Hüsrev, Hocazade, Akşemseddin ve diğerleri cihan sahnesine çıkan bu cihangire sağlam bir merdiven oldular.

Sultan II. Murad dönemi gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de Osmanlı hâkimiyetinin iyice benimsetildiği bir dönem olmuştur. Ankara savaşının ardından bocalayan devlet, Sultan Murad hükümdarlığında tekrar eski ahengini bulmakla kalmamış fetret devri öncesinin kırılğan yapısını da ortadan kaldıran bir yapılanmaya gidebilmiştir. Daha önce vasallık bağıyla metbu bulunan Batı Anadolu beyliklerinin ortadan kaldırılması Anadolu Türk birliğinin sağlanmasına yönelik önemli bir adım teşkil ederken Anadolu'nun dirlik ve düzeni de yavaş yavaş belirli bir şekle bürünmeye başladı. Bu güven ortamı Osmanlı topraklarını bir ilim ve irfan coğrafyasına dönüştürdü. İslam dünyasından birçok ilim ehli Anadolu'nun yolunu tutup Osmanlı beylerinin hâmilğine girdi. İlme ve sanata gösterdiği alakayla temerküz etmiş bir hükümdar olarak Sultan II. Murad, otuz yıllık saltanatı boyunca bir taraftan devletinin askeri ve idari bakımdan istikbalini sağlamayı başarırken; diğer taraftan da hazarda sarayını seferde otağını şairlere, ariflere, âlimlere açarak memleketinde yüksek bir kültür seviyesi meydana getirmiştir. Sultan II. Murad, ilmi faaliyetlerin teşvikçisi, ilim adamlarının koruyucusu olmanın ötesinde ilmi sohbetlere ve edebi zevklere olan ülfeti ile bizzat kendisi de ilim ve irfan vadisinde at koşturmuştur. Bilindiği üzere hanedanın ilk şair hükümdarıdır.²³⁶ Babasının bir sultan olarak bu denli ilmi ve edebi bir çehreye sahip bulunması genç şehzade için büyük bir fırsat olmuştur. Bütün Türk-İslam devlet geleneğinde olduğu gibi Osmanlı devletinde de- beylik dönemi dâhil- şehzadelerin eğitimine pek ziyade ihtimam gösterilmiştir. Bu ihtimam şehzade Mehmed için zirve noktasında gerçekleşmiş denilebilir. Zira Sultan II. Murad'ın bizzat kendi kişiliğinden beslenerek tebarüz ettirdiği ilim ve irfan hâlesi içinde dünyaya gözlerini açmıştır. Sultan II.

²³⁶ Muradî mahlasıyla bir divan oluşturmasa pek çok tezkirede boy gösteren şairlere imza atan Sultan II. Murad'ın şairliği için Sehi Bey Tezkeresi'nde: "Çok üstün derecede hoş doğuşlu ve ince yaradılışlı şairler söylerdi. Nazma gücü yeten padişahı. Hatta konuşurken çoğu vakit duygularını nazım halinde söylerdi." denilmektedir. Rüştü Şardağ, *Şair Sultanlar*, Ankara 1982, s. 39.

Murad'ın teşekkülünde büyük hissesi bulunan Osmanlı seçkinler zümresinin kucağında büyüyen şehzade Mehmed, babasının bazı niteliklerini miras olarak addedip uhdesinde mezc etmiştir. Babasının etrafında kümelenen âlimler ordusu şehzade Mehmed'i cezbetmiş gözükmetedir. Sultan Murad'ın ilim ehli ile olan rabitasının devletin kökleşmesi ve gelişmesi yönünde olumlu katkılarını gözlemleyerek, atasının bu davranışını kendisine düstur edindiği sonucuna varılabilir. Fetihle birlikte İstanbul'un doğudan batıdan her yerden ilim adamlarının rağbetine mazhar olan bir şehir hüviyetine bürünmesi babasının saltanatından yadigâr kalan bir icraat olarak sayabiliriz. Genç şehzadenin kişiliğinin gelişiminde fitratının başat faktör olarak etkili olduğu kabul edilmekle birlikte iyi bir gözlemci olarak kendisini geliştirecek her türlü bilgi ve davranışı yüklenip kullanmakta pek meharetli olduğu da gözden kaçırılmamalıdır. Bu bahisle şehzade Mehmed'in yetişmesinde ve kişiliğinin şekillenmesinde babası Sultan II. Murad'ın önemli payı vardır. Cömert, sözüne sadık ve askeri alanda deha sahibi bir hükümdar olarak Sultan II. Murad, kendisinden sonra devletini çok yüksek merhalelere çıkaracak şehzadesinin eğitimi için en uygun zemini oluşturmanın sorumluluğunu layıkı vechi ile yerine getirmiştir. Sultan Murad'ın daha önce örneği pek görülmeyen bir feragat misali olarak tahtını vaktinden evvel oğluna bırakma kararında güvencelerinden birisi yüksek istidatlı şehzadesinin çabuk öğrenen yapısı ve saltanata elverişli tabiatıdır. Şüphesiz bu tercih tarihen tesbit edilen çok farklı sebeblere dayanmaktadır. Sultan Murad'ı fedakârlık numunesi teşkil eden uygulamaya çok farklı amiller yöneltmiş olabilir. Delikanlılık çağında Osmanlı tahtına çıkıp Timur darbesinden bakiye gailelerle boğuşmak zorunda kalan, ömrünün büyük bir kısmını devletine dirlik ve düzen vermek için harcayan, atalarından emanet aldığı sancağı Anadolu ve Rumeli semalarında dalgalandırmak için cenkten cenge koşan Sultan Murad bir taraftan vazifesini layıkı vechi ile yapmış olmanın verdiği huzur, diğer taraftan saltanatının neredeyse tamamının ruhen ve bedenen çok yorucu ve yıpratıcı etkilerinden dolayı inzivaya çekilip dinlenmek istemesi pek tabii görülebilir. Tarihi gelişmelerin seyrine bakılacak olursa çok sevdiği oğlu Alaaddin Ali'nin ani vefatı Sultan Murad'ı derinden yaralamış, büyük bir mateme garketmiştir.²³⁷ Yaşadığı bu buhranlı devre tacı tahtı terketme yönünde bir düşünceye sevk etmiştir. Öte yandan Bizans'ın elinde bulunan saltanat müddeisi Şehzade Orhan'a karşı oğlu Mehmed'i kendi sağlığında halka meşru hükümdarları olarak tanıtmak ve

²³⁷ Ahmet Şimşirgil, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi: Kayı II*, İstanbul 2006, s. 60.

tahta kolayca yerleşmesini sağlamak istemiştir.²³⁸ Tahtını terketmesinde sufi meşrepli bir tabiata sahip olmasının etkili olduğu kadar, dirayetli ve meharetli devlet adamlarının varlığı da etkili olmuştur. Onu böyle bir karara sevkeden amiller ne olursa olsun üstün nitelikleri haiz oğlunun çok erken yaşlarda doğuştan getirdiği yeteneklerini pek mahirane sergilemesi böyle bir harekete tevessül etmesine dayanak teşkil etmiştir. Sultan Murad maneviyatı çok güçlü hükümdardır ve maneviyat dünyasının erleri ile sürekli beraber olan onların elini sürekli sırtında hissedenden birisidir. Devrini aydınlatan gönül sultanlarından Hacı Bayram-ı Veli hazretleri ile olan ülfetleri dilden dile anlatılır. Hatta Peygamber Efendimizin “sallallahü aleyhi ve sellem” müjdesine – kendisi de İstanbul’u kuşatmış olmakla birlikte- oğlunun nail olacağına işaret eden Hacı Bayram-ı Veli hazretleri ile aralarında geçen sohbetinde Sultan Murad kendilerine “*İstanbul’un fethi kime müyesser olacaktır?*” diye sormuş o da “*İkimiz de bunu göremeyeceğiz. Fetih şu çocuk ile bizim köseye(Akşemseddin) nasip olacaktır.*” demiştir.²³⁹ Bu manevi işaretin idrakinde olan Sultan II. Murad, bir an evvel emaneti sahibine vermenin gayreti içinde olmuştur. Tahtını terkederek uzleti tercih etmesinde vazifesini layıkıyla yerine getirmiş bir insanın tutumu aranmalıdır. Vazife, İstanbul’u fethedip dünyaya nizam verecek cihan şahını yetiştirmek. Bu görevin sorumluluğu sadece Sultan II. Murad’ın omuzlarına yüklenmemiş, dönemin en güzide hocaları bu vazifeyi yüklenmek için sıraya girmişlerdir. Saltanat tahtının ele avuca sığmaz serazat ruhlu varisi hocalarına adeta kök söktürmüştür. Geleceğin Fatih’inin zeka, yetenek, fetanet gibi üstün niteliklerinin yanında eğitimini zorlaştıran agresif bir yapıya sahip olması devrinin bütün güzide hocalarını tanıma onların hepsinden yararlanma imkânı doğurmuştur. Bu agresif fitrat hocaları için yıpratıcı olsa da onun bu yönünü dizginleyip hırçınlığını fayda sağlayacak bir ihtirasa çevirmeyi başarmışlardır. Böylece Çelebi Mehmed, birbirinden değerli hocaların elinde yoğrulmuştur. Hocalarından Molla Gürani, Molla Hüsrev ve Hocazade şehzade Mehmed’in kişiliği üzerinde iz bırakanlardandır. Molla Gürani dürüstlüğü, doğruyu söylemek hususundaki korkusuzluğu, ilmi ciddiyeti ile şehzade Mehmed’in saygısını ve sevgisini kazanmıştır. Hocasının derslerde gerektiğinde çok sert davranması şehzadeyi hürmetle karışık bir itaat duygusuna zorlamıştı. Zeki ve atılgan bir yapıya sahip şehzadenin öğrenme iştihakı hocası ile diyalektik kurmaya itmiştir. Molla Gürani şehzadenin serazat tarafını törpüleyerek

²³⁸ Şimşirgil, a.g.e, s. 61.

²³⁹ Ahmet Coşkun, *Şah-ı Cihan Fatih Sultan Mehmed Han*, İstanbul 2008.

öğrenme azmi ve gayreti aşılamıştır. Şehzade Mehmed saltanat tahtına oturduktan sonra da üstün vasıfları ile üzerinde emeği bulunan hocasının ilminden ve liyakatinden istifade etmeye devam etmiştir. Onun hak ve adalet hususundaki ödün vermeyen tavrı her zaman takdirini kazanmıştır. Şehzadenin şahsiyeti üzerinde olumlu yönde etki bırakan hocalardan bir diğeri de Molla Hüsrev'dir. Molla Hüsrev ilmi hüviyeti ile ulema nezdinde büyük itibara sahip bir kimse idi. Şehzadenin bilgi seviyesini yükseltmekte ve ahlaki formasyonunun oluşumunda tesiri büyüktür. Molla Hüsrev, ilmi bahislerde araştırmacı ve sürekli gelişmeden yana olan tavrı ile şehzade Mehmed'i etkilemiştir. Öyleki, Fatih Molla Hüsrev'e "zamanın İmam-ı Azamı" diye hürmet edecek kadar değer verirdi. Onun ilmi disiplinine olan itimadı o kadar fazlaydı ki, Semaniye medreselerinin ders programlarını düzenleme işini ona bırakmıştır. Devrin meşhur âlimlerinden Hocazade diye bilinen Muslihiddin Mustafa ilmi meseleleri vuzuha kavuşturmak hususundaki hâkimiyeti ile şehzade Mehmed'in hayranlığını kazanmıştır. Fatih'in ilim adamlarıyla olan münasebeti saltanat tahtına cülûs ettikten sonra daha da artmıştır. İlme olan açlığını giderecek ilim ve hikmet ehlini sarayında toplamının ancak İstanbul'un fethi ile mümkün olacağına kani idi. Şehrin fethinden sonra hızla imar faaliyetlerine girişmesi, eski sakinlerini şehirde tutmak için çeşitli ihsanlarda bulunması, doğudan batıdan çeşitli sahalarda kendini göstermiş ilim adamlarını memleketine davet etmesi hep bu minvalde gerçekleştirilen icraatlardandır. Doğu Roma'nın taht şehrini alıp gülzar eyledikten sonra edebiyattan sanata, dini ilimlerden fennî ilimlere kadar çeşitli alanlarda şöhrete ulaşmış bilginler rönesansa tekaddüm eden bu yeni dönemin en kudretli meseninin himayesine girmek için yollara revan oldular. Ünlü matematikçi ve astronomi bilgini Ali Kuşçu, İtalyan ressam Jentile Bellini, ünlü antik eser koleksiyoncusu Anconalı Cyriaco, Fahreddin-i Acemi, Trapuzentes, Amuritzes ve diğerleri...

Şehzade Mehmed'in kişilik gelişiminde etkili olan bir diğer husus çok erken denecek bir yaşta hükümdarlık tacını başına geçirmesidir. Henüz çocuk denecek bir yaşta Osmanlı tahtına çıkarak cihangirlik yolunda ilk imtihanını vermiştir. İki senelik bu süre zarfında gerçekten çok çetrefilli bir meselelerle karşı karşıya kalmıştır. Şehzade Mehmed doğuştan imparatorluk ruhuna sahip insanlardan biri olması hasebi ile göz önünde cereyan eden hadiselerle kayıtsız kalmamış, gelişmeleri takip edip çeşitli meselelerin çözümünde müdahil olabilmek için kendisini zorlamıştır. Sultan Murad'ın

ruhi hasletlerini dindirmek için inzivaya çekilmesi ile birlikte devlet işleri çok değerli ve tecrübeli bir diplomat olan sadrazam Çandarlı Halil'in riyasetine bırakılmıştı. Çandarlı Halil'in takip ettiği ılımlı politika Anadolu ve Balkanlarda fethedilen topraklardan bir bölümünün terkedilmesi sonucunu doğurmuştu. Bu durum Edirne ve çevresinde çeşitli buhranların çıkmasına neden olmakla birlikte esas tehlike haçlı ruhunu yeniden harekete geçirmek için papalığın Avrupa devletlerini galeyana getirmesi olacaktı. Sultan Murad zamanında gaza töresi ile Rumeli'de epey mesafe alınmıştı. Çandarlı Halil'in temkini elden bırakmayan siyaseti gaza ideolojisine zarar veriyor, devletin mevcudiyetini sağlayan bu ideolojinin terki bir kısım devlet adamı tarafından kabullenilmiyordu.²⁴⁰ Çandarlı Halil'i sadrazamlıktan indirmeye çalışan bu cephe fütühatçı bir düşünceye sahipti. Ve bu özellikleriyle şehzade Mehmed'i cezbediyorlardı. Etrafını saran kul kökenli paşalar atılgan cengâver ruh yapısına sahip şehzadeyi cihan imparatorluğu ideali ile besleyerek onu şevklendiren hedefler gösteriyorlardı. Yapılacak fetihler hem yeni padişahın nüfuzunu artıracak hem de tahtta tam bir otorite ile yerleşmesini temin etmiş bulunacaktı.²⁴¹ Genç padişah kul aslından gelen bu paşaların vizyonlarını benimsiyor, onlarla aynı paralelde düşünüyordu. Nişancı İbrahim, Rumeli Beylerbeyi Şihabeddin Şahin ve Zağanos Paşalar ona ilk hedef olarak İstanbul'u gösterdiler. Konjonktür İstanbul'un fethini göstermekle birlikte Çandarlı Halil'in bu düşünceyi desteklemeyip yeri geldiğinde kösteklemesi genç şehzadenin ideologları olan Çandarlı muhaliflerinin işini zorlaştırıyordu. Muhalifler Çandarlı'nın fiili iktidarına son vermek için uğraşa dururlarken iç karışıklıkların bir türlü kontrol altına alınmadığı bir anda haçlı ordusunun Tuna'yı geçmesi, haçlı donanmasının ise Çanakkale boğazının burnuna kadar sokulmaları Edirne'deki infial ortamını büsbütün alevlendirdi. Çandarlı Halil, durumun vehametini istinaden Sultan Murad'ın tekrar tahta oturmasının gerekliliği hususunu devlet ricaline kabul ettirdi. Aslında akl-ı selim devlet ricali de böyle bir buhrandan ancak Sultan II. Murad'ın tekrar devletin başına geçmesi ile çıkılabileceği kanaatindeydi. Çocuk yaştaki hükümdar bütün bunların tahtı kendisine terketmeden önce düşünülmesi gerektiğini, saltanat ve hükümet değişikliğinin oyun ve eğlence

²⁴⁰ Yaşar Yücel-Ali Sevim, *Osmanlı klasik döneminin üç hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, Ankara 1991, s. 1

²⁴¹ Şimşirgil, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi: Kayı II*, s. 86.

olmadığını söyleyerek Çandarlı ve avanesine adeta bir ders veriyordu.²⁴² Lakin gelişmelerin seyri Sultan II. Murad'ın Edirne'ye gelerek ordunun başına geçmesi beklentisini değiştirmede.²⁴³ Kendisine yönelik büyük teveccühün yanısıra tehlikenin giderek büyümesi Sultan Murad'ı harekete geçirdi. Boğazı geçerek Edirne'ye ulaştı. Halen hukuki yönden hükümdarlığı elinde bulunduran II. Mehmed veziriazam ile Edirne'de kalırken, Sultan II. Murad fiili hükümdar olarak orduyla haçlıları karşılamak üzere harekate geçti. Çok geçmeden haçlılar Varna'da bozguna uğratıldı. (10 Kasım 1444)²⁴⁴ Çandarlı Halil Paşa, Varna zaferinden sonra fiilen iktidarı elinde bulunduran Sultan II. Murad'ı gerçek hükümdar olarak kabul etmeye başlamıştı. II. Mehmed'i tahttan indirmek istemeyen II. Murad Çandarlı'nın bütün ısrarlarına rağmen Edirne'de kalmayarak Manisa'ya döndü. Onun bu şekildeki tavrı II. Mehmed'e yeniden özgüvenini kazandırdığı gibi Çandarlı muhaliflerine de yeni bir fırsat sunmuş oldu. Çandarlı Halil, II. Mehmed'in tahtta kalmak suretiyle kendi iktidarına yönelik bir tehdit unsuru olma keyfiyetini canlı tutacağını bildiğinden Sultan II. Murad'ı tahta geçirme çabalarından hiç vazgeçmedi. Hatta II. Mehmed taraftarlarını sindirmek gayesiyle Manisa sarayını dikkate alan tavırlar sergiliyordu.²⁴⁵ Devlet üzerindeki Çandarlı tekeline bertaraf etmenin tek yolunun fetih ile mümkün olacağına kanaat getiren II. Mehmed taraftarları şehzadeyi İstanbul'un fethi için sürekli tekinlerde bulunuyorlardı. Sultan II. Murad iktidarın oğlunda kalmasını istemekle beraber devlet ricalinin siyasi çekişmelerinin ona olumsuz etkilerinden de endişe ediyordu. Oğlunun belirli bir yaşa ve kemale gelene kadar kontrol altında tutulmasının uygun olacağına inandığından Edirne'deki gelişmeleri takip edip gerekli uyarılarda bulunuyordu.²⁴⁶ Devlet ricalinin iç çekişmelerinin iyice çığırından çıktığı bu hengamede; II. Murad bir iç çatışma ortamına gidilmeden tahta geri dönme niyeti içine girerken oğluna zarar verecek bir harekete kalkışmak da istemiyordu. Rumeli'de işlerin Osmanlı aleyhine dönmesini fırsat bilen

²⁴² Ancak babasının haçlı ordusuna karşı koyabileceği düşüncesindeki Çandarlı'ya genç hükümdarın veciz cevabı: "Evvelü'l-fıkr ahirü'l amel irşadı ile amel etmek hoş değil miydi? Bu hal rey ve tedbirde kusur demektir." Bkz. Tursun Bey, *Tarih-i Ebü'l-Feth* (haz. Mertol Tulum) İstanbul 1977, s. 35-36.

²⁴³ Solakzade ve Hoca Sadeddin gibi bazı tarihçilerin tarihlerinde yer verdikleri darb-ı mesel niteliğindeki bir rivayete göre, Sultan Murad'ın Edirne'ye gelip ordunun başına geçiş sürecinde Sultan Mehmed'in babasına hitaben yazdığı mektup etkili olmuştur. Mektupta babasına hitaben Sultan Mehmed: "Eğer siz padişah iseniz memleketi ve tebaanızı kafir hücumundan muhafaza için gelmeniz vaciptir. Eğer biz padişah isek Sultan'a itaat ve emrini yerine getirmek sizin üzerinize yine vaciptir. Hizmetten kaçmayınız ki İslam'ın düzeni bozulup sarsılmasın" demektedir. Bkz. Ahmet Şimşirgil, *Kayı II*, s. 67.

²⁴⁴ Yücel-Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, s. 2.

²⁴⁵ Yücel-Sevim, *a. g. e.*, s. 2.

²⁴⁶ İnalçık, "Mehmed II" *DİA*, s. 396.

Çandarlı Halil, Edirne’de yeniçerilerin ayaklanmasına ön ayak olarak II. Murad’ın geri dönüşü için gerekli zemini hazırlamış oldu. İsyancıların Bizans sarayında tutulan Orhan Çelebi’yi desteklemeleri II. Mehmed’in hükümdarlığını tehlikeye düşürdü. İsyanın ancak halkın yardımıyla bastırılabilmesi deneyimsiz genç padişahın devleti gerektiği gibi yönetemediği şeklinde bir suçlama ile karşı karşıya bıraktı. Çandarlı’nın istediği revizyonu hem yeniçerilerin hem de ekser devlet ricalinin desteğini sağlayarak gerçekleştirdi. II. Murad’ın tahta tekrar dönüşüyle birlikte II. Mehmed tekrar eski sancağı Manisa’ya gönderildi. Manisa’ya dönerken tahtın tek veliahtı saltanat kayığına oturmuş bir şehzade olmanın kudretiyle alalade bir şehzadenin sahip olduğu yetki ve statünün çok üstünde bir kudrete sahipti. Osmanlı tahtına tekrar cülûsuna kadar kaldığı Manisa’da kendi adına para bastırması, Ege denizi canibinde fütuhatlerde bulunması ayrıcalıklı şehzadelikliğini açıklar. II. Mehmed’in 1444 Ağustosundan 1446 Ağustosuna kadar sürmüş olan bu ilk saltanat dönemi kişiliğinde kuvvetli etki yapmıştır. Çandarlı Halil Paşa’nın iktidarını kırma, yeniçerileri hizaya getirme, enerjik bir gaza siyaseti izleyip İstanbul’u fethetme düşüncesi o zaman zihninde yerleşmiş olmalıdır.²⁴⁷

Şehzade Mehmed Manisa’da geçirdiği 4–5 yıllık süre zarfında hem fiziki, hem ruhi hem de zihni bakımdan gelişerek olgunlaşmasını sağladı. Zağanos ve Şehabeddin Paşaların atabey olarak yanında bulunmaları bu nekahat dönemini en iyi şekilde hazırlanarak geçirmesini sağlamıştır. Buradaki ikinci şehzadelik dönemi aynı zamanda ertelenmek zorunda kalınan projelerin yeniden değerlendirildiği, geleceğe dönük planların hazırlandığı, devlete yüklenecek yeni vizyonların belirlendiği bir dönem olmuştur. Fatih doğuştan imparator vasfını haiz birisiydi. İmparator vasfına sahip olan kişilerin çok azı cihan tacını giyebildi. İmparator vasfının yanında elverişli bir konjonktürü de yakalayabilenler bu ünvanı elde etmişlerdir. Fatih’in eline bu şans geçmiş ve de şansını iyi kullanmıştır. Çok küçük yaşta hükümdarlık deneyimi geçirip, ardından herhangi onur kırıcı bir muameleye maruz kalmadan şehzadelığe döndürülmesi Fatih’in şanslı olmuştur. Oğlunun üzerine titreyen şefkatli bir babaya sahip olmasaydı akıbeti çok farklı olabilirdi. Şehzade Mehmed’in Çandarlı’nın tertibiyle de olsa tahttan indirilmesi Türk-İslam tarihi için daha hayırlı olmuş denebilir. Şehzade Mehmed çok yüksek meziyetlere sahip olsa da henüz bir çocuktur. Etrafında kümelenen devlet ricali ona

²⁴⁷ İnalçık, “Mehmed II” *DİA*, s. 396.

Türk tarihinin seyrini olumlu yönde değiştirecek fikirler empoze etmiş olsalar da onu sürekli etki altında tutabilirlerdi. Tahttan indirilmesi bu anlamda gelişimini olumlu etkilemiştir. Çandarlı'nın kendisine karşı tutumunu unutmamış ve Edirne sarayındaki gelişmeleri takip etmiştir. Çandarlı'nın yeniçeriler üzerinde kurduğu otorite ve devlet dizginlerini eline alacak kadar kudrete sahip olması karşısında ona karşı daha dikkatli bir siyaset yürütmesi gerektiği analizini yapabilmıştır. Çandarlı'ya karşı geliştirdiği bu siyaseti tahta çıktığında yürürlüğe koyacaktır. Çandarlı'ya karşı duyduğu nefret alalade bir kindarlıktan ziyade Çandarlı'nın şahsında toplanmış gaza ananesine sıkı sıkıya bağlı devletin bu gelenekten uzaklaştırılması suretiyle belirsiz bir geleceğe ducar bırakılmasına karşı isyanın yansımasıdır.

Sultan II. Murad'ın ani ölümü ile ikinci defa tahta cülus eden II. Mehmed, ondokuz yaşında oldukça olgunlaşmış ve artık rahatlıkla çevresine hükmedebilecek bir yetkinliğe erişmiş bulunmaktaydı. Tahta çıkar çıkmaz Manisa'daki şehzadelik günlerinde kurguladığı planları hemen uygulamaya koyma düşüncesiyle hareket etti. Zira âleme nizam vermek için daha epey yol katetmesi gerekiyordu. Şimdilik tecrübeli bir vezirama ihtiyacı olduğu için Çandarlı ile ilgili verdiği hükmü icra etmediği gibi onun tecrübelerinden mümkün olduğunca istifade yolunu tuttu. Diğer taraftan kendi otoritesini kurmaya yönelik olarak yapılması gereken kadro değişikliklerini rahatlıkla yapabildi. Özgüroğlu İsa ile İshak Paşaların azilleri ve kul aslından gelen Şihabeddin, Zağanos ve İbrahim Paşaların divana dâhil edilmeleri bu kabilden yapılan değişikliklerdir. Fatih tahta geçer geçmez Çandarlı'yı pekâlâ ortadan kaldırılabirdi. Ancak bunun pek çok mahsuru vardı. Öncelikle babasının ölüm haberinin yayılması ile birlikte ayaklanan yeniçeriler ancak Çandarlı'nın yüksek otoritesi ile teskin edilebilmiştir.²⁴⁸ Çandarlı'nın cülus bahşişi teminatı ile tahta oturabilen II. Mehmed Karaman seferinde de zuhur eden yeniçeri lakaydlığı ile karşılaşınca ulu vezirin hallinin aleyhine sonuçlar doğuracağına kanaat getirmiştir. II. Mehmed hayalini kurduğu cihan imparatorluğunu gerçekleştirme yolunda kişisel engelleri takıntı haline getirip esas hedefi şaşırarak bir hataya düşecek birisi değildi. Önüne çıkacak engeller karşısında sinecek bir insan olmadığı gibi gözünü budaktan sakınmayacağı günlerin gelmesini sabırla beklemek hususunda demir gibi bir iradeye malikti. Bu anlamda saltanatın ilk

²⁴⁸ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, Ankara 1987, s. 110.

yıllarında ilmi siyasetin en güzel örneklerini sergilemiştir. Hangi adımı atması gerekiyorsa o zaman o adımı atmıştır. Ne devletinin istikbalini ne de yüzlerce defa hayalini kurduğu cihangirlik hülyasını tehlikeye atmıştır. Henüz memede olan kardeşi Ahmed'i katlettirmesi de bu minvalde değerlendirilebilir. Fetret devrinde ve babası zamanında devletin içine düştüğü acziyetin nelere mal olduğunu çok iyi irdelemiş bulunan Fatih, bu tür vakaları kökünden kesmek gayesiyle çok sert ve acımasız görünen fakat devletin taht mücadelelerinin keşmekeşinden kurtaran bir harekete tevessül etmiştir.²⁴⁹ II. Mehmed uygulamayı kanunlaştırma işini daha sonraki bir zamana erteleyecektir. Ancak erteleyemeyeceği, istemese de gözü kara davranacağı bir iş vardı ki şehzadeliğinden beri kendisini bir türlü ondan alıkoyamıyordu. İstanbul'u fethetme, Roma kayserlerinin hazinesi arasında giyilmeyi bekleyen cihan tacını takma işini erteleyemezdi. Ona göre Roma tacını takmadan aleme diz çöktürmek mümkün olmayacaktı. Tarih ve siyaset ilmi buna işaret ediyordu. Fatih bu hakikati kolaylıkla keşfedecek tarih şuuruna ve siyasi öngörüye sahipti. Öncelikle Venedik'e, Macar Krallığına, Sırp Despotluğuna karşı da barışçı siyaset izleyerek bütün gücünü ve imkânlarını İstanbul'u ele geçirmek için kullanmaya sarfetti.²⁵⁰ Rumeli canibini emniyete aldıktan Anadolu'da beyliklerin tekrar ihya ederek Osmanlı topraklarında kargaşa çıkarmak isteyen Karamanoğlu galesini bertaraf etmek niyetindeydi. Bu sırada Bizansın Orhan Çelebi kozunu oynamaya kalkışması genç padişahı çok huzursuz etmiştir. Zira Orhan'ın Rumeli'ye salıverilmesi ve de boğazların kesilmesi tehlikesi söz konusudur. Bizans'ın bu oyunu II. Mehmed'i çok müşkil durumda bırakmakla beraber İstanbul'u fethetme azim ve kararını kuvvetlendirmiştir.²⁵¹ Karamanoğlu ile sulh teklifini kabul ile bazı yerleri terketmenin en makul hareket olacağına karar vererek, bir an evvel Edirne'ye varmak için hareket etti.²⁵² Dönüş yolunda yeniçerilerin küstahça hareketlerine maruz kaldı. Sesini çıkarmayarak istedikleri akçeyi verdi. Karamanoğluyla sulh yapmakta acele davranmasının sebebi Bizans'ın boğazları kapayıp Orhan Çelebi ile ortalığı karıştırmasına fırsat vermemek iken, önceliği yeniçeri edepsizliğine bir nihayet vermek olacaktı. Rumeli'ye geçildiğinde divanı toplayarak yeniçeri ağası ile

²⁴⁹ Abdülkadir Özcan, "Fatih Devri Kanunlaştırma Hareketleri", *İstanbul Armağanı I: Fetih ve Fatih*, İstanbul 1995, s. 157.

²⁵⁰ Metin Kunt-Hüseyin G. Yurdaydın-Ayla Ödekan, *Türkiye Tarihi II: Osmanlı Devleti 1300-1600*, İstanbul 1988, s. 77

²⁵¹ İnalçık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s. 113.

²⁵² Aşıkpaşazade, *Osmanoğullarının Tarihi* (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç), İstanbul 2003.

yayabaşlarını azl etti. Seri ve şiddetli bir şekilde yürütülen bu tedib, yeni padişahın azim ve cesaretini isbat etmekte idi.²⁵³ O, bununla yeniçerilere, babasının sağlığında kendisi bir çocuk olarak tahtta iken yapmış olduklarını tekrar etmelerine müsaade etmeyeceğini göstermiş oldu. Yeniçerilere yönelik bu hareketi ile askeri disiplin altına almak hususunda ilk teşebbüsünde başarı elde etmesi genç padişah açısından dikkat çekicidir. Karaman seferi sırasında Bizans elçileri veziriazam Çandarlı Halil ile görüşüp yeni isteklerde bulunmuşlar. Çandarlı, Bizans elçilerini azarlayıp, şımarıklıklarının cezasız kalmayacağını belirtmiştir. Durumu öğrenen II. Mehmed çok sinirlenmiş, Edirne'ye dönünce isteklerini yerine getireceğini söyleyerek herhangi bir hadisenin zuhuruna meydan vermemeye gayret göstermiştir.²⁵⁴ Edirne'ye döndüğünde de Bizans elçilerini kovarak Orhan Çelebi için ödenecek tahsisatın verilmemesini emrederek Bizans'ın şımarıklığına ne kadar çok kızdığını olanca hiddetiyle açığa vurmuştur. Genç hükümdar İstanbul'un fethinin bir arzu ve istekten ziyade artık icbar edici bir hale dönüştüğünü bütün benliğiyle hissediyordu. Bizans'ın son hareketi canını oldukça çok sıkmış; artık devletini ve tahtını bu tehditlerden kurtarmak mecburiyeti ile vazifeli addediyordu. Ona göre, İstanbul devletinin Rumeli ve Anadolu topraklarını birleştirecek tabii siyasi merkez konumundaydı.²⁵⁵ II. Mehmed fetih kararını almak üzere devlet ricalini toplayıp istişare etti. Meşveret meclisinde uzlaşma tavsiye eden Çandarlı'nın mutlak otoritesine tabi beyleri fethin gerekliliği hususunda ikna etmek için fetih taraftarları epey cedelleşmek zorunda kaldı. Genç hükümdar topraklarının ortasında bulunan Bizans'ın devletini iki cephede birden savaşmaya mecbur ettiğini, saltanat müddeilerini barındırarak devleti sık sık iç savaş ile karşı karşıya bıraktığını ve haçlı seferlerinin de sürekli tahrikçisi olduğunu söyleyerek etkili bir nutuk çekti. Çandarlı'nın Hıristiyan âleminin tahrikinin büyük tehlikelerine dikkat çekmesine karşın şiddetli fütuhat taraftarı Zağanos'un hararetli nutkunda; batılı devletlerin kendi aralarındaki meselelerin mevcudiyetine dikkat çekip hem birleşmelerinin pek mümkün olmadığını hem de Osmanlı kuvvetlerinin birleşecek haçlı kuvvetlerinden üstün olduğunu haçlıların harekete geçmeden İstanbul'un zaptolunabileceğini hararetle savunarak padişahın reyini desteklemesi toplantıda uzlaşmadan yana olanların sesini kesmiş oldu.²⁵⁶ II. Mehmed,

²⁵³ İncalcık, *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*, s. 117

²⁵⁴ Yücel-Sevim, *Klasik Dönemin üç hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, s. 6.

²⁵⁵ İncalcık, *a. g. e.*, s. 119.

²⁵⁶ İncalcık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, 109–110.

İstanbul'un fethini Osmanlı devletinin bir ölüm kalım savaşı olarak görmüş, kendi istikbalini de belirleyecek bu savaşı kazanmak uğrunda bütün benliğini ortaya koymuştur.²⁵⁷

İstanbul'un fethi için hazırlıklara Edirne'den başlama veren genç hükümdar, batıdan gelecek tehlikeleri engellemek üzere sergilediği barışçıl görüntüsünün altındaki niyeti sezdirmeden devam ettirmekte azami gayret gösterirken, Bizans'a karşı agresif bir politika izlemeye başladı. Şehrin kuşatmak için öncelikle boğazlara mutlaka hâkim olmak gerektiği görüşündeydi. Babasının zamanında boğaz geçişlerinin ne kadar sıkıntılı olduğunu hatırlayarak bu sıkıntıdan kurtulmak için Anadolu yakasında bulunan Akçahisar'ın karşısına Boğazkesen adı verilecek hisarın yapılması emrini verdi. Bizans'ın engelleme çabalarına rağmen çok kısa sürede tamamlanan hisar ile ordunun Anadolu-Rumeli geçişleri emniyet altına alındığı gibi boğaz yoluyla Bizans'a Karadeniz yönünden edilebilecek yardımı da kesmiş olacaktı.²⁵⁸ Genç hükümdar fetih hazırlıkları ile yakından ilgileniyor. Kuşatmaya eksiksiz ve hazır bir şekilde başlamak istiyordu. Şehrin surlarının, hendeklerinin durumunu tetkik ettiriyor, planlarını tetkik sonuçlarına göre şekillendiriyordu. Hisarın inşasının tamamlanması üzerine Edirne'ye dönüp surları yıkacak topların imali ile meşgul oldu. Niğbolu'dan beri topu kullanan Osmanlı devleti genç hükümdarın bizzat top sahasındaki uzmanlığı topun kullanımına yepyeni bir pencere açmıştır. Yüzlerce yıldır onlarca kuşatmaya dayanan surları yıkmak için devasa toplar döktürmüştür. Genç hükümdarın riyasetinde Macar Urban'ın yanısıra mühendis Muslihiddin, Saruca Sekban gibi Türk bilim adamları fethi kolaylaştıracak devrin teknoloji harikalarına imza atmışlardır.²⁵⁹ Gece gündüz fethi müyesser kılacak planlar ile meşgul olmakta; topların nereye yerleştirileceği, lağımların nerelere açılacağı vb. hususları tek tek gözden geçiriyor, uzmanlarla fikir alış-verişinde bulunuyordu.²⁶⁰ Muhasara hazırlıklarına hız kesmeden devam ederken Bizans'ın Papa nezdinde Avrupa devletlerinden yardım sağlamaya yönelik girişimleri de sonuç vermiyordu. Muhasara öncesinde tesis ettiği barış siyaseti ile batıdaki başlıca düşmanlarına (Macar Krallığı ile Venedik) bazı tavizler vermek suretiyle avutmayı başaran genç hükümdar kendisinin ilk saltanat devresinde ortaya yayılan "kabiliyetsiz iktidarsız çocuk" intibasının da

²⁵⁷ İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, s. 120.

²⁵⁸ İnalçık, *a. g. e.*, s. 121.

²⁵⁹ Yücel-Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, s. 9.

²⁶⁰ Yücel-Sevim, *a. g. e.*, s. 10.

yardımla yansıttığı barışçı görüntüyü çaktırmadan devam ettirdi. Avrupalı devletlerin bu telakkisi onları esaslı hazırlıklar yapmaktan alıkoymuştur. Batıda genç Osmanlı padişahı hakkında yerleşmiş bu umumi kanaatin aksine Bizanslılar onun hakkında tam tersi bir görüşe sahiptiler. O sıralarda Trabzon'da bulunan Bizans tarihçilerinden Francis'in II. Mehmed'in tahta çıktığını kendisine haber veren Trabzon Rum İmparatoruna söyledikleri Bizanslıların genç padişah hakkındaki düşüncelerini açıklar mahiyettedir:

“Yeni padişaha gelince, genç olduğu gibi çocukluğundan beri hıristiyanların bağnaz düşmanıdır. Ve. Kendisine fırsat verilip devleti ele aldığımda, tüm olanakları ile Romalılar devletini ve genelde tüm hıristiyanları ortadan kaldırmağa çalışacağını söyleyip tehdit ederek, onlara küfür etmekten geri kalmamaktadır.”²⁶¹

Düşmanlarını kımıldayacak fırsatı vermeyen mahirane diplomatik faaliyette II. Mehmed, devlet işlerine hala hâkim olan Çandarlı'dan da istifade etmiştir. Şöyle ki, Çandarlı'nın barış yanlısı siyasetini ve husustaki samimiyetini iyi bilen batılı devletler genç hükümdarın onun güdümünde hareket ettiğini zannettiklerinden yaptıkları anlaşmalardan kuşkulamadılar bile.²⁶² Çandarlı İstanbul'un fethine son ana kadar engellemek istemiştir. Ne var ki fethin olumlu sonuçlanması kendi aleyhine bir gelişmeye sebep olacağı gibi, olumsuz sonuçlanması da koca devletin geleceği için hiç hayırlı olmayacaktı ve kendisi de bu sonuçtan namına düşen payı alacaktı.

Fetih hazırlıklarını tamamlayan II. Mehmed, devasa topları ile İstanbul surlarının karşısına dikildi. 6 Nisan'dan 29 Mayıs'a kadar sürecekt kuşatma boyunca genç padişah çok sıkıntılı çetrefilli sorunlarla karşı karşıya kaldı. Kuşatma sırasında bazı gelişmeler, özellikle Venedik gemilerinin Bizans'a asker ve erzak yardımını ulaştırmayı başarması ve kuşatmanın çok uzaması, genç padişahı oldukça tedirgin etti hatta ümitsizliğe bile götürdü. Bu sıkıntılı anlardan birinde cereyan eden şu hadise onun ruh halini gözler önüne sermektedir: Yüksek bir tepeden donanmasının Bizans'a yardıma gelen haçlı

²⁶¹ Frantzes, *Şehir Düştü: Bizanslı Tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi* (Çev. Dr. Kriton Dinçmen), İstanbul 1992, s. 24.

²⁶² İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, s. 124.

gemileriyle yaptığı savaşı seyreden II. Mehmed, savaşın kaybedilmekte olduğunu görünce hiddet ve teessüründen atını denize sürmüş ve kaptan-ı derya Baltaoğlu Süleyman'a emirler yağdırmıştır.²⁶³ Bu zor anlarda yardımına manevi rehberi Akşemseddin yetiştirdi, umutsuzluk bulutunu dağıtıp, genç hükümdara sabır ve dirayet aşıladı. Akşemseddin, bozguna uğramamak için padişahın sert ve enerjik davranmasını tavsiye ediyordu.²⁶⁴ Kuşatmanın ilk günlerinden itibaren durmaksızın kara surları topraklarla dövülmesine, kulelerle kısmi taarruzlarda bulunulmasına rağmen Bizanslılar büyük fedakârlıkları ile gedikleri kapatıyor, taarruzları püskürtüyorlardı. Günler geçtikçe onların erzaklarının azalmasına, takatlerinin kalmamasına rağmen yılmadan şehri savunmaları kuşatmanın uzamasına ve genç padişahın askerinin azminin giderek azalmasına sebep oluyordu. Genç hükümdarı “fatih” yapan hamlelerinden birisini askeri alanda dehasını isbat eden stratejilerinden birisini icra ederek hem askerine heyecan ve ümit aşıladı, hem de kuşatmanın seyrini değiştirdi. Haliç ağzına gerilmiş zincir Osmanlı donanmasının girişimlerini engelliyor kara diğer deniz surlarına göre oldukça zayıf olan Haliç surlarına herhangi bir taarruzda bulunulamıyordu. II. Mehmed, bir gece içinde kızaklar üzerinde kaydırmak suretiyle Galata sırtlarından donanmasının bir kısmını Haliç'e indirdi.²⁶⁵ Bu hamlesi ile hem daha zayıf haliç surlarına taarruz edebilme imkânını elde ederken hem de Bizanslıları şaşkınlığa düşürüp biraz olsun dirençlerini kırmış oldu. Günler ilerlemeye Bizans halkı varını yoğunu ortaya koyarken II. Mehmed, Konstantin'den şehri teslim etmesini istiyor, o ise en ağır şartları kabul edeceğini söyleyip kuşatmanın kaldırılmasını talep ediyordu. II. Mehmed ise buna “ Ya ben İstanbul'u alırım, ya İstanbul beni alır.” cevabıyla kararlılığını ortaya koyuyordu. Kuşatma sırasında önemli badireler atlatan Osmanlı devleti kuşatmanın uzamakla birlikte Bizans'ı dışarı bıraktığı günlerde bile Çandarlı muhalefetine takılması II. Mehmed'i bunaltan anlardan birisi olmuştur. Macar ordusunun harekete geçtiği şayiası askeri olumsuz etkilemiş, Çandarlı ve onun gibi düşünenlere yeniden son bir fırsat daha vermişti. Durumu görüşmek üzere toplanan mecliste Bizans'la anlaşma yapılarak muhasaranın kaldırılması yönündeki tezini ısrarla sürdüren Çandarlı'ya; Zağanos, Şehabeddin ve Turhan Bey gibi devlet adamları ile Akşemseddin ve Molla Gürani gibi âlimler karşı çıkarak fethe tam destek vermişler ve genç padişahı

²⁶³ Şimşirgil, *Kayı II*, s. 136.

²⁶⁴ İncalcık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, s. 128.

²⁶⁵ Yücel-Sevim, *Klasik Dönemin Üç Hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*, s.19.

yüreklendirmişlerdir.²⁶⁶ Ardından umumi hücum kararı alınarak harekete geçilmiştir. Bizanslılara aman vermeyecek şekilde bütün cephelerden taarruz yapılmış, yıkılan gedikleri kapatmalarına fırsat dahi verilmemiştir. Padişahın da bizzat yer aldığı merkez kolun hücumu ile açılan gedikten girilerek birkaç saat surlarda süren çatışmalardan sonra şehrin fethi gerçekleştirilmiştir.(29 Mayıs 1453) II. Mehmed kumandanları ile birçok âlimin de bulunduğu kalabalık bir toplulukla muzaffer bir şekilde girdi, doğruca Ayasofya'ya gitti. Ayasofya'da toplanmış halkın yere kapanarak ağlamaları üzerine sükût etmelerini söyledikten sonra, onlara hayat ve hürriyetlerinin bizzat kendi koruması altında olduğu güvencesini verdi.²⁶⁷ Gaza kaidelerine uygun olarak şehrin üç gün yağma edilmesine izin veren Fatih, şehrin boşalmasını istemediğinden Rumlara da şehirde kalmaları için çeşitli ihsanlarda bulundu. Onların dini hürriyetlerini teminat altına alarak kiliselerine imtiyazlar tanıdı. Bu siyaseti ile ortodoksların hamiliği sıfatını kuşanarak doğu ve batı kiliselerin birleşmesini engellemiştir.²⁶⁸

Fatih fethin hemen akabinde sadrazam Çandarlı Halil'i önce azl, ardından hapsedirerek bir döneme son vermiştir. Çandarlı bir müddet hapsedildikten sonra idam edilmiştir.²⁶⁹ Böylece genç padişah kendisine karşı hep muhalefet eden paşadan intikamını almış oldu.

İstanbul fatihi fetihle birlikte İslam aleminde çok büyük bir popüleriteye ulaştı. Daha önce atalarının elde edemediği derecede mutlak bir iktidara kesb etti.²⁷⁰ İktidarının biricik merkezi olarak gördüğü İstanbul'u İmparatorluk merkezine yakışır bir biçime ve değere kavuşturmak için büyük imar faaliyetlerine girişti. Zamanının ilerisinde bir görüşe sahip hükümdar olduğundan taht şehrini ilim adamlarının rağbet gösterecekleri bir mevkie ulaştırmak için İstanbul'u büyük medreselerle tezyin etti.

İstanbul'la başlayan fütuhata otuz yıllık saltanatı boyunca ara vermeden devam etti. Göz kamaştıracak bir imparatorluk tesis etmek için hayatını at sırtında geçirdi, eğlenceye zaman ayırmadı. O gerçek bir imparatordu. Zira egemenlik kaynaklarını kullanırken çok farklı kaynaklardan beslenerek iktidarına göz kamaştırıcı bir kudret ile

²⁶⁶ Şimşirgil, *Kayı II*, s. 139.

²⁶⁷ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, İstanbul 1999. s. 103.

²⁶⁸ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyetleri*, s. 105.

²⁶⁹ İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, s. 133.

²⁷⁰ İnalçık, *Devlet-i Aliyye: Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I*, s. 110.

şümûllendirdi. Türk devlet geleneğinden tevarüs eden Oğuz ananesi ile kendisinden önceki Osmanlı sultanlarının büyük itibar gösterdikleri gazi sıfatını kendi şahsında mezc ederken bu iki egemenlik kaynağına Roma İmparatorluğun taht şehrini alarak kayser sıfatını da eklemiştir. Rum alim Trapezuntios'un “ Kimse şüphe etmez ki, sen Romalılar İmparatorusun. İmparatorluk merkezini hukuken elinde tutan kimse imparatordur ve Roma İmparatorluğu'nun merkezi de İstanbul'dur.” Şeklindeki hitabında yüceltilen Fatih kendisini Roma'nın tek meşru varisi sayarak kullanma imkânı ve hakkına malik olduğu her türlü telakki ile otoritesini evrensel bir zemine taşımak istemiştir. Keza, J. Langushi'nin “ Fatih'in iddiasınca dünyada bir tek imparatorluk, bir tek iman ve bir tek hükümdarlık olmalı imiş. Bu birliği kurmak için de dünyada İstanbul'dan daha layık bir yer yok imiş. Bu şehir sayesinde Hıristiyan dünyasını hükmü altına alabilirmiş.” Şeklinde söyledikleri Fatih'in kayserlik sıfatı ile nasıl bir dünya nizamı tesis etmeye çalıştığını açıklar.

2.2.3. Dini Konulara Bakış Açısı

Fatih, gerek fikri gerek aksiyoner yapısı ile yakın uzak çevresi üzerinde entelektüel bir çekim kuvveti tesis etmiştir. Nev-i şahsına münhasır bir hükümdar olarak kendinden önceki ve sonraki Osmanlı padişahlarından farklı özelliklere sahip Fatih'in zamanının çok ilerisinde serbest müsamahakar bir düşünce ile hareket etmesi gerek dönemi içerisinde gerekse günümüze kadar gelen süreçte onun dünya görüşü, dini inancı üzerine çok farklı noktalara varan değerlendirmelerin yapılmasına zemin hazırlamıştır. Zihniyeti ve tabiatı itibariyle ileri hamleden hoşlanan, terakki ve medeniyetten zevk alan bir padişah olması nedeniyle, dini bakımdan çeşitli yakıştırmalara maruz kalmıştır. Ruhi ve zihni bakımdan sürekli terakki arzusunda olduğundan eğlenmek yerine vaktini alimlerin meclisinde geçirmiş ve sarayında kültürel bir atmosfer oluşturmuştur. İstanbul'u baştan aşağı imar faaliyetleriyle yeniden inşa edip eğitim kurumlarıyla donatarak farklı dinlerden farklı milletlerden alimlerin, şairlerin, sanatkarların iltifatına mazhar olup, doğudan batıdan bir çok ünlü isim himayesi altına girmiştir. Sarayında çeşitli konular üzerine tartışmalar tertip edip, günlerce süren bu münazaraları ilgiyle takip etmiştir. İlmi mubahaseleri felsefeden astronomiye, edebiyattan dini konulara çok çeşitli bir yelpaze sunmaktadır. Çeşitli vesilelerle yabancı bilginlerle ilmi bir daire içinde sürdürdüğü ilişkiler onun dini temayülleri zımında çeşitli yorumların tezahürünü hazırlamıştır.

Papa II. Pius'un Fatih'e hıristiyan olması yönünde bir teklifte bulunması, onun hakkındaki en fantastik girişimlerden birisidir. Papa'nın bu cüretinde kilisenin o zaman kudret ve ihtişamıyla rakiplerine diz çöktüren bir hükümdarı kontrolü altına alıp ondan faydalanma siyaseti birinci derecede tesirli olmakla beraber Fatih'in herkesçe bilinen engin müsahması ve açık görüşlülüğü de etkisi de gözden kaçırılmamalıdır. Fatih'in zamanının fevkinde bu entelektüel yapısının bir tezahürü olarak İstanbul'un fethinden sonra hıristiyan nüfusu şehirde tutmak gayesiyle Gennadios'u patrik nasb etmesi, ondan hıristiyan akaidi ile ilgili bir kitap yazıp kendisine sunmasını istemesi batıda bir takım şayiaların zuhuruna sebep olmuştur. Fatih'in bu kabilden hareketlerinden cesaretle Papa II. Pius'da Fatih'e bir mektup yazıp onu hıristiyanlık dünyasına kazandırmak gayretine girişmiştir. Muhatabına ulaşamayan bir mektupta, papa Fatih'in birkaç damla su ile vaftiz edilmek suretiyle, bütün hıristiyanlık dünyasının onun hakimiyetine gireceğini söylemekteydi.²⁷¹ Henüz sağlığında basılan mektuptan Fatih haberdar olmuş mudur? Olmuşsa bu Papa'nın kendisine teklifi hakkında neler düşünmüş, hangi yorumları yapmıştır? Bu hususda herhangi bir malumata sahip değiliz. Fatih'in fikir ve vicdan hürriyetinin olabildiğince serbestçe kullanıldığı bir atmosfer meydana getirmesi, onu dini bakımdan çeşitli ithamlara maruz bırakmıştır. Döneminin hümanist düşünceye sahip batılı bazı münevverler onun hakkında "Fatih ne müslümandı, ne de hıristiyan" şeklinde iddialarda bulunmuşlardır.²⁷²

Fatih'in kendisine uzun süre mukavemet gösteren İstanbul halkına merhamet ve müsahması vicdan hürriyetine ne kadar önem verdiğinin en bariz örneğini teşkil etmiştir. Her ne kadar dönemin Bizanslı ve İtalyan tarihçileri bunun aksini iddia edip taş üstünde taş baş üstünde baş bırakmayıp zulüm ve işkence yaptıklarını iddia etseler de dönemin bütün kaynakları mukayeseli bir karşılaştırmaya tabi tutulduğunda mağlup tarafın yazarlarının taassub içinde hareket ederek olmadık iftira ve ithamlara başvurdukları açıkça görülür. Fatih'in İstanbul'u imar edip eski halkını yerinde tutması da fetih sırasında ve sonrasında yaşananları abartan batılı tarihçilerinin taassubuna delalet eder.²⁷³

²⁷¹ M. C. Şehabeddin Tekindağ, "Papa II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'e Gönderdiği Mektup Hakkında Düşünceler", *Fethin 511'inci Yıldönümü Konferansları*, İstanbul 1964, s. 48.

²⁷² Samiha Ayverdi, *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, s. 96.

²⁷³ Ahmet Şimşirgil, *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi: Kayı II*, s. 275.

Fetihten sonra yeni başkentini çok dinli bir şehir haline getirmek istemesi de din ve vicdan hürriyetine verdiği ehemmiyeti ibraz eder. İmparatorluğunun farklı yerlerinden sadece Türkleri değil İtalyan, Yahudi, Yunanlı vs. çeşitli dinlere mensup insanları sürgün yoluyla İstanbul'a getirtiyor. İmparatorluğunun merkezini çok dinli farklı dinlerin merkezi haline getirmek için tebaasının bir bölümünü oluşturan ortodokslara yönelik verdiği imtiyazlar bu düşüncesinin mahsulüdür. Tabii ki sultanın başka faaliyetlerinde olduğu gibi bu faaliyetinde de siyasi amaçlar söz konusudur. Özellikle Ortodoks kilisesine verdiği imtiyazla ortodoks hıristiyanları latin hıristiyanlığından iyice koparmak; Yunan kilisesi üzerindeki Roma etkisini engellemek, başka bir deyişle Bizans tarihinin son zamanlarına damgasını vuran birleşme girişimlerine son verme düşüncesini taşıyordu.²⁷⁴ Filhakika İstanbul'un fethi sayesinde Rumlar din ve mezhep hürriyetlerini kurtarmışlardır. Fatih ortodoksluğu himaye ederek, Papalığın şark kiliselerini ele geçirme düşüncesine karşı liberal fikri, taassuba karşı müdafaa ettiğini dünyaya ilan etmiştir.²⁷⁵ II. Mehmed, bu faaliyetlerine ilave olarak imparatorluk sınırları içinde bulunan İslam-dışı dinlerin kendi içlerinde merkeziyet ve hiyerarşiyi güçlendiren teşebbüslerde bulunmuştur. Bu hareketinde siyasi amaçlar sözkonusu olsa bile nasıl bir toplum yapısı oluşturmak istediğinin işaretini de vermektedir.²⁷⁶

İslamiyet dairesine girildikten sonra Türk sultanlarının yerel gayri-müslüm etnik unsurları, Osmanlı İslami devletinin ekonomik ve politik hayatına kendi kültürel ve dini kimliklerini yitirmeksizin eklemelerini sağlama konusunda gösterdikleri gayret bilinmektedir.²⁷⁷ İslam devletlerinin şer'i hükümlere dayanarak sosyal hayatı düzenleyerek devletin dirliğini koruma ve sağlam ekonomik bir bünye teşkil etme geleneğinin tezahürü olarak işlerlik kazanan bu yönelim Osmanlı sultanları tarafından benimsenmekle kalmayıp siyasetlerinin en temel hususiyetlerinden birisi olmuştur. Fatih de ecdadının uyguladığı bu prensibe itina ile riayet etmiş, hatta bu konuda çok ileri giden uygulamalarda bulunmuştur. Fatih Balkanlar'daki islamileştirme politikasını tam bir sulh ve hoşgörü içinde gerçekleştirmiştir. Hiçbir baskı ve zorlamada

²⁷⁴ Gilles Veinsten, "Fetihten Sonraki Osmanlı Millet Sistemi Üzerine Bazı Düşünceler" *1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı*, İstanbul 1996, s. 138.

²⁷⁵ Samiha Ayverdi, *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, s. 155.

²⁷⁶ Gilles Veinsten, A. g. e, s. 139.

²⁷⁷ Abdullah Bogdan Kopanski, "Müslümanlara Karşı Gerçekleştirilen Haçlı Seferlerine Osmanlıların Verdiği Jeo-politik Bir Cevap Bağlamında Doğu Avrupa'nın İslamileştirilmesi" *1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı*, İstanbul 1996, s. 48.

bulunmamıştır. Bugünkü balkanların dini kimliği bunu açıkça ortaya koyar. Bununla beraber Balkanlar'ın bir çok yerinde Rumlar, Türkleri, kendilerini Frankların ve Romanların zulmünden kurtaracak kurtarıcılar olarak görüyordu.²⁷⁸ Ortaçağın müslüman süper gücü niteliğindeki Osmanlılar fethettiği topraklarda yaşayan bu farklı dinlere ve etnisiteye mensup tebasını millet sistemiyle organize etmiş ve bu millet sisteminin bir bölümünü oluşturan ehl-i din “zımmi”lerin haklarını yasaların koruması altına almıştır. Bizans'tan kalan abidelere el sürülmemiş; bütün zenginlikleri ve güzellikleri ile ayakta kalmışlardır. Ayasofya'da bir taşı tahribe çalışan bir eri Fatih'in takdir ettiği pek meşhurdur. Hele patriki huzuruna kadar getirterek iltifat etmesi ve bütün hıristiyanları kendi ayin ve mezheplerinde serbest bırakmış oluşu, vicdan hürriyetine vermiş olduğu değer açık bir misalidir. Bu işte Fatih'in güttüğü siyaset kadar, affetme insana insanlık bakımından değer verme kabiliyeti ön plandadır.²⁷⁹

Fatih din ve vicdan hürriyetini savunan ve bunu gerçekleştiren bir hükümdardır. Ancak onun bu şekildeki tasarrufu müslüman kimliğine hanel getirmez. O cihan hakimiyetini müesses kılmak isterken bunu tabi olduğu İslamiyete hizmet etme gayretiyile hareket etmiştir. Bütün hareketlerinde bu ideali açıkça görülebilir. II. Mehmed müslümanların hakimi hatta ataları gibi en büyük müslüman bir gazi olarak ilan etmiştir. Ayasofya'nın camiye dönüştürülmesinin anlamı da budur.²⁸⁰ Özellikle İstanbul'un fethini müteakip faaliyetleri bu konuda tatmin edici veriler ihtiva etmektedir. İstanbul'un sosyal ve kültürel hayatına yön verecek cesamette cami, medrese, zaviye ve imaretten müteşekkil bir külliye yapıldığı, bir çok kütüphane yaptırıp, islami eserlerle doldurtması başşehirini dünyanın ilim merkezi haline getirmek düşüncesini taşımakla beraber, bu ukdesi içinde doğup büyüdüğü cemiyetin inanç ve ideallerini gerçekleştirme zımnında da değerlendirilmelidir.²⁸¹ Kendisine hem hocalık hem de müşavirlik edenler arasında Molla Gürani, Molla Hüsrev, Akşemseddin gibi büyük islam alimlerinin bulunması onun itikadı üzerinde şüpheli şeyler söylemeye fırsat vermeyecek niteliktedir. Öyle ki, İstanbul'un fethi sırasında manevi desteği ile Fatih'e cesaret ve dirayet telkin eden

²⁷⁸ Kopanski, “Müslümanlara Karşı Gerçekleştirilen Haçlı Seferlerine Osmanlıların Verdiği Jeo-politik Bir Cevap Bağlamında Doğu Avrupa'nın İslamileştirilmesi” *1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı*, s. 63.

²⁷⁹ Selahattin Tansel, *Fatih Sultan Mehmet'in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, s. 10.

²⁸⁰ Gilles Veinsten, A. g. e, s. 138.

²⁸¹ Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, s. 4-5.

Akşemsedin'e gösterdiği hürmet ve onun keşiflerini emir telakki edip yerine getirmesi manevi dünyası hakkında ipuçları vermektedir.²⁸²

Fatih'in hurufilere iltifat edip bu batını inançtan etkilendiği yönündeki değerlendirmeler mevdut ise de, Fatih'in ülkesinde her türlü görüşten ve farklı inanışlara mensup insanları görmek istemesi, ülkesinde fikri özgürlüğü sağlamak arzusundan ileri gelmektedir.²⁸³ O sarayını herhangi bir konuda fikri olan ve bunu dillendirmek isteyen iddia sahiplerini hangi dine ve hangi mezrebe ait olursa olsun dinlemek istemiştir. Şehzadeliğinden itibaren ehl-i sünnet çizgisinde üst seviyede dini eğitimden geçmiş bir hükümdar olarak, huzurunda gerçekleştirilen münazaralarda elbette kendi ulemasından alimler başarılı olduğunda bundan oldukça hoşnut kalmaktadır. Temsil ettiği ehl-i sünnete zıt görüşte olan bir alimin münazarayı kazanması kendisinin o görüşe meylettği anlamına gelmiyor, o meselede kendi dünya görüşünün hakim olması için ayrıca ulemasını teşvik ediyordu. Bununla beraber hangi düşüncede olursa olsun ilim meclislerinden sarayına rağbet eden herkesi ilmi eserler vermek hususunda teşvik edip onları ödüllendiriyordu. Onun fikri teşebbüslerinin özünde hep doğrunun aklın ve ilmin egemen olması gayesi bulunmaktadır. Bellini'ye: "Gentile, bilirsin ki hakikati söylemek şartıyla her ne olursa olsun söylemeye müsaade etmişimdir." demek suretiyle davranışlarını şekillendiren unsurları beyan etmiştir.²⁸⁴

Osmanlı hanedanının ilmi, irfanı, kişiliği ile Türk tarihinde mümtaz bir yer tutan hükümdarların en başında gelen Fatih, entelektüel yapısı ile zamanının telakkilerini epey zorlayacak raddede bir hoşgörü ile geniş yankı uyandırmıştır. Bu özelliğiyle farklı din ve inanıştaki milletlerin hem saygısını hem de sevgisini kazanmıştır. Sayesinde dinlerini muhafaza edebilen Ortodoks Rumlar Fatih'e ne kadar teşekkür etseler minnet borcunu ödeyemezler. Aynı şekilde onun medeniyet dünyasında bıraktığı izlerden birisi olması hasebiyle, bugün halen geçerliliğini koruyan Fatih'in şahsıyla bütünleşmiş hoşgörü ve fikir hürriyetine ne kadar riayet ediyoruz. Üzerinde ehemmiyetle düşünmeliyiz.

²⁸² A. Süheyl Ünver, *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları*, İstanbul 1947, s. 127- 133.

²⁸³ Hamid Algar, "İstanbul'un Fethinden Sonra İran ve Maveraünnehir'den Gelen İlim Akımı", *1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı*, İstanbul 1996, s. 146.

²⁸⁴ Samiha Ayverdi, *Edebi ve Manevi Dünyası İçinde Fatih*, s. 313.

2.2.4. Dönemindeki Bilim ve Sanat Alanındaki Gelişmeler

Osmanlılar kuruluş yıllarından itibaren bilim ve sanat alanında siyasi gelişimine paralel bir gelişim süreci takip etmiştir. Beylikten devlete geçiş sürecinde devletin öncelikli meselesi siyasi ve idari yapılanmayı sağlamak olmuştur. Devletin hızla büyümesini sağlayan fetihlere hız kesmeden devam edilirken, devletin sağlam ve köklü bir bünye üzerinde yükselmesini sağlayacak unsurlar üzerinde de ehemmiyetle durulmuştur. İlk devirlerden itibaren devletin yetişmiş insan ihtiyacını karşılayacak kurumlar tesis edilmiş, bilimsel hayatı canlandıran eserler yazılmaya başlanmıştır.²⁸⁵ Fatih dönemine geldiğinde bilim ve sanat alanındaki gelişmelerin seyri giderek ivme kazanmış ve Fatih'in rehberliğinde yepyeni bir döneme girilmiştir. Bu yeni dönemde II. Mehmed'in hayata bakış açısının bir yansıması olarak ulaşım, şehircilik, mimari üslup, kültür ve sanatın her boyutunda köklü değişimler yaşanmıştır.²⁸⁶ Özellikle Osmanlı devletine cihan-şümûl bir imparatorluk vasfı kazandıran İstanbul'un fethini takip eden dönemde gerçekleştirilen bu köklü değişimler neticesinde siyasî, içtimaî, iktisadî, askerî, adlî-hukukî yönden devlet yepyeni bir çehreye bürünmüştür.²⁸⁷

İstanbul'un fethi ile Fatih büyük bir şöhrete ulaşırken, merkeziyetçi bir yönetim kurma fikrini gerçekleştirme yolunda gerekli olan gücü de elde etmiştir. Fatih sahip olduğu kudrete dayanarak merkeziyetçi bir yönetim tesis etmek doğrultusunda hareket ederken atalarından tevarüs eden tecrübe ve gelenek birikimini meharetle kullanmayı bilmiştir.²⁸⁸ Bu tecrübe ve gelenek birikimini kendi şahsi karakteriyle yoğurarak hayalindeki yönetim mekanizmasını ve düşüncesini hayata geçirmeye çalışmıştır. Merkeziyetçi karaktere sahip yönetim felsefesini halka benimsetmek için iyi yetişmiş elemanlara ihtiyaç duyuyordu. Bu yüzden İstanbul'un fethinden sonra şehirde başlattığı hummalı imar faaliyetlerinde önceliği eğitim kurumlarına vermiş, kiliseden, manastırdan dönüştürülüp ihya edilen medreselere yenilerini eklemiştir. Kendisine tekaddüm eden bütün Osmanlı hükümdarlarının yaptırdıkları medreseleri gölgede birakan, eğitim ve öğretim tarihinde bir dönüm noktası teşkil eden Fatih medreselerini yaptırmak suretiyle Osmanlı ilmi faaliyetlerini yepyeni bir merhaleye sokmuştur. Sultan Mehmed dönemine

²⁸⁵ Aykut Kazancıgil, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, İstanbul 2007, s. 47.

²⁸⁶ Selçuk Mülayim, "Kültür ve Sanatta Fatih Devri", *İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih-1*, İstanbul 1995, s. 137.

²⁸⁷ Fahri Unan, *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*, s. 10.

²⁸⁸ Fahri Unan, a. g. e, s. 11.

kadar yapılmış benzerlerine nispetle Fatih Külliyesi, hem mimari cesameti; hem de dini, ilmi, ve sosyal hizmetlerin yürütülmesi bakımından daha mükemmel görüntü vermektedir.²⁸⁹ Fatih'in kültür hamleleri devlet ricali için birer örnek teşkil etmiş, İstanbul başta olmak üzere imparatorluğun bir çok yerinde hayır eseri külliyele birbiri ardına yükselmeye başlamıştır.

Fatih dönemi ilmi tecrüsenin olabildiğince yaygınlaştığı bir dönem olmuştur. İlimi muhitlerin insicamını tahrik eden bu araştırma ruhunun zuhurunda tetikleyici unsur Fatih'in ilme karşı gösterdiği ilgi ve himayedir. O rönesansın doğuşunda büyük payları bulunan kültür destekçisi bir mesen gibi ülkesindeki ilmi faaliyetlerin en büyük hamisi olmuştur.²⁹⁰ Fethi müteakip giriştiği imar faaliyetleri ile daha önce Bağdat örneğinde olduğu gibi İstanbul'u dünyanın rağbet ettiği bir ilim merkezi haline dönüştürmek istemiştir. Bu minval üzere zamanının ilmi ile şöhret kazanmış isimlerini İstanbul'a davet etmiştir. Onları sarayında ağırlamış. Medreselerde eğitim vermelerini temin ederek ülkesinin kültür seviyesini yükseltmek istemiştir. Doğunun büyük alimlerinden Ali Kuşçu ve Ali Tusi davete icabet ederken, yine o zamanın büyük alimlerinden Molla Abdurrahman Cami özr bildirerek İstanbul'a gelmemiş, lakin mektuplaşmak suretiyle sultanla irtibat halinde olmuştur. Fatih'in davetiyle İstanbul'a gelen doğulu bilginler arasından matematik ve astronomi alanındaki eserleriyle ünlü Ali Kuşçu, İstanbul'da bulunduğu süre zarfında Fatih külliyelerine ve Osmanlı bilimine olumlu katkılarda bulunmuştur. Memleketinin ulemasını belirli bir seviyeye çekmek, onların ilmi yetkinliklerini arttırmak için münazaralar tertip ettirmiş, ilmi başarıyı mutlaka ödüllendirmiştir. Askeri faaliyetleri dışında kalan zamanların çoğunu ilim adamlarına ayırmış, onlarla birlikte olmak en büyük eğlencesi olmuştur. Kendisinden büyük küçük ulemeden bir çok kimseyi kendisine hoca olarak tayin etmiştir. Hocalarının ilmine saygı gösterip hürmette kusur etmemiştir. Kendisi de belirli bir seviyede ilim olması hasebiyle hocalarından bir kaç tanesi (Molla Hüsrev, Molla Gürani) hariç hiçbirisinin tesiri altına girmeyip, onlardan mümkün olduğunca faydalanma yolunu seçmiştir.

Fatih batıya olan ilgisi askeri ve siyasi amaçlarla sınırlı değildir. Şehzadeliğinden itibaren batılı münevverlerle sıkı ilişkiler içerisine girmiştir. Onlardan bir çoğunu

²⁸⁹ Ekmeleddin İhsanoğlu, "Fatih Külliyesi Medreseleri Ne Değildi! Tarih Yazıcılığı Bakımından Tenkit Ve Değerlendirme Denemesi" *İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih-1*, İstanbul 1995. s. 105.

²⁹⁰ Aykut Kazancıgil, *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*, s. 106.

kendisine danışmanlık yapmak üzere görevlendirmiştir. Yabancı danışmanların aralarında Ancona'lı Cyriaco gibi antik eser toplan ünlü hümanistlerin yanı sıra daha sonra yaptığı Fatih tablosuyla ünlenecek Bellini gibi ressam da bulunuyordu. Çevresinde bulunan İtalyan danışmanlar vasıtasıyla Eski Yunan ve Roma tarihini öğrenmiş, Büyük İskender'in şaşaalı biyografisinden oldukça etkilenmiş ve onun imparator olarak ortaya koyduğu idealler ilgisini çekmiştir.²⁹¹

Fatih yüksek bir sanat terbiyesi almıştır. Sanat eserlerine pek ziyade değer vermiştir. Sarayda nakışhane yaptırıp, Anadolu'nun en kabiliyetli hattatlarını, nakkaşlarını ve müzehhiplerini getirtmiştir.²⁹² Aynı şekilde İstanbul'un fethi sırasında yağmaya izin verirken şehrin tahrip edilmesine asla izin vermemiş, Bizans'tan kalan anıt değerindeki her şeyi koruma yoluna gitmiştir. Ayasofya'yı camiye çevirmek suretiyle bu eski mabedin yüzyıllarca ayakta kalmasını sağlarken, Bizans'tan kalan Yılanlı Sütun'a bizzat müdahale ederek kaidesinde biten dut ağacını dağlatmak suretiyle sanatseverliğini ortaya koymuştur.²⁹³

Fatih'teki öğrenme ve okuma iştahı onun en en büyük hususiyetlerinden birisinin, kitap merakının ortaya çıkmasını sağlamıştır.²⁹⁴ Tutkunluk derecesindeki kitap merakını duyan doğudan batıdan bir çok bilgin eserlerini kendisine sunmak için İstanbul'a revan olmuşlardır. Hatta İtalyan hümanistlerden bir kısmı yazdıkları eserleri Fatih için kaleme almış, yazdığı eserini ona kendi eliyle sunamayanlar, çeşitli vasıtalarla Fatih'in sarayına ulaştırmaya çalışmışlardır. Tarihten edebiyata, felsefeden askerlik sanatına kadar çeşitli alanlarda eserler Fatih'e takdim edilip onun hususi kütüphanesinde yerini almıştır. Bu hususi kütüphanede Arapça ve Farsça yazılmış bilimsel eserlerin yanı sıra Klasik Yunan ve Roma uygarlığına ait eserler de yer almaktadır.²⁹⁵ Bu tür eserlerin haricinde Plutarkos'un eserleri, İskenderin ve Julius Sezar'ın hayatını anlatan eserlerle

²⁹¹ Emil Jacobs, "Fatih Sultan Mehmed, Rönesansla olan İlişkileri ve Kitaplığı" (çev. Hüseyin Zamantılı), *Kubbealtı Akademi Mecmuası*, Ocak 1982 sayı 1. s. 45.

²⁹² A. Süheyl Ünver, *İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmed*, İstanbul 1953, s. 12.

²⁹³ Emil Jacobs, *A. g. e.*, s. 60.

²⁹⁴ Aykut Kazancıgil, *Osmanlılarda Biim ve Teknoloji*, s. 106.

²⁹⁵ Topkapı Sarayı Arşivinde bulunan Fatih'e ait olduğu iddia edilen kitaplar üzerinde 1932 yılında Alman Profesör Deissman tetkiklerde bulunup, kitapların kataloğunu yayınlamıştır. Deissmanın tetkiklerine istinaden Fatih'in hususi kütüphanesine ait kitapların bir listesi eski Topkapı Sarayı Müzesi müdürü Tahsin Öz tarafından Fatih üzerine telif ettiği bir eserde yer almaktadır. Bkz. Tahsin Öz, *Fatih Sultan Mehmet II. 'ye Ait Eserler*, Ankara 1953, s. 21-22.

Batlamyus'un coğrafya ile ilgili eseri dikkat çekmektedir.²⁹⁶ Fatih bu bedii zevki bütün ülke sathına yaymak gayesiyle külliyesi dahilinde kütüphane teşkil ettirip, kendi kütüphanesinden kitaplar hediye ederek takviye etmiştir.

Devrinde onun teşviki ile doğudan batıdan bir çok ilim ve felsefe eserlerinin tercümelerine girişilmesi, batılı meşhur sanatkarları sarayında toplaması onun yüksek vasıflarının birer şahididirler. Bu hareketlerinde samimi ve büyük toleransı onu pek çok haleflerinden ve seleflerinden ayıran ve mütemayiz bir mevkie çıkararak meziyetleri olmuştur.²⁹⁷ Fatih'in doğulu ve batılı ulema ile ilişkilerinin boyutunu ve keyfiyetini tespit eden araştırmacıların zihninde doğu-batı adamı kavramı çağrışım yapmaktadır.²⁹⁸ Osmanlılar bütün İslam kültür mirasına sahip çıkan bir hanedandır. Fatih bu mirasa sahip çıkma hususunda en üretken padişah olmuştur. Bütün saltanatı boyunca İslam ümmetinin, alimlerini, şairlerini, sanatkarlarını İstanbul'da toplamak için çaba sarfetmiştir. Bunda büyük ölçüde başarılı da olmuştur. Zamanında Osmanlı bilim ve sanatına büyük atılım yaşatmıştır. Özellikle astronomi, tıp, matematik gibi müspet ilimlerde büyük gelişim gösterilmiş, bu sahalarda değerli alimler yetiştirilmiş ve kıymetli eserler yazılmıştır.

2.2.5. Kendinden Önceki ve Sonraki Osmanlı Padişahlarıyla Karşılaştırma

Osmanlı sultanları bilim ve sanatı himaye etmişler; tasavvufla hemhal, edebiyat ile haşır neşir olmuşlar, şiir mecrasında ise bir çoğu en az devrinin şairleri kadar söz söyleyebilmiştir. Fatih, bilimin her alanındaki faaliyetlere ilgisi ve katılımı kendisinden önce ve sonra gelen Osmanlı padişahlarının hepsini geride bırakacak boyuta ulaşmıştır. Osmanlı padişahları Türk-İslam geleneğinin önemli unsurlarından ilim ve ulemaya gereken önemi vermişlerdir. Fatih geleneğe riayet etmenin ötesinde bir düşünce ile hareket ederek, dünya ölçeğinde bir hakimiyetin ve medeniyetin yegane vasıtasının ilim olduğuna bütün benliğiyle kani olmuştur. Müspet ilimlere daha fazla ilgi göstermekle beraber dini ve fenni ilimlerin hepsi ile alakadar olmuş, münazaralar tertip etmiş, geceler boyu süren ilmi sohbetler yapmıştır. Eğlenceyi ve uykuyu ilmi sohbetlere tercih

²⁹⁶ Esin Kahya, "Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Erken Avrupa Etkilerinden Bazı Örnekler", *İstanbul'un Fethinin 550. Yılı Anı Kitabı*, Ankara 2004. s. 77.

²⁹⁷ Tayyib Gökbilgin, "Kurucu ve Teşkilatçı Büyük Türk Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet" *Fethin 511. Yıl Konferansları*, İstanbul 1964, s. 35.

²⁹⁸ Adnan Adıvar, *Osmanlı Türklerinde İlim*, s. 43.

etmemiştir. İلمي hususlardaki gösterdiği alaka ve fedakarlığı ne halefleri ne de selefleri gösterebilmiştir.

İstanbul'u fethetmek suretiyle şahsında Türk, İıran, İslam ve Roma hükümdarlık geleneklerini birleştiren klasik Osmanlı padişahını vücuda getiren²⁹⁹ Fatih, cihangirlik fikrinin tezahürü olarak yalnız İslam kültürüne ilgi duymakla kalmamış, Bizans kültürüne, batı dünyasının tarihine sanatına da büyük ilgi göstermiştir.³⁰⁰

Fatih, Osmanlı padişahlarının hiç birisinde görülmeyen kişilik yapısına sahiptir. Fütühatçı, askeri ve siyasi faaliyetlerinde temkini elden bırakmayan, istişareye ehemmiyet veren, kriz anlarında çok kolay askeri bir strateji geliştirebilen hasılı bir imparatora yakışan vasıflara maliktir. Prof. Esin Kahya, onu diğer padişahlardan ayıran taraflarını şöyle özetlemiştir:

“Fatih’in özellikle İstanbul’un fethiyle ilgili karar ve uygulamalarını değerlendiren tarihçiler ‘Fatih’in teknoloji ve onun önemini ilk defa çok iyi değerlendirmiş olan ve geleceği gören hükümdar olduğunu ifade etmişler ve İstanbul’u ‘teknolojinin fethettiği şehir’ olarak nitelendirmişlerdir.”³⁰¹

2.2.6. Avrupa Bağlamında II. Mehmet Nereye Konabilir?

Bin yıl önce yeryüzünde estirdiği rüzgar ile batının abidevi şahsiyeti, doğunun destansı kahramanı haline dönüşen Büyük İskender, dünya hakimiyeti için doğuya düzenlediği seferler ile büyük şöhret kazanan askeri ve siyasi deha sahibi bir kahramandır. Fatih, Büyük İskender’in ‘cihangir hükümdar’ kimliğinin çok ötesinde bir portre çizer. Fatih, Büyük İskender’e ilave olarak tarihin şahitlik ettiği diğer cihangirlik vasfını haiz iki imparator Cengiz Han ve Napolyon kadar siyasi ve askeri meziyetler sergilemiştir. Yenilmez bir ordunun başında bir sonraki hamle için strateji geliştirmek, ömrünü savaş meydanlarında kahramanlıklar sergileyerek geçirmek bir cihangirin vasıflarıdır. Şan şöhret elde etmiş orduları dize getirmiş bu imparatorlardan sadece Fatih zırhını çıkarıp,

²⁹⁹ Halil İnalçık, Mehmed II, s. 406.

³⁰⁰ Gönül Tekin, “Fatih Devri Edebiyatı” *İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih*, İstanbul 1995, s. 164.

³⁰¹ Esin Kahya, “Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Erken Avrupa Etkilerinden Bazı Örnekler”, *İstanbul’un Fethinin 550. Yılı Anı Kitabı*, s. 79.

tacını asıp duygu ve düşünce dünyasına dalmış, maddi ve manevi terakki için ilim ve sanat alanında kalıcı hamleler yapmıştır.

Avrupa'nın skolastik düşüncenin pençesinden kurtulmaya çalıştığı, Endülüs medreselerinde İbn-i Sina ve Farabi'nin eserlerinden bilimin evrensel birikimini henüz öğrenmiş hümanist aydınların hala Antik Yunan ve Roma eserlerini toplama ve tanıma faaliyetleri ile iştiğal ettikleri bir zamanda, rönesansa giden yolda birinci istasyon olan Antik Yunan ve Roma eserleri toplayıcılığının önde gelenlerinden Ancona'lı Cyriacus Fatih'in sarayında geziniyor, Fatih'le Antik Yunan ve Roma tarihinden pasajlar okuyordu. Latinlerin 1204'te yağmalayıp gittiği İstanbul'u imar eden Fatih, Roma'dan miras Ayasofya'ya layık olan değeri vermekle kalmamış, şehirde ele geçen sanat eserlerini koruması altına almıştır. Fatih yüksek sanat anlayışını İstanbul'dan sonra Atina'da da tekrar etmiş, yanındaki İtalyan ve Rum danışmanlarından yakından ilgilendiği Akropolis'in tarihi serencamını dinlemiş, pagan dönemin simgesi Partenon tapınağına dokunmamıştır.³⁰² Antik Yunan'ın büyüüne kapılıp Doğu Roma'nın yolunu tutan, sanat ve edebiyat düşkünü Roma'nın yeni imparatorunun ağına takılıp himayesine giren İtalyan hümanistler, mektuplarında İtalya'nın ünlü mesenleri medicileri gölgede bırakacak derecede sanatsever Osmanlı padişahından bahsediyorlardı. İstanbul'un fethine şahid olanların hıristiyanlık taassubu ile gerçeği tahrif ederek yaptıkları nümayişten ve Papa'nın tertibiyle zihinlerde oluşmuş Türk düşmanlığından dolayı Fatih hakkında olmadık iddialar, hakaretler ve iftiralarda bulunan İtalyan hümanistler, ona gerçek bilgiler İtalya'ya ulaştığında hakiki bir mesen ile karşı karşıya olduklarını çabucak anlıyarak onun iltifatına mazhar olmak için eserlerini ona adamak için sıraya girmişlerdir. Hatta Fatih'in askeri ve siyasi faaliyetlerinin dehşetinden endişe eden Papa bile, onun engin fikri müsamahasından cesaret alarak onu hıristiyanlığa kazandırmak suretiyle Avrupa'yı bekleyen tehlikeden kurtarmak istemiştir. Belki de hümanist görüşlü Papa, onun öne çıkan fevkalade özelliklerini nazar-ı dikkate alıp Batı'ya refahı ve medeniyeti getirecek kurtarıcı olarak bakmış olabilir.³⁰³ Quattrocento dönemi hümanistlerinden Ancona'lı Cyriacus, Georgios Trapezuntios, Giovanni Maria Angiolello, Gentile Bellini, Giovanni Dario, Niccolo Sagundino Fatih'le yakından

³⁰² Emil Jacobs, *Fatih Sultan Mehmed, Rönesansla Olan İlişkileri ve Kitaplığı*, Kubbealtı Akademi Mecmuası, sayı 2 Nisan 1982, s. 62.

³⁰³ Emil Jacobs, a. g. e, s. 63.

iletişim kurabilen kişilerdir. Francesco Filelfo, Giovanni-Mario Filelfo, Matteo Dei Pasti, Costanzio Ferrara, Francesco Berlingheri, Bertholdo ise çeşitli vesilelerle Fatih’le tanışmak fırsatı bulamamakla beraber eserlerini ona adanmışlardır.³⁰⁴ Fatih tarafından oluşturulan kitap koleksiyonu bu durumu teyid edicidir. Koleksiyon incelendiğinde, on bir ve on beşinci yüzyıllar arasında yazılmış oldukları görülür. Bu da Fatih’in kütüphanesindeki kitapların Avrupa’daki – özellikle İtalya’daki- yenileşme dönemine ait olduklarını ispatlar niteliktedir.³⁰⁵ Fatih’in okuduğu kitapların özellikleri, İtalyan sanatçıların kendisine ithaf ettikleri eserler, etrafında yer alan yabancı danışmanların varlığı Osmanlıların Avrupa’yla temaslarının bu dönemde son derece yoğun olduğunu göstermektedir. Fatih’in seçkin İtalyan sanatçıları İstanbul’a getirmiş, onlara hamilik etmiş olması, onun rönesans İtalyası’nın sanat dünyasında neler olup bittiğinin farkında olduğunu geyet açık bir şekilde ortaya koyar.³⁰⁶

Aslında bu dönemde Osmanlı bilimsel açıdan Avrupa’dan çok ilerideydi. Top tekniği bakımından, barutu kullanma açısından üstünlüğünü savaşlarda Avrupalılara kabul ettirmişlerdi. Astronomi, matematik ve tıp gibi müspet ilimlerde Avrupa’nın gerisinde oldukları söylenemez. Fatih döneminde bu dallarda oldukça gelişme gösterdikleri de bilinmektedir. Matematik ve astronomi sahasında otorite diyebileceğimiz bir isim; Ali Kuşçu Sahn-ı Semaniye’de ders vermekte, Akşemseddin ilk defa mini canlılardan (mikrop) bahseden bir eser telif etmektedir. Bu gibi örnekler Fatih dönemi biliminin nasıl bir gelişmişlik içinde bulunduğunun izharıdır.³⁰⁷

Fatih dönemindeki kültür ve sanat faaliyetleri, rönesans İtalya’sındaki sanat ve kültürel faaliyetlerden geri kalır yanı yoktu. Bu dönem yoğun yaratıcı bir kültür ve sanat faaliyeti dönemi idi. İmparatorluğun dört bir yanında mimari açıdan büyük değer taşıyan anıtlar yapılıyor, minyatür ustaları görkemli eserler üretiyordu. Edebi hayat, özellikle şiir ile canlı ve üretken bir kültür hayatı tasvir ediliyordu.³⁰⁸ Rönesans dönemi İstanbul’unda sanat ve edebiyat her yerdeydi, saray ve devlet yöneticileri şairlere

³⁰⁴ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmet ve İtalya*, s. 40-82.

³⁰⁵ Esin Kahya, “Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Erken Avrupa Etkilerinden Bazı Örnekler” s. 78.

³⁰⁶ Walter G. Andrews, “Bastırılmış Rönesans”, s. 117-118.

³⁰⁷ Esin Kahya, , “Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Erken Avrupa Etkilerinden Bazı Örnekler” s. 83-84.

³⁰⁸ Walter G. Andrews, “Bastırılmış Rönesans; Soru: Bir Rönesans Ne Zaman Rönesans Değildir? Cevap: Osmanlı Rönesansı Olduğu Zaman” *Osmanlı Araştırmaları, XXV (Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu’na Armağan-I)*, İstanbul 2005. s. 115.

hâmilik ediyordu. Padişahın saray ve vezirlerin konakları, kabiliyeti olan bir şairin rahatlıkla yükselip büyük kariyer yapabilmeleri için en ideal mekanlardı.³⁰⁹ Peki, 16. yüzyıldan sonra Osmanlı'nın içine düştüğü durum neydi? Fatih döneminde eserlerini kendi krallarına değil de Fatih'e sunmak isteyen İtalyan hümanistlerin rağbet ettiği Osmanlı, Fatih'ten sonra bilim ve sanatta geri mi gitmişti. Yahut Osmanlı'nın bilimsel atılımı Fatih'in şahsıyla mı sınırlıydı? Fatih'in ilme karşı merakı büyük bir kaşifin tecessüsü derecesindeydi. Bu özelliği tabii ki, Osmanlı bilimine ve sanatına büyük atılım yaşatmış olmakla beraber, 16. yüzyılın Türklerin altın çağı olarak adlandırıldığına göre, ilim ve sanattaki yükselme Fatih'ten sonra da devam etmiştir. Ancak 16. yüzyıldan sonra Avrupa ile Osmanlı arasındaki gelişmişlik makasının Avrupa lehine giderek açılması W. G. Andrews'in de ifade ettiği gibi, Fatih'le başlayan bilim ve sanat atılımına başka bir anlam yüklemiştir:

“Kendi rönesans dönemlerindeki Osmanlı elitleri için “yeniden doğan” şey, hem (manevi, kültürel, sosyal ve idari bir yapı olarak) İslam'ın hem de Ortadoğu'nun İslam öncesi büyük imparatorluklarının gücü ve ihtişamıydı.”³¹⁰

Fatih, bu ihtişamı fazlasıyla elde etti. Rönesansa tekaddüm eden zamanlarda nasıl Avrupa'lı ilim çevrelerinde ilgiye mazhar olmuşsa, aydınlanma çağında ya da Modernizme giden Avrupa'da yaşamış olsaydı, pozitif ilmi kimliğiyle rahatlıkla aynı mazhariyete nail olurdu. Çünkü o zamanında evrensel değerleri idrak etmiş bir hükümdardı.

³⁰⁹ Walter G. Andrews, “Bastırılmış Rönesans...”, s. 117.

³¹⁰ Walter G. Andrews, “Bastırılmış Rönesans...” s. 118

SONUÇ

Tezimizin başından buraya kadar rönesansın doğuşu, rönesans idealleri, rönesansı hazırlayan koşulları ele aldık; daha ziyade rönesansa giden yolda Avrupa'nın zihinsel, sosyal ve siyasal durumuna göz attık. Rönesansın henüz nüvelerini yeni yeni oluşturmaya başladığı emekleme döneminde Doğu Roma İmparatorluğunun tahtına oturan Fatih, yeniden dirilişi gerçekleştirmek için hummalı bir hazırlık devresi içinde bulunan Avrupa hakkında ne düşünüyordu? İmparatorluğunun yanbaşındaki gelişmeleri takip ediyor muydu? Bu sorulara cevap aradık.

Franz Babinger, Fatih'in kütüphanesi üzerinde incelemelerde bulunan Adolf Deissmann'ın kütüphane için "dünyada yeni bir devir açan ve doğu ile batı arasındaki kapıda durarak doğu ve batı kültürünü nefsinde toplamak isteyen dünyevi bir insanın metrukatı" tasvirini aşırı hayalci bulmuştur. Deissmann'ın Fatih tasavvurunda abartılı hususlar bulunabilir. Ancak bu tespitler hakikatleri de barındırmaktadır. Babinger, Fatih'i daha ziyade rönesansın ünlü siyaset kuramcısı Makyavel'in geliştirdiği mutlak hükümdar profiline uyan entelektüel zevkleri olan bir padişah olarak görür. Hümanistlerle olan irtibatını askeri ve siyasi hedeflerine matuf faydalar sağlamak şeklinde sınırlandırır. Diğer taraftan çoğu İtalyan hümanist Avrupalı sanatçıların onun zihni ve fikri faaliyetlerine yön verecek derecede etkilediklerini, Roma'nın ve Yunan'ın büyük cihangirlerini ona tanıtmak suretiyle onda cihangirlik ruhunun ortaya çıkardığını iddia eder.

Babinger'in bu iddialarına karşılık olarak, Fatih'in iktidar tarzı, kişisel gelişimi, dini, ilmi hususlardaki duruşu incelenmiş; hem Osmanlı hem de Avrupa penceresinden nerede durduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Fatih bir Osmanlı şehzadesi olarak oldukça iyi bir eğitim almıştır. Mülla Gürani, Molla Hüsrev, Akşemseddin gibi büyük alimlerin içinde bulunduğu bir muhitin varlığı kendisini yetiştirmek için bulunmaz nimet kabilindendi. Ancak onun en büyük şansı babası olmuştur. Babasının kendisine karşı duyduğu güvene ilave olarak buhranlı bir dönemde henüz on iki yaşında tahtına ona bırakması geleceğiyle ilgili planlamalara çok erken başlamasına neden olmuştur. İki yıl süren saltanattan tahttan indirilmiş, bu süre

zarfında hem çevresindeki fütühatçı gurubun yönlendirmeleri, hem de Çandarlı'nın kendisine karşı tavrı belleğinde derin izler bırakmıştır. Ancak yine babasının burada kendisini incitmemek için gösterdiği gayret istikbalini kurtarmıştır. Saltanata geri döndüğünde cihangirlik idealini gerçekleştirmek için İstanbul'u fethetmiş, Oğuz ve İran-İslam geleneğine Roma geleneğini ilave ederek Roma İmparatorluğunun varisi sıfatıyla askeri ve siyasi faaliyetlerine ivme kazandırmıştır.

Kurucu imparator vasıflarına sahip Fatih, devletini dünyanın en kudretli devleti yapmak istiyordu. Bunun ancak ilimle medeniyetle gerçekleştirileceğinin şuurundaydı. Yaptığı her işin, yürüttüğü her faaliyetin farkındaydı. Sağlam bir devlet bünyesi teşkil etmek için kanunlar yapmış, teşkilatını yeniden düzenlemiş, devletin ihtiyacı olan müesseseleri birer birer kurmuştur. Devletine bilim ve sanatta büyük atılım yaşatmıştır. Doğudan batıdan her milletten ve dinden alimi himayesine alıp onun ilminden yararlanmaya çalışmıştır. İmparatorluğunun başşehri olarak itihaz ettiği İstanbul'u bütün dünyanın rağbet edeceği bir ilim merkezine dönüştürmek için çaba sarfetmiştir. Maiyetinde hümanist İtalyanlara da yer vermiş, ilmiyle amel kim varsa onlarla sohbet etmekten hoşlanmıştır. Tarihe, edebiyata, coğrafya'ya özel ilgisi olmakla beraber ilmin her nevine karşı alaka göstermiş, alimlerle birlikte olmak en büyük eğlencesi olmuştur.

Farklı unsurların ve koşulların etkileşimi sonucu olsa bile, doğurduğu netice itibariyle Fatih'in başlattığı bilim ve sanat atılımlarını rönesans olarak kabul edebiliriz. Zaten bilim ve sanat düzleminde dönemin verileri bunu desteklemektedir. Fatih, daha sonra düşünceleriyle rönesans dönemi krallarının hepsine rehberlik eden Makyavel'in siyasi birliği sağlamak ve refaha ulaşmak için mutlak hakimiyetin güç kullanmak gerekse bile sağlanması gerektiği mealindeki düsturu üzere hareket eden bir hükümdar profiline sahiptir. Güçlü merkezîyetçi bir iktidar tesis etmekle birlikte çağının ilerisinde bir anlayışa da sahiptir. Din ve vicdan özgürlüğü hususundaki bu hassasiyetini, ne rönesans hükümdarları, ne de sonraki Modern Avrupa kralları sergileyebilmişlerdir.

KAYNAKÇA

- Adıvar, A. (2000). *Osmanlı Türklerinde İlim*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Algar, H. (1996). *İstanbul'un Fethinden Sonra İran ve Maverâünnehir'den Gelen İlim Akımı*. 1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Akgündüz, A.(1990). *Osmanlı Hukukuna Giriş ve Fatih Devri Kanunnameleri*. İstanbul:Osav Kitabevi.
- Akkuş, S. (1999). *Rönesans Düşünüşünün Belirleyici Temaları Üzerine Notlar*. Prof Dr. İlhan Akın'a Armağan. İstanbul: Kitabevi Yayınları.
- Andrews, W.G. (2005). *Bastırılmış Rönesans; Soru: Bir Rönesans Ne Zaman Rönesans Değildir? Cevap: Osmanlı Rönesansı Olduğu Zaman Osmanlı Araştırmaları*. XXV (Prof. Dr. Mehmed Çavuşoğlu'na Armağan-I). İstanbul:İletişim Yayınları.
- Arslan, H. (2000). *16. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Yönetim, Nüfus, iskân, Güç ve Sürgü*. İstanbul:Kaknüs Yayınları.
- Aşıkpaşazade, (2003). *Osmanoğullarının Tarihi*. (Haz. Kemal Yavuz, M. A. Yekta Saraç) İstanbul:Gökkubbe Yayınları.
- Ayverdi, S. (2005). *Edebi ve Manevi Dünyası içinde Fatih*. İstanbul: Fatih Yayınları.
- Belivet, M. (2005). *Ortaçağda Türkler*. (çev: Ela Güntekin) İstanbul:İnkılap Yayınevi.
- Babinger, F. (2008). *Fatih Sultan Mehmet ve Zamanı*. İstanbul:Oğlak Yayınları.
- Babinger, F.(1953). *Fatih Sultan Mehmet ve İtalya*. Belleten XVII/ 65.Remzi Kitabevi.
- Barkan, Ö.L. (1949-1950). *Bir İskân ve Kolonizasyon Metodu olarak Sürgünler*. İktisat Fakültesi Mecmuası. Ankara:Uysal Kitabevi.
- Barkan, Ö.L.(1943). *Kanunlar (XLIV-XLV)- 15. ve 16. Asırda Osmanlı İmparatorluğu'nun Zirai, Ekonomik, Hukuki ve Mali Esaslar*. I.Cilt.İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Batur, E. (1988). *Yeniden Doğuş: Eskiden Doğuş*. Gergedan.İstanbul: Kitabevi .
- Cassirer, E. (1984). *Devlet Efsanesi*. (çev. Necla Arat) İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Coşkun, A. (2008). *Şah-ı Cihan Fatih Sultan Mehmed Han*. İstanbul:Babiali Yayınları.
- Çaykara, E. (2005). *Tarihçilerin Kutbu: Halil İnalçık Kitabı*. İstanbul:Türkiye İş Bankası Yayınları.

- Çörekçioğlu, H. (2005). *Rönesansın Doğası: 16. yy. Büyüsel Bilimin Felsefi Temelleri*. İstanbul:Dokuz Eylül Yayınları.
- Çotuksöken, B. (1998). *Ortaçağ ve Rönesans Üzerine Kimi Temel Bilgiler*. Gergedan.Homer Kitabevi.
- Danişmend, İ.H. (1971). *Osmanlı Devleti Erkânı*. İstanbul:Kitabevi Yayınları.
- Demirkent, I. (1996). *Fetih Öncesinde Bizansın Siyasi Durumu*. 1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı .(Bildiriler Kitabı).
- Doğan, M. N. (2004). *Fatih (Avnî) Divanı ve Şerhi*. İstanbul:Yelkenli Yayınevi.
- Emecen, F. M. (2005). *İlk Osmanlılar ve Batı Anadolu Beylikler Dünyası*. İstanbul:Kitabevi Yayınları.
- Emecen, F. M. (1994). *Kuruluştan Küçük Kaynarca'ya*. Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi,I. İstanbul:Akademi Yayınları.
- Frantzes, (1992). *Şehir Düştü: Bizanslı Tarihçi Francis'den İstanbul'un Fethi*. (Çev. Dr. Kriton Dinçmen) İstanbul:İnkılap Yayınları.
- Gibbons, H. A. (1998). *Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu*. İstanbul:İnkılap Yayınları.
- Hammer, K. (2001). *Fatih Sultan Mehmet: İstanbul'un Alınışı*. (Sadeleştiren. Albert Gabriel) *1453 Öncesi ve Sonrası*. İstanbul:Kitabevi Yayınları.
- Huizunga, J. (1998). *Rönesans Sorunu*. Gergedan.İmge Kitabevi.
- İhsanoğlu, E. (1995). *Fatih Külliyesi Medreseleri Ne Değildi! Tarih Yazıcılığı Bakımından Tenkit Ve Değerlendirme Denemesi*. İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih-1. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- İnalcık, H. (1953). *Stefan Dusan'dan Avrupa İmparatorluğu'na*. Fuat Köprülü Armağanı. İstanbul:İmge Kitabevi.
- İnalcık, H. (1954). *Fatih Devri Üzerinde Tetkikler ve Vesikalar*. Ankara: İmge Kitabevi.
- İnalcık, H. (1994). *The Ottoman Empire: The Classical Age 1300-1600*. London:İmge Kitabevi
- İnalcık, H. (1999). *Osmanlı Devleti'nin Doğuşu*. İktisat Dergisi (sayı 394).İmge Kitabevi.
- İnalcık, H. (2003). *II. Mehmed, DİA*. Ankara:Kitabevi Yayınları.
- İnalcık, H. (2005). *Ottoman baba ve Fatih Sultan Mehmet*. Doğu Batı Makaleler- I. Ankara:Turan Kitabevi.
- İnalcık, H. (2005). *Osmanlı Tarihi Üzerinde Kamuoyunu İlgilendiren Bazı Sorular*. Doğu-Batı Makaleler I. Ankara: İnkılap Kitabevi.

- İnalçık, H. (2009). *Devlet-i Aliye: Osmanlı İmparatorluğu üzerine Araştırmalar-I*. İstanbul: İş Bankası Yayınları.
- İnalçık, H. ve Quataert, D. *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi 1300-160*. İstanbul:İmge Kitabevi.
- İnan, K. (2004). *Fatih'in Tarihçisi Tursun Bey ve Tarih-i Ebü'l-Feth Üzerine Bazı Notlar*. İstanbul Üniversitesi 550. Yıl Uluslar arası Bizans ve Osmanlı Sempozyumu(XV. Yüzyıl), 30-31. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İpşirli, M. (2007). *Fatih Sultan Mehmed ve Osmanlı Teşkilatı, 550. Yılında Fetih ve İstanbul*. (İstanbul, 14-15 Haziran 2003). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Gökberk, M.(1961). *Felsefe Tarihi*. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Gökbilgin, T. Kurucu ve Teşkilatçı Büyük Türk Hükümdarı Fatih Sultan Mehmet. Arkın Kitabevi.
- Jacobs, E. (1982). *Fatih Sultan Mehmed, Rönesansla olan ilişkileri ve kitaplığı*. Kubbealtı Akademi Mecmuası. sayı:1.Remzi Kitabevi.
- Jorga, N. (2005). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi-II*. İstanbul:İmge Kitabevi.
- Kahya, E. (2004). *Osmanlılardaki Bilimsel Çalışmalara Erken Avrupa Etkilerinden Bazı Örnekler*. İstanbul'un Fethinin 550. Yılı Anı Kitabı. Ankara:Dost Kitabevi.
- Kazancıgil, A. (2007). *Osmanlılarda Bilim ve Teknoloji*. İstanbul:Simurg Kitabevi.
- Kılıçbay, M.A. (1998). *Bir İtalyan İcadı: Rönesans ve Doğunun Olanaksız/Olanaklı Rönesansı*. Gergedan.İmge Kitabevi.
- Kopanski, A.B. (1996). *Müslümanlara Karşı Gerçekleştirilen Haçlı Seferlerine Osmanlıların Verdiği Jeo-politik Bir Cevap Bağlamında Doğu Avrupa'nın İslamlaştırılması*. 1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konfransı. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Köprülü, M. F.(2004). *Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Tesiri*. Ankara: Dost Kitabevi.
- Kunt, M. Yurdaydın. H.G. ve Ödekan, A. (1988). *Türkiye Tarihi II: Osmanlı Devleti 1300-160*. İstanbul:İmge Kitabevi.
- Machiavelli, (1994), *Prens*. Bölüm IV. İstanbul:İmge Kitabevi.
- Macneil, W.H. (1989). *Dünya Tarihi*. (çev. Alaaddin Şenel) Ankara: İmge Kitabevi.
- Michelet, J.(1996). *Rönesans*. (çev. K. Berker) İstanbul:MEB yay.
- Mülayim, S. (1995). *Kültür ve Sanatta Fatih Devri*. İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih-1. İstanbul:Kitabevi Yayınları.

- Necipoğlu, N. (1999). *15. Yüzyılın İlk Yarısında Konstantinopolis'te Osmanlı Tarihçileri*. Cogito, sayı 17. İstanbul:Enderun Yayınevi.
- Öz, T. (1953). *Fatih Sultan Mehmet II. 'ye Ait Eserler*. Ankara: Öz Yayınevi.
- Özcan, A. (2007). *Kanunname-i Âl-i Osman*. İstanbul:Kitabevi Yayınları.
- Mehmed, (1965). *Fethin 511'inci Yıldönümü Konferansları*. İstanbul: Denoel Yayınevi.
- Özcan, A. (1965). *Fatih Devri Kanunlaştırma Hareketleri*. İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih. İstanbul: Derya Kitabevi.
- Panofsky, E. (1988). *Rönesans: Kendini tanımamak mı, kendini tanımlamak mı?*. Gergedan. Remzi Kitabevi.
- Ricaut. (1996). *Türklerin Siyasî Düsturları: Batılı Gözüyle Osmanlı'nın Gücü ve Zaafları*. (Çev: M. Reşat Uzmen) İstanbul:Ricaut Yayınevi.
- Russell, B. (1970), *Batı Felsefesi Tarihi III*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Symonds, J.A. (2005). *İtalya'da Rönesans, Rönesansın Serüveni*. (Ed. Nurettin Pirim) İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Şardağ, R. (1982). *Şair Sultanlar*. Ankara:Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Şimşirgil, A. (2006). *Birincil Kaynaklardan Osmanlı Tarihi: Kayı II*. İstanbul:Kitabevi Yayınları
- Şimşirgil, A. (1995). *1453 İstanbul Muharasası Kronolojisi*. İstanbul Armağanı- 1: Fetih ve Fatih. İstanbul:Simurg Kitabevi.
- Tansel, S. (1999). *Fatih Sultan Mehmetin Siyasi ve Askeri Faaliyeti*. İstanbul:İmge Kitabevi.
- Tekin, G. (1995). *Fatih Devri Edebiyatı*. İstanbul Armağanı: Fetih ve Fatih-1. İstanbul:Simurg Kitabevi.
- Tekindağ, M. C. Ş. (1964). *Papa II. Pius'un Fatih Sultan Mehmed'e Gönderdiği Mektup Hakkında Düşünceler*. Fethin 511'inci Yıldönümü Konferansları. İstanbul:Duygu Kitabevi.
- Timur, T.(1994). *Osmanlı Toplumsal Düzen*. İstanbul:İmge Kitabevi.
- Tokalak, İ.(2006). *Bizans-Osmanlı Sentezi: Bizans Kültür Kurumlarının Osmanlı Üzerinde Etkisi*. İstanbul:Gülerboy Yayınevi.
- Toynbee, A.J.(2000). *Osmanlı İmparatorluğu'nun Dünya Tarihindeki Yeri, Osmanlı ve Dünya*. (Ed. Kemal Karpat) İstanbul:Ufuk Kitabevi.
- Topçu, E.(1993). *Osmanlı İmparatorluğunda Fatih Dönemi Kamu Yönetimi*. Ankara:Ocak Yayınları.

- Turan, Ş. (1999). *Türkiye İtalya İlişkileri I*. İstanbul:Remzi Kitabevi.
- Tursun Bey (1977). *Tarih-i Ebü'l-Feth* .(Haz. mertol Tulum) İstanbul:İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları.
- Uluçay, M. Ç. (1980). *Padişahların Kadınları Kızları*. Ankara.Er-tu Yayınları.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1982). *Osmanlı Tarihi I-II*. Ankara:Enderun Kitabevi..
- Unan, F. (2003). *Kuruluşundan Günümüze Fatih Külliyesi*. Ankara: Remzi Kitabevi.
- Ünver, A. S. (1947). *İlim ve Sanat Bakımından Fatih Devri Notları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ünver, A. S. (1953). *İlim ve Sanat Tarihimizde Fatih Sultan Mehmed*. İstanbul:İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Ünver, A. S. (1995). *İstanbul Risaleleri*. İstanbul:Kitabevi Yayınları.
- Veinsten, G. (1996). *Fetihten Sonraki Osmanlı Millet Sistemi Üzerine Bazı Düşünceler*. 1. Uluslar arası İstanbul'un Fethi Konferansı. İstanbul: İmge Kitabevi.
- Yücel,Y. ve Sevim, A. (1991). *Osmanlı klasik döneminin üç hükümdarı: Fatih, Yavuz, Kanuni*. Ankara 1991:Dost Kitabevi Yayınları.

ÖZGEÇMİŞ

ÖZGEÇMİŞ Kişisel Bilgiler

Adı Soyadı :
Doğum Yeri ve Tarihi :

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi :
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

Stajlar :
Projeler :

Çalıştığı Kurumlar :

İletişim
E-Posta Adresi :

Tarih :